

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

21.YÜZYILDA TÜRKİYE-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (1999-2022)

TURKEY-INDIA RELATIONS IN THE 21ST CENTURY (1999-2022)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyda ADIGÜZEL

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Selçuk DUMAN

GİRESUN-2022

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 27/05/2022 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Şeyda ADIGÜZEL'in, "21.Yüzyılda Türkiye-Hindistan İlişkileri" başlıklı tezini incelemiş olup aday 27/06/2022 tarihinde, saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Selçuk DUMAN (Danışman)	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Bora SANYÜREK	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Abbas KARAAĞAÇLI	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2022

Prof. Dr. Güven Özdem

Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “21. Yüzyılda Türkiye-Hindistan İlişkileri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2022

Şeyda ADIGÜZEL

ÖN SÖZ

Türkiye ve Hindistan ilişkileri oldukça uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Türk- Hint ikili ilişkileri, tarihi, kültürel, dini, siyasi alanlarda günümüze kadar devam etmektedir. İki ülke tarihsel ve kültürel açılarından geçmişte uzun bir sürece sahip olmalarına rağmen, Türkiye ve Hindistan ilişkileri Hindistan'ın bağımsızlaşmasından 2000 yılına kadar, bilhassa 1980'li ve 1990 yıllarda siyasal açıdan gelişmekle birlikte istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu bağlamda sınırlı çerçevedeki ilişkilerin, 21. yüzyılın başlarından itibaren yoğunlaştığı görülmüştür. Bu nedenle biz de çalışmamızın başlığını 21. Yüzyılda Türkiye-Hindistan İlişkileri olarak belirledik.

Çalışmama başlarken özellikle bu konu ile ilgili yayınlanmış, bildiğim diller üzerinden gerekli literatür taramasını gerçekleştirdim. Çalışma sırasında, hem Hindistan'ın resmi dillerinden birisinin İngilizce olması bu ülkede yayınlanan birçok İngilizce kaynağa kolaylıkla ulaşabilmek gibi önemli bir avantajı beraberinde getirmiştir. Ancak Hindistan genelinde Hintçe yaygın olduğundan ve Hintçe bilmediğimden dolayı bu konuyla ilgili Hintçe kaynaklar görülememiştir. İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır.

Yüksek Lisans'a başladığım ilk andan itibaren akademik disiplin ve metod kazanmamda ve bu tezimin ortaya çıkmasında katkıları olan danışman hocam Prof. Dr. Selçuk Duman'a ve eğitim hayatımın her döneminde olduğu gibi bu süreçte de beni yalnız bırakmayan aileme teşekkür ederim.

ŞEYDA ADIGÜZEL

GİRESUN-2022

ÖZET

Tezimin başlığı “21. Yüzyılda Türkiye-Hindistan İlişkileri” olup bu çalışmamda; Cumhurbaşkanları merkez alınarak, Bülent Ecevit, Ahmet Necdet Sezer, Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan dönemleri olarak bölümlendirme yapılmıştır. Bu dönemlerde Türkiye'nin Hindistan ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Mevcut kaynaklar doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Hindistan ile olan ilişkilerindeki aksayan yönler tespit edilerek bu konuda öneri ve tavsiyeler sunulmuştur. Araştırmamız sonucunda; Türkiye-Hindistan ilişkilerinde AK Parti Döneminde yapılan çalışmaların yapısal anlamda ciddi bir birikime neden olduğu ve bundan sonraki süreçte Türkiye-Hindistan ilişkilerinin daha da artırılarak ilgili ülkelere ciddi yararlar sağlayabileceği değerlendirilmiş, Türkiye'de bulunan eksiklik giderilmeye çalışılmış ve akademik dünyaya katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Hindistan, Uzak Coğrafya, İlişkiler.

ABSTRACT

The title of my thesis is “Turkey-India Relations in the 21st Century.” In this study, The presidents are divided into centers, Bülent Ecevit, Ahmet Necdet Sezer, Abdullah Gül, and Recep Tayyip Erdoğan periods. Detailed research has been done about these periods, political, economic, and project completion with Turkey. Available resources as a budget. In addition, these suggestions and recommendations are the shortcomings in Turkey’s relationship with India. Our research; In Turkey-India, the person deprived of person may have been studied and academically conceived comprehensively in the AK Party Era. From now on, the related benefits may have been further increased concerning Turkey-India.

Key Words: Turkey, India, The Distant Regions, Relations.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VI
TABLolar VE GRAFİKLER	IX
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA METODLARI VE TEKNİKLERİ	23
1. Problem Durumu	23
2. Araştırmanın Amacı	23
3. Araştırmanın Önemi	23
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	24
5. Varsayım	24
6. Araştırma Modeli	24
7. Veri Toplama Teknikleri.....	25
8. Verilerin Analizi.....	25

BİRİNCİ BÖLÜM

KOALİSYON HÜKÜMETİ DÖNEMİ TÜRKİYE- HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (1999-2002)

1.1 Siyasi İlişkiler.....	27
1.1.1 Devlet Başkanı ve Üst Düzey Karşılıklı Ziyaretler	27
1.2 Ekonomik İlişkiler	35
1.3 Kültürel İlişkiler	43
1.4 Türkiye-Hindistan İlişkileri Arasındaki Sorunlar.....	47
1.4.1 Hindistan-Pakistan Arasında Yaşanan Sorunların Türkiye'ye Yansıması ..	47
1.4.2 Türkiye-Hindistan Arasında Ticarete Oluşan Başlıca Sorunlar	50

İKİNCİ BÖLÜM**CUMHURBAŞKANI AHMET NECDET SEZER DÖNEMİ TÜRKİYE-
HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (2000-2007)**

2.1	Siyasi İlişkiler.....	52
2.2	Ekonomik İlişkiler.....	55
2.3	Kültürel İlişkiler.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL DÖNEMİ TÜRKİYE-HİNDİSTAN
İLİŞKİLERİ (2007-2014)**

3.1	Siyasi İlişkiler.....	61
3.2	Ekonomik İlişkiler.....	68
3.3	Kültürel İlişkiler.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRKİYE-
HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (2014-)**

4.1	Siyasi İlişkiler.....	75
4.2	Ekonomik İlişkiler.....	79
4.3	Kültürel İlişkiler.....	81

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME..... 85

KAYNAKÇA..... 89

ÖZGEÇMİŞ.....Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ACD: Asia Cooperation Dialogue- Asya İş birliği Diyalogu

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

ANAP: Anavatan Partisi

ASEAN: Association of Southeast Asian Nations- Güney Doğu Asya lkeleri Birliği

ASSOCHAM: The Associated Chambers of Commerce-Hindistan İlişkili Ticaret ve Sanayi Odaları

BM: United Nations- Birleşmiş Milletler

BMGK: United Nations Security Council-Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BRICS: Brezilya Rusya Hindistan Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

DSP: Demokratik Sol Parti

ESC: Hindistan Elektronik ve Bilgisayar Yazılımı İhracatı Geliştirme Kurumu

FETÖ: Fetullah Terör Örgütü

G-20: Group of Twenty-Yirmiler Grubu

INSA: Hindistan Ulusal Bilim ve Teknoloji Enstitüleri

IMF: International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu

ITPO: Hindistan Ticari Geliştirme Organizasyonu

İGEME: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

JCETC: Economic and Technical Cooperation Joint Committee-
Ekonomik ve Teknik İş Birliği Ortak Komitesi

KEK: Teknik İş birliği Karma Komitesi

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve
Destekleme İdaresi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MİT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği

NATO: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik
Antlaşması Örgütü

NCTI: Hindistan Ulusal Ticari Bilgi Merkezi

ONGC: Oil and Natural Gas Corporation-Hintli Petrol ve Doğal Gaz
Şirketi

S. : Sayı

s.: Sayfa

SAARC: South Asian Association for Regional Cooperation- Güney
Asya İş Birliği Örgütü

SCO: Shanghai Cooperation Organisation- Şanghay İş birliği Örgütü

SFG: Strategic Foresight Group- Stratejik Öngörü Grubu

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

STFA: Sezai Türkeş Fevzi Akkaya İnşaat A.Ş.

TAIS: Turkish Associated International Shipyards-Türk İlişkili
Uluslararası Tersaneler

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

THY: Türk Hava Yolları

TİKA: Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi

TÜBİSAD: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜRSAB: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

TÜRSAV: Türk Sinema Vakfı

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

TABLolar VE GRAFİKLER

Tablo I: 2000-2002 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

Tablo II: Türkiye'den Hindistan'a İhraç Edilen Mallar ve Hindistan'dan Türkiye'ye İhraç Edilen Mallar

Grafik I: 1999-2002 yılları arası Türkiye'yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Tablo III: 2003-2007 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

Grafik II: 2003-2007 yılları arası Türkiye'yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Tablo IV: 2008-2014 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

Grafik III: 2010-2013 yılları arası Türkiye'yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Tablo V: 2014-2020 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

Grafik IV: 2014-2017 yılları arası Türkiye'yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

GİRİŞ

Hindistan; doğal zenginlikleri, tarıma elverişli ovaları, su kaynakları ve coğrafi konumu itibariyle tarih boyunca birçok ülkenin ilgi odağı olmuştur. Ayrıca 3.287.263 km²¹ yüzölçümüne ve 15.168 km² kara sınırı uzunluğuna sahip olmasından dolayı dünyanın yedinci büyük ülkesi konumundadır. Güney Asya’da yer alan ülke; Kuzey’inde Çin Halk Cumhuriyeti, Bhutan ve Nepal, Batısında Pakistan, Güney’inde Hint Okyanusu, Doğu’sunda ise Bangladeş ve Myanmar ile komşudur.³ Dünyada nüfus büyüklüğü bakımından⁴ Çin Halk Cumhuriyeti’nden sonra ikinci sırada yer alan Hindistan nüfusunun %80,5’ini Hindu, %13’ünü Müslüman, %2,3’ünü Hristiyan, %1,9’unu Sihiken, %1,8’ini⁵ başka inançlar oluşturmaktadır. Bazı istatistiklere göre, kısa bir zamanda dünyanın en kalabalık ülkesi olmak için tek aday ülke konumundadır. Ülke birden çok etnik gruba⁶ ev sahipliği yapsa da Dravid, Aryan, Tibet-Çin, Hindular, Moğollar ve Müslüman⁷ etnik grupları sayıca daha fazladır. Bölgesinde önemli bir güç unsuru olan ülke bu konumunu ekonomik gelişmişliği, doğal zenginliği, jeopolitik konumu ve askeri kapasitesine borçludur. Hindistan’da ulusal savunma, hükümetin sorumluluğunda olup, bu sorumluluğun gerektirdiği işlerin yerine getirilmesi görevi Millî Savunma Bakanlığı’na verilmiştir. Bu bakımdan ülkenin askeri kapasitesi dünya sıralamasında dördüncü sıradadır.⁸ Hindistan ordusunun askeri personel sayısı (3,5 milyon), silahlı kuvvetlerinin, donanmasının gücü, savunmasının

¹ Miklos Mattayasovszky, “The Largest Countries in the World”, <https://www.worldatlas.com/articles/the-largest-countries-in-the-world-the-biggest-nations-as-determined-by-total-land-area.html>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

² India Country Profile, <https://www.india.gov.in/india-glance/profile>, **National Portal of India**, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

³ Hindistan Ülke Raporu, **Konya Ticaret Odası**, Nisan 2017, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

⁴ Doruk Alp, “Dünya Nüfus Sıralaması (2020)”, <https://egezegegen.com/vasam/dunva-nufus-siralamasi/>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

⁵ “South Asia: India” <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html#>, **CIA: The World Factbook**, (Erişim Tarihi: 03 Mart 2020)

⁶ Ershad Ali, “Ethnic Composition of Indian Population”, **Ananda Chandra College**, s.2.

⁷ Tolga Barış Kılıçkap, **Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.32

⁸ **Milliyet Gazetesi**, “İşte 2020 Raporu! Dünyanın En Güçlü Orduları Açıklandı”, 4 Şubat 2020.

büyüklüğü (61 milyar dolar), deniz, hava ve kara kuvvetleri dikkat çekmektedir.⁹Geleceğin önemli güçlerinden biri olması beklenen Hindistan, dünya siyasetinde yer almak için pek çok bölgesel ve küresel örgüte katılma eğilimindedir. Örneğin; ASEAN, ARF, Asya İş birliği Diyalogu (ACD), BRICS, Güney Asya Bölgesel İş birliği Örgütü (SAARC), Şanghay İş birliği Örgütü (SCO) bu örgütler arasında ön plana çıkanlardır.

Türklerin Hindistan'da devlet haline dönüşmesi yani siyasal organizasyonu M.Ö. III. yüzyılda Mauriya Hanedanı'nın çökmesinden¹⁰ sonra başlamış ve taraflar arasında ilk ilişkiler kurulmuştur. Hindistan'da Şak, Batıda ise İskit adını taşıyan Saka Türkleri¹¹ bu topraklara yerleşerek "Hint-Saka" isimli devletin temelini oluşturmuşlardır. Ardından Kuşan ve Akhun hâkimiyetleri ile bu süreç devam etmiştir. Ülkedeki Türk hâkimiyeti Akhunlar'dan sonra Gazneliler ve Gurlular tarafından devam ettirilmiştir. Hindistan'a, Gazne devletinin Güney'e doğru genişlemesinin ardından giren Müslüman Türkler buraya yerleşmiştir.¹² Sultan Mahmud'un ölümünün ardından yoğun bir süre taht kavgaları baş göstermiş ve devletin varlığı, yaşanan bu hengâmeden yararlan Gurlular tarafından ele geçirilmiştir.

Hindistan'a yapılan seferlerin ardından 1206 yılında Kutbeddin Aybeg* tarafından Delhi Türk Sultanlığı kurulmuştur.¹³ Aybeg'in ölümünden sonra uzun süreli karışıklıklar meydana çıkmış idare çoğunluğu Türk olan hükümdarlar arasında değişiklik göstermiştir. Gulyam Hanedanı, İltutmuş, Balaban, Kalaç Hanedanı, Tuğluklar sırasıyla iktidara gelmiş ve kendi idarelerini devam ettirmişlerdir.¹⁴ Tuğluklu devri bittiğinde ise Delhi'de hakimiyet sürdüren Seyyîdiler burada 1451 yılına değin varlıklarını devam ettirmiş, 1526 yılında

⁹"Dünyanın En Güçlü Orduları Açıklandı: İşte Ülkelerin Hava, Kara ve Deniz Güçleri", **CNNTÜRK**, <https://www.cnnurk.com/dunya/dunyanin-en-guclu-ordulari-aciklandi-iste-ulkelerin-hava-kara-ve-deniz-gucleri?page=27>, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020)

¹⁰ Bota Bokuleva-Rauşangül Avakova- Janisbek Abaldeyev, "Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Yaz 2002, s.442.

¹¹ Selçuk Duman, "Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri", **Turkish Studies**, c. IX, S.4 2014, s. 390.

¹² Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s.127.

* Gur hükümdarı Muizzeddin Muhammed'in 1192'de Kuzey Hindistan'a vâi tayin ettiği kişidir.

¹³ İbrahim Sarı, **Büyük Türk Tarihi**, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2017, s.709.

¹⁴ BOKULEVA- AVAKOVA- ABELDAYEV, Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi, s.443.

gerçekleşen Panipat Savaşı'yla Delhi'de Babur Şah tarafından yeniden Türk idaresi kurulmuştur.¹⁵

Osmanlı İmparatorluğu zamanında da Türklerin Hindistan ile olan ilişkileri gelişim göstermiş ve ikili ilişkiler 15. yüzyılda başlamıştır. Nitekim ilk adım Behmeni Hanedanı Sultan III. Muhammed Şah (1463-1482) tarafından atılmıştır.¹⁶ İstanbul'un fethi (1453) ile beraber birçok İslam devleti Fatih Sultan Mehmet'in başarısını tebrik etmiştir. Ayrıca Hint yarımadasında bulunan devletlerden birinin lideri olan Sultan III. Muhammed Şah tarafından da bir tebrik gönderilmiştir. Tebrik mektubunda Osmanlı ile iyi ilişkiler kurulmak istendiği de belirtilmiştir.¹⁷ Behmeni Hanedanının çöküşünden sonra ise Gucerat'ta, Muzaffer Hanedanı da ikili ilişkileri devam ettirmiştir. Gucerat Hükümdarı II. Muzaffer Şah tarafından Yavuz Sultan Selim'e gönderilen mektup sayesinde siyasi ilişkilerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Sonraki süreçte bölgede Portekizlilerin güçlenmeye başlaması Hintli hükümdarların devrin güçlü İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nden destek istemesine neden olmuştur. Bu durum üzerine Hadım Süleyman Paşa öncülüğünde 1538 yılında 76 parça gemi ve 20.000 kişiden meydana gelen bir donanma bölgeye gönderilmiştir.¹⁸

Uzun yıllar Hindistan'da hâkimiyetini devam ettiren Babür Devleti (1526-1858) ile ilk ilişkiler, 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren kurulmaya başlanmıştır.¹⁹ 1530 yılında Babür Şah'ın ölümünün ardından yerine oğlu Hümayun Şah gelmiştir. Hümayun Şah'ın ardından tahta gelmiş olan Celaleddin Ekber Şah'ın (1556-1605) da Kanuni Sultan Süleyman'a yazmış olduğu bir mektuptan anlaşılacağı üzere iyi ilişkiler kurulmak istenmiştir. Öyle ki bu mektupta, Kanuni Sultan Süleyman'a zamanın halifesi olarak hitap edilmiştir.

¹⁵ Salim Cöhçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", **Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları**, <https://www.altayli.net/hindistanda-kurulan-turk-devletleri.html>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2020)

¹⁶ Salih Pay, "Indian Muslims, Ottoman Empire and Caliphate during Colonial Period", **International Journal of Business and Social Science**, February 2015, s.285.

¹⁷ Fatma Ünyay Açıkgöz, "Osmanlılar ile Hindistan Sultanlıkları Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Hediyeleşme (XV.- XVII. Yüzyıllar)", **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, S.31, s.1682.

¹⁸ H. Hilal Şahin, "Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C:2, S:6, s.64.

¹⁹ Azmi Özcan, "Osmanlı ve Babürlü Devleti Arasındaki İlişkiler", **Türkler**, Ankara, 2002, C. 8, s. 1347.

Ekber Şah'tan sonra tahta çıkan Cihangir (1605-1627) döneminde Osmanlı Devleti ile temaslar yok denecek kadar az olsa da ordularında Osmanlı subaylarını bulundurmaya devam etmişlerdir. Babür Devleti ve Osmanlı Devleti'nin ilişkilerinde bu dönemde durgunluk yaşansa da Şah Cihan (1627-1658) döneminde diplomatik ilişkiler tekrardan başlatılmıştır. 1636 yılının sonlarına doğru Şah Cihan, IV. Murad'a Mir Zaarif İsfahani isminde bir elçi ulaştırmıştır.

Böylelikle Hindistan'da, İngiliz hâkimiyetine karşı direnen son sultanlık da ortadan kalkınca İngilizler, Müslümanlar için bir tehdit unsuru olmaya başlamıştır. Hindular için bu sorun yalnızca iktidar değişikliği olsa da Müslümanlar için aynısını söylemek mümkün olmamıştır. Çünkü bu durum Müslümanlar için tarihlerinde ilk defa siyasî hâkimiyetlerinin kaybedilmesi anlamına gelmiştir. 1836 yılında İngilizcenin resmi dil olması ve diğer faaliyetlerin başlamasından ötürü Hintli Müslümanlar her alanda oklarını o dönemin en güçlü ve bağımsız devleti olan Osmanlı'ya çevirmiştir. Babîâlî, 19. yüzyılın ortalarında Bombay ve Kalküta'da konsolosluk açmış ve bu yakınlaşmaya büyük etki etmiştir. Bu suretle devam eden ilişkiler 1853 yılında Kırım Savaşı sırasında iyice belli olmuş ve Hindistan'ın belli şehirlerinde Türk ordusu adına yardımlar toplanmıştır.²⁰

Babürlü Hanedanının varlığı 1858 yılında tamamen sona ermiş ve Hindistan tamamen İngiliz sömürgesinin altına girmiştir. Hindistan Müslümanları bu süreçte Osmanlı Devleti'yle iyice yakınlaşmıştır. Hindistan Müslümanları, Osmanlı Devleti'nde yaşanan gelişmeleri takip ederek Osmanlı'ya yardımlar sağlanmıştır. Örneğin; Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetine, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ya da 93 Harbi olarak adlandırılan savaşta yardımlarda bulunulmuştur. Yine 1897 yılında Yunan Savaşı ve Hicaz demiryolunun inşası esnasında da yardımlar gönderilmiştir. Savaşın sonunda Yunanistan'ın Osmanlı Devleti tarafından mağlup edilmesi sonrası Bombay'daki bütün camiler aydınlatılmıştır. 1911-1912 yılları arasında

---

²⁰ Şule Sevinç Kişi, "Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti ve Türkiye'ye Yardımları (1911-1923)", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:6, S.32, s.750.

gerçekleştirilen Trablusgarp Savaşı esnasında Hindistan Müslümanları, savaşta zarar gören Müslümanların yaralarını sarmak ve onlara destek olmak amacıyla Kalküta'da Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne Yardım Komitesi'ni kurmuşlardır.²¹ Akabinde yaşanan Balkan Savaşları'nda da durum değişmemiş ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetleri cepheye ilaç, doktor vb. sağlık malzemeleri göndermiştir.

1914 yılında başlamış, 1918 yılında sona ermiş olan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Almanya liderliğindeki İttifak Devletleri içerisinde yer almıştır. Hindistan ise İngiltere'nin işgali altında olması hasebiyle İtilaf Devletleri Bloğu içerisinde bulunmuştur. I. Dünya Savaşı'nda yer alan Osmanlı Devleti'nin cihad-ı ekber ilan etmesi, İtilaf Devletleri'nin sömürgesinde bulunan Müslümanları da davet etmesi ile savaşın kutsal boyut kazanarak faaliyetlerin daha da yoğunluk kazanmasına neden olmuştur.²² Yine bu dönemde diğer savaşlarda olduğu gibi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Osmanlı Devleti'ne yardımlar gönderilmiştir.

I.Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması, İslam dünyasının büyük bir bölümünde umutsuzluğa yol açmıştır. Çünkü Osmanlı, yabancıların egemenliği altında olan Müslümanların beklenti içerisinde olduğu bir ülke konumundaydı. Ayrıca Osmanlı, İngiltere'nin himayesi altında bulunan Hindistan'daki Hindular, çokluk içerisinde yaşayan Müslümanlara bir güven duygusu vermekteydi. Ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısından bu yana Hint Müslümanları, Osmanlı'nın parçalanması durumunda Hindular karşısında kendi siyasi güçlerinin büyük oranda azalacağı kaygısına kapılmış²³ ve bundan dolayı Hindistan'da Şevket Ali ve Muhammed Ali isimli iki kardeşin liderliğini yaptığı Hint Müslüman Hareketi ya da Hint Hilafet Hareketi ya da olarak bilinen bir girişimi başlatmışlardır.²⁴

²¹ Hasan Taner Kerimoğlu, "Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne Yaptıkları Yardımlar", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Kış 2012, s.166.

²² Tuncay Öğün, "Osmanlı Basınında Cihad-ı Ekber: İran Örneği", **Türkiyat Mecmuası**, C:28, s.97.

²³ M. Naeem Qureshi, "The Indian Khilafat Movement (1918-1924)", **Journal of Asian History**, Vol:12, pp.152.

²⁴ H. Hilal Şahin, "Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Tarihi Bağı ve "Hindistan Hilafet Hareketi", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.742.

19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün, Samsun'a çıkması ile başlayan Türk Millî Mücadelesi, Hindistan başta olmak üzere birçok ülke tarafından ilgi görmüştür. Örneğin, o dönemde Hindistan Müslümanları tarafından İngiliz Hükümetine bir muhtıra takdim edilmiştir. Nitekim muhtıra Daily Telegraph Gazetesi'nin 21 Ocak 1919 tarihli baskısında yayınlanmış ve 20 Ocak 1919 tarihli Sebilü'rreşad*'ta da aynı şekilde yayınlanmıştır.²⁵

Sonrasında Hindistan tarafından 20 Ocak 1919 tarihinde, Times Gazetesine bir mektup gönderilmiş ve Hindistan Milli Kongresi'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğünün bozulamayacağına yönelik vurgusu dile getirilmiştir. İki ay sonra ise Daily Telegraph Gazetesi'nde, İngiltere'de mevcut olan Hintli Müslüman liderlerin Dışişleri Bakanlığı'na sundukları ikinci andacında, ilk muhtırada olmayan bazı hususlara değinilmiştir. Bu hususlar; sağlanan barışın, Batı'da ve Orta Asya'da sürekli olarak devam etmesi ve Türkiye'nin işgal altındaki vilayetlerinin tamamen Türkiye'den ayrılmasına şiddetle karşı çıktılarının belirtilmesidir. Bahsedilenlere ek olarak Hindistan Genel Vali'sine, 30 Nisan 1919'da Muhammed- Şefkat Ali kardeşler tarafından yedi maddelik bir program sunulmuştur. Bu programın asıl amacı ise Osmanlı Devleti'ni savaştan önceki halinden daha da güçlü bir hale getirmek olmuştur.²⁶

5 Haziran'da ise, Sebilürreşad'ta "Osmanlı Devleti ve Âlem-i İslam" başlığı altında Hindistan Müslümanlarının verilen kararlara tepkisi şöyle ifade edilmiştir: İslam'ın en muhteşem coğrafyasında yer alan Hindistan Müslümanları hukuk kurallarımızı büyük bir güçle savunuyorlar ki bu zamana değin gücü dikkate almak bir gelenektir. Şimdi ise bu güç kendini tüm Avrupa'ya çok iyi tanıtıyordu. Bu tanışmanın bizler için faydalı olacağı muhakkaktır. Hindistan Müslümanları devletimizin istiklalini ve temamiyyetini savunuyorlar. Osmanlı Devleti'ni parçalamak temeli üzerine değil, Osmanlı Devleti'ni teşkil

---

*Sebilürreşad, İslamcılık fikriyatını yaymak için 1908 Ağustos'unda Mehmet Akif Ersoy'un desteği ile Millî Mücadele yıllarında öncü yol oynayan dergidir.

²⁵ Mustafa Keskin, **Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)**, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 1991, s.53.

²⁶ Salim Cöhçe, "Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, 31 Ekim-1 Kasım 2002, Ankara 2006, s.161.

eden iki ümmet-i İslamiye'nin yani Türk ve Arab'ın istiklal ve hürriyet-i inkişafına malik olmakla beraber ötekine bağlı olarak ve nüfuz-ı Hilafet'i destekleyerek yaşamak esasına dayanarak tamamıyet-i mülkiyye ve istiklalimizi kurtarmak için çalışmaktadır. Hindistan Müslümanlarının düşüncesi budur.²⁷

22 Eylül 1919'da Lucknow'da Hindistan Müslümanları Konferansı toplanmış ve konferansta neredeyse Misak-ı Millînin öncüsü sayılabilecek kararlar alınmıştır. Ayrıca konferansta ülkede protestoların başlatılması ve Hilafet Komite 'sinin merkez olup şubeler açması konusu üzerinde de anlaşılmıştır. Bu bakımdan, Hindistan halkı Türk İstiklal Mücadelesi 'ne maddi ve manevi taraf haline gelmiştir. Aynı zamanda Gandhi'nin; "Türk meselesinin Hindistan'da bulunan 70 milyon Müslüman'ın sorunu olduğunu, 70 milyon ise Hindistan nüfusunun dörtte biri olduğundan ötürü milletin dörtte birinin faydalandığını, milletin dörtte birinin yaralanmasının diğerlerini de bu konuya seyirci kalmayacağını" şeklindeki ifadeleri Türk Millî Mücadelesine ne kadar önem verdiğini açıkça ortaya koymuştur.²⁸

23-24 Kasım 1919 tarihlerinde, Delhi'de bir Hilafet Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansa Gandhi'nin, arkadaşlarıyla beraber katılması büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Gandhi, konferansta yapmış olduğu şu konuşma ile Türk-Hind dostluğunun da önemine vurgu yapmıştır: "...dostluğun denek taşı zor günlerde sahiden yardımda bulunmaktır; Hindu, Parsi, Hıristiyan ve Yahudi ne olursak olalım eğer bir tek ulus olmak istiyorsak herhangi birimizin işi hepimizi ilgilendirmelidir. Hindu-Müslüman birliğinden bahsediyoruz. Eğer Müslümanların önemli değerleri mevzu olduğu zaman biz Hindular umursamazsak bu birlik boş bir lâftır. Söylüyorlar ki, biz Hindular, Müslümanlara ancak bazı şartlarla yardım etmeliyiz. Şarta bağlı yardım bozuk çimentoya benzer, yapıştırmaz."²⁹

Sonraki süreçte Hindistan'ın Pencap eyaletine bağlı olan Amritsar şehrinde, 27 Aralık 1919 tarihinde bir kongre toplanmıştır. Gandhi, bu kongrede

²⁷ **Sebilürreşâd**, 5 Haziran 1919, 17. Cilt, s.31-32.

²⁸ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. II, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973, s.178.

²⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, Cilt: III, s.538-539.

Türk sorununu adil ve Hint Müslümanlarının duygularının yansıtıldığı şekilde çözülmesini istemiştir. Dört gün sonra Gandhi ve Muhammed Cinnah'ın katılımı ile tekrardan Amritsar'da bir Hilafet Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansta Türk sorununu anlatmak için ABD ve İngiltere'ye bir heyetin gönderilmesine karar verilmiştir.³⁰

28 Mayıs 1920'de Bombay, Sind, Cawnpore ve daha birçok eyaletin hilafet komitesi başkanları bir araya gelmiş ve Türklere verilen desteği apaçık ortaya koymuşlardır. Bu destek 30 Haziran'da toplanan bir konferansta da devam etmiştir.³¹

İlişkiler bu yönde ilerlerken 6 Ağustos 1920'de Hilafet Heyeti, İsviçre'de Talat Paşa ile görüşmüştür. Asya Müslümanlarının bir üyesi olan Muhammed Ali bu görüşme de Mustafa Kemal Paşa'nın desteklenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.³² Hindistan halkı, Türkiye'yi sadece savaşta ve savaşın getirmiş olduğu güçlükler konusunda desteklememiş aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası camia tarafından da desteklenmesi gerektiğinin arkasında durmuştur. Böylece Hindistan, Türkiye'ye yardım ederek tarihsel bağlarının bulunduğu bir devletin yanında olmuş aynı zamanda emperyalizme karşı mücadelesini göstermiştir.

Hindistan Müslümanları, Millî Mücadelede Türkleri yalnız bırakmamak için büyük gayret sarf etmiş, manevi desteğin yanı sıra bazı önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerden birisi de nakdi yardımlardır. 1920 yılının başlarında kurulmuş olan ve 1920-1921 yıllarında Türkiye'nin toprak bütünlüğünü savunmuş olan Hindistan Hilafet Komitesi, 19 Eylül 1921'de Akşam Gazetesinde bir bildiri yayınlamış ve bu bildiri ile bütün Müslüman milletleri Türkiye için yardıma çağırmıştır.³³

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından İngiltere sömürgesi altındaki Hindistan ile ilişkiler samimi ve dostane bir şekilde devam ederken, 15

³⁰ CÖHÇE, **a.g.m.**, s.164-165.

³¹ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.** Cilt: III, s.539.

³² CÖHÇE, **agm.**, s.179.

³³ KESKİN, **Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)**, s.62.

Ağustos 1947 tarihinde Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi sonrası araya bir soğukluk süreci girmiştir. Türkiye, Hindistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olsa da bu ülkenin, Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alması Türkiye'nin pek de sıcak baktığı bir konu olmamıştır. Bahsedilen hareket gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkelerinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlattıkları siyasal bir girişim olmuştur. Bu girişimin öncülerinden biri de Bağlantısızlık kavramını yayan Hindistan lideri Nehru olmuştur.³⁴

Hindistan tarafının Türkiye ile ilişkilere soğuk bakmasının sebebi ise Pakistan ile yaşadığı sorunlarda Türkiye'nin, Pakistan'a yakın olan tavrından kaynaklanmıştır. Yaşanan bu sorunlara rağmen yine de diplomatik ilişkiler kurulmuş ve 2 Mart 1948 tarihinde Türkiye'ye Diwan Chaman Lall ilk Hindistan elçisi olarak atanmıştır.³⁵ Türkiye'nin, Hindistan Büyükelçiliği ise 8 Temmuz 1948 tarihinde faaliyete geçmiştir.³⁶

Diplomatik temasların yanı sıra Hindistan, Türkiye de kültürünü takdim etmek ve iki ülkenin kültürel alanlarında iş birliğini geliştirmek istemiştir. 1949 yılına gelindiğinde Hindistan kültürel faaliyetlerini geliştirmek amacıyla merkezi Ankara olan Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurmuştur. Ardından İstanbul'da da aynı cemiyet kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. 15 Ekim 1951 tarihinde ise Hindistan Basın Ataşesi ile Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti Başkanı, Vali ve Belediye Başkanı'nı ziyaret etmiştir.³⁷ Ziyaret kapsamında Hindistan ve Türkiye arasındaki kültürel iş birliğinin devamına ve güçlendirilmesine yönelik konular üzerinde durulmuştur.

İki ülke arasında 29 Haziran 1951 tarihinde Ankara da Kültürel Münasebetlere Mütaallik Anlaşma olarak adlandırılan bir antlaşma imzalanmıştır.³⁸ Bu antlaşma on yıllık için Türkiye Cumhurbaşkanı adına

³⁴ Alim Şimşek, "Soğuk Savaşın Günümüze Yükselen Hindistan ve Dış Politikası", **Yüksek Lisans Tezi**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2011, s.90.

³⁵ "Diwan Chaman Lall", **Peoplepill**, <https://peoplepill.com/people/diwan-chaman-lall/>, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2020)

³⁶ "Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz", **Türkiye Cumhuriyeti Yeni Delhi Büyükelçiliği**, <http://yenidelhi.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>, (Erişim Tarihi 17 Aralık 2020)

³⁷ **Milliyet Gazetesi**, "Hint Basın Ataşesi Valiyi Ziyaret Etti", 16 Ekim 1951.

³⁸ **TBMM Tutanak Raporları**, Sıra Sayısı: 158, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c015/tbmm09015068ss0158.pdf>.

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Hindistan Cumhurbaşkanı adına Eğitim Bakanı olan Maulana Abulkalâm Azad tarafından imzalanmıştır. Nitekim imzalanan anlaşma doğrultusunda iki ülke karşılıklı olarak öğrencilerin ülkelerinde eğitimlerine devam etmeleri için burslar vereceğini; ilmi, teknik ve endüstriyel alanında staj yapabileceklerini; konser, konferans, ilim ve sanat gösterileri, öğrenci ziyaretlerini düzenleyeceklerini kabul etmiştir.³⁹ Abulkalâm Azad, anlaşma imzalandıktan sonra 1 Temmuz gününde Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu'nu, Yapı Enstitüsü Atölyelerini ve Gazi Eğitim Enstitüsü'nü gezmiştir.⁴⁰ Diğer gün İstanbul'a geçen Azad, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde (İTÜ) Hindistan kültürünü konu alan bir konferans vermiştir.⁴¹ Ayrıca Azad, ülkesine döndüğünde Türkiye ziyaretinin oldukça iyi geçtiğini dile getirmiştir.

İlişkilerin gelişim sürecinde Ankara'da, Türkiye ile Hindistan arasında 14 Aralık 1951 tarihinde Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Hindistan adına ülkenin Türkiye Büyükelçisi Chandra Shekhar Jha temsilci olarak katılmıştır. İki ülkenin yıllardır süregelen dostluk bağlarını dikkate alarak hazırlanan bu anlaşma bu bağların daha da güçlendirilmesi için iş birliği yapılmasını hedeflemiştir. 5 Mayıs 1952 tarihinde, Türkiye ile Hindistan Dostluk Antlaşmasının onanmasına dair kanun biri çekimser olmakla beraber 278 oyla kabul edilmiştir.⁴² Antlaşmanın maddelerine göre; iki ülke kültürel işler, seyrisefain, ticaret ve gümrük, havacılık, suçluların iadesi gibi ve diğer meselelerde yürürlükte bulunan anlaşmalara göre düzenlemeye gitmişlerdir.⁴³

Dostluk bağlarının güçlendirilmesi sürecinde Hindistan'da 1951 yılında düzenlenen Milletlerarası Çocuk Resimleri Sergisi'ne Türkiye'den de katılım

³⁹ Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti arasında Kültürel Münasebetlere Müteallik Anlaşmanın Onanmasına Dair Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc034/kanuntbmmc034/kanuntbmmc03405933.pdf.

⁴⁰ Eminaıl Malkoç, "Türkiye ile Hindistan'ın Kültürel Temasları ve Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S:6, s.512.

⁴¹ **Milliyet Gazetesi**, "Hind Maarif Nazırı Şehrimizde", 3 Temmuz 1951.

⁴² **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:15, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c015/tbmm09015068.pdf>, s. 61.

⁴³ **T.C. Resmî Gazete**, "Kanunlar: Türkiye ile Hindistan Dostluk Antlaşmasının onanmasına dair Kanun", Sayı: 8108, 13 Mayıs 1952.

gerçekleşmiştir. Hatta bu sergide Türkiye’den 4 kişiye ödül verilmiş ve ödüller bizzat Hindistan lideri Nehru tarafından gönderilerek 5 Ağustos 1952 tarihinde yapılan bir törenle sahiplerine iletilmiştir.⁴⁴

Hindistan Büyükelçisi Chandra Shekhar Jha tarafından, 19 Aralık 1952’de Hindistan Parlamentosu’ndan gelen davet mektubu Türkiye Büyük Millet Meclis’inde (TBMM) okunmuş ve mektupta Hindistan tarafından Türkiye’nin bu ülkeye bir heyet göndermesine ilişkin talepler ortaya konmuştur. Mektupta ayrıca bu davetin TBMM tarafından uygun görülmesi halinde Hindistan’a gidecek olan heyetin, Şubat 1953 ortalarında ülkeyi ziyaret etmesi ve bu ziyaretin de 3 hafta sürmesi tavsiye edilmiştir.⁴⁵ Bunun üzerine Hindistan’a gidecek heyet için TBMM’de bir seçim yapılmıştır.⁴⁶ Nitekim TBMM adına Hindistan’ı ziyaret edecek olan heyet için seçim yapılmış ve yapılan seçime 266 kişi katılım göstermiştir. Seçim sonucunda; Tezer Taşkınar, Samih İnal, Salih F. Keçeci, Hamdi Dayı, Avni Yurdabayrak, N. Ünal Alçılı, Müfit Erkuyumcu, Tarık Kozbek, Nusret Kirişcioğlu, Emin Develioğlu, Behzat Bilgin, Halil Atalay, Halûk Şaman ve Nail Geveci gibi isimler seçilerek Hindistan’a gönderilmiştir.⁴⁷ Heyetin Hindistan’ı ziyaretinin ardından Bursa Milletvekili Halûk Şaman, TBMM’de bu ziyaret hakkında bir konuşma gerçekleştirmiştir. Konuşmasında ziyaret kapsamında edindiği izlenimleri aktaran Şaman, Hindistan halkının ve parlamentosunun oldukça misafirperver olduğunu da dile getirmiştir.⁴⁸ Sonraki süreçte Türk basınında 14 kişilik bir Hint Parlamento Heyetinin Türkiye’ye gönderileceğine dair haberler ortaya çıkmıştır. Akabinde TBMM tarafından Türkiye’ye davet edilen ve 20 günlüğüne gelen Hint Parlamento Heyeti ülkedeki çeşitli merkezleri ziyaretler de bulunmuştur.⁴⁹

⁴⁴ **Milliyet Gazetesi**, “Nehru’nun Hediyeleri”, 6 Ağustos 1952.

⁴⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:18, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c018/tbmm09018019.pdf> , s.312.

⁴⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:20, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c020/tbmm09020043.pdf>, s.274.

⁴⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:20, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c020/tbmm09020043.pdf>, s.288-289.

⁴⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:21, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c021/tbmm09021072.pdf>, s.480.

⁴⁹ **Milliyet Gazetesi**, “14 Kişilik Bir Hint Parlamento Heyeti Geliyor”, 1 Kasım 1954.

Türkiye- Hindistan ilişkilerinin siyasi ve kültürel boyutunun gelişme sürecinin yanı sıra ekonomik boyutu da bu dönemde önemli bir şekilde hızlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Büyükelçiliği ile Hindistan Ticaret Bakanlığı arasında 1950 yılı itibariyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik görüşmelere başlanmış ve ticari bir anlaşmanın imzalanması için ilk adım atılmıştır.⁵⁰ Öyle ki taraflar arasında daha önce adımları atılan bu ticaret anlaşması 1953 yılının 4 Mart' ın da imzalanmıştır. Anlaşmayı Türk tarafı adına ülkenin Yeni Delhi Büyükelçisi Numan Tahir Seymen imzalarken, Hindistan tarafı adına ise Shri Bhoothalingam imzalamıştır. Nitekim Türkiye ile Hindistan arasında ticari alışverişin, kamu ithalat ve ihracat rejimleri kapsamında gerçekleşmesini öngören bu anlaşma ticaret ödemelerinin ise 4 Mayıs 1945 tarihli Türkiye ile Birleşik Krallık Ticaret ve Ödeme Anlaşmasının hükümlerine göre yapılmasını öngörmüştür.⁵¹ Ticaret Anlaşmasının ardından gelişen ekonomik ilişkiler 1955 yılının ilk ayında 8 kişilik bir Hint Ticaret Heyeti'nin, Türkiye'ye gelerek Ticaret ve Ekonomi Bakanlığının ileri gelenleri ile görüşmesinin ardından artarak devam etmiştir.⁵²

Genel olarak iyi bir şekilde ilerleyen Türkiye-Hindistan ilişkileri Nisan 1955 tarihinden itibaren bir kırılma süreci yaşamıştır. Sürecin en büyük nedeni ise 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Endonezya'nın Bandung şehrinde bir konferansta her iki tarafın fikir ayrılıklarına düşmüş olmasıdır. Nitekim ilişkilerin bozulmasına sebep olan konferansa toplam 29 ülke katılmıştır. Bu ülkeler: Afganistan, Birmanya (Burma), Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, Etiyopya, Filipinler, Gana, Hindistan, Irak, İran, Japonya, Kamboçya, Laos, Liberya, Libya, Lübnan, Mısır, Nepal, Pakistan, Seylan, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Tayland, Türkiye, Ürdün, Vietnam (Kuzey ve Güney) ve Yemen'dir.

Konferans esnasında Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından yapılan bir konuşma Türkiye ve Hindistan arasında gerginliğe sebep olmuştur. Konuşmasında tarafsızlık siyasetini eleştiren Zorlu Hindistan Başbakanı Nehru ile bağlantısızlık konusunda zıt fikirler ortaya koymuştur. Öyle

⁵⁰ **Milliyet Gazetesi**, "Türk-Hint Ticaret Antlaşması", 17 Mayıs 1950.

⁵¹ **T.C. Resmî Gazete**, Türkiye ile Hindistan Arasında Ticaret Anlaşması", 22 Mart 1954.

⁵² **Milliyet Gazetesi**, "Bir Hint Ticaret Heyeti Geliyor", 16 Aralık 1954.

ki bu siyasetin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini ifade eden Zorlu, Nehru'nun tarafsızlık fikrine karşı çıkan söylemlerde bulunmuştur.

Taraflar arasında konferans esnasında yaşanan görüş ayrılıklarının birisi de Hindistan lideri Nehru'nun, NATO'nun faaliyetleri üzerinden sömürgeciliği eleştirmesi ve Türkiye'nin takip etmiş olduğu uluslararası siyaseti ülkenin imzalamış olduğu antlaşmalar üzerinden Türkiye'yi suçlamasıdır. Buna karşılık Dışişleri Bakanı Zorlu, NATO, ABD ya da diğer devletlerle imzalanan antlaşmaların hepsinin barışa hizmet ettiğini ileri sürmüştür.⁵³

Bandung Konferansında yaşanan tartışmaların ardından taraflar arasında bozulan ilişkilerin düzeltilmesi amacıyla Başbakan Adnan Menderes ve beraberindeki bir heyet 1 Mayıs 1958 tarihinde Hindistan'a doğru yola çıkmıştır. Ziyaret kapsamında Hindistan lideri Nehru ile bir görüşme gerçekleştiren Menderes, iki ülkeyi ilgilendiren sorunlara değinmiştir. Ayrıca Hindistan'ın önemli sembollerinden biri olan Gandhi'nin mezarına bir çelenk bırakan Menderes'in ziyareti Hint basınında iki ülke ilişkilerinin iyiye gitmesi şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁴ Menderes'in ziyaretine karşılık veren Nehru 20 Mayıs 1960 tarihinde Ankara'ya gelmiş ve Türk tarafı ile birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir.⁵⁵

Karşılıklı resmi ziyaretler Türkiye-Hindistan arasında kısa süreli olarak yaşanan bozulma sürecinin yeniden iyileştirilmesi ve geliştirilmesine önemli katkılarda bulunmuştur. İlimli olarak gelişen ilişkilere yönelik bir başka somut örnek 1965 yılının haziran ayında, Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Zakir Hüseyin tarafından Türkiye'ye gerçekleştiren bir iyi niyet seyahatidir. İyi niyet seyahati kapsamında Zakir Hüseyin, 1 Haziran tarihinde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Dışişleri Bakanı Hasan Işık ile bir araya gelmiştir.⁵⁶

Bunlara ek olarak Türkiye'de Cumhuriyet Senatosu'na Elâzığ Üyesi Celâl Ertuğ tarafından 13 Ocak 1966 tarihinde sunulan bir önerge de Hindistan

⁵³ Mehmet Korkud Aydın, "Bandung Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları", *Turkish Studies*, s.47.

⁵⁴ *Milliyet Gazetesi*, "Menderes Nehru ile Dün Görüştü", 2 Mayıs 1958.

⁵⁵ *Milliyet Gazetesi*, "Başvekil Nehru Şehrimize Geldi", 23 Mayıs 1960.

⁵⁶ *Milliyet Gazetesi*, "Gürsel, Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı ile Görüştü", 2 Haziran 1965.

Başbakanı Lal Bahadır Şastri'nin vefatından duyulan üzüntünün Hindistan Parlâmentosuna iletilmesi önerilmiştir. Nitekim bu öneri Senato'da kabul edilmiş ve Hindistan'a Şastri'nin vefatından dolayı bir taziye mesajı iletilmiştir.⁵⁷ Sonraki süreçte Hindistan Turizm Bakanı Taleyar Han Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi davetlisi olarak 17 Haziran 1966'da TBMM'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir.⁵⁸

İlişkilerin gelişim sürecinde TBMM'de 17 Mayıs 1967 tarihinde Tokat Milletvekili Cevdet Aykan tarafından gerçekleştirilen bir konuşmada, dört gün önce Hindistan'da yeni Cumhurbaşkanı olarak görevine başlayan Dr. Zakir Hüseyin'e tebrik mesajları iletilmiştir. Konuşması esnasında Hint toplumunun,

Türk Milletine karşı daima iyi duygular içinde olduğunu belirten Aykan, iyi ilişkilerin devam ettirilmesine ve bir Türk dostunun Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin Türk Dış Politikasında yeni imkânlar sağlayacağına değinmiştir.⁵⁹

Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in başkanlığındaki heyet 1968 yılında Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Çanakkale Milletvekili Muammer Baykan, bu ziyaret sonrası Mecliste ziyaretin değerlendirmesini yapmış ve iki ülke arasında ticaret, ilim ve sanat alanlarında temasların daha sıkı bir biçimde artması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰ Ancak 22-25 Eylül 1969 tarihleri arasında Türkiye-Hindistan ilişkileri yeniden bir duraklama sürecine girmiştir. Nitekim Fas'ın başkenti Rabat'ta toplanmış olan İslam Konferansı'na Hindistan'ın davet edilmesi Pakistan'ın tepkisine yol açmıştır. Ardından Türkiye ve Ürdün Dışişleri Bakanları tarafından Hindistan'ın konferanstan çıkarılmasına ilişkin sunulan bir önerge⁶¹ ilişkilerde bahsedilen soğuma döneminin asıl tetikleyici unsuru olmuştur.

⁵⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt:31, 13 Ocak 1966, s.681.

⁵⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:7,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c007/mm_02007098.pdf, s.103.

⁵⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 17,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c017/mm_02017103.pdf, s.198.

⁶⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c023/mm_02023026.pdf, Cilt:23, s.265.

⁶¹ Eminalp Malkoç, "20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye ile Hindistan'ın Siyasi İlişkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 2016, s.124.

İlişkilerin soğuma sürecinde Türkiye- Hindistan Dostluk Cemiyeti tarafından 1970 yılının şubat ayında Trabzon'da bulunan Hilton Oteli'nde bir tören gerçekleştirilmiştir. Hindistan Parlamento Heyeti'ne yönelik gerçekleşen bu törene dönemin Trabzon Valisi Vefa Poyraz, Hindistan Büyükelçisi U.S. Bajpai, Türkiye-Hindistan Dostluk Cemiyeti Başkanı Haldun Gürmen, cemiyetin üyeleri ve birçok basın mensubu katılmıştır.⁶² Öyle ki bu törenin etkisi ile taraflar arasındaki soğuk ilişkiler kısmen de olsa normalleşme sürecine girmiştir. Hatta normalleşme sürecinin ilk adımı olarak Hindistan Dışişleri Bakanı Sardar Swaran Singh tarafından 1970 yılının 4 Kasım'ında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirilmiştir.⁶³

Bahsedilen ziyaret kapsamında taraflar arasında ilişkilerin normalleşmesine yönelik ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Nitekim bildiri; Vietnam, Kıbrıs ve Keşmir gibi sorunların yanı sıra ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bazı konular da ele alınmıştır. Üstelik Türkiye Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in 1968 yılında Hindistan'a yapmış olduğu ziyaret esnasında değinilmeyen Kıbrıs Sorunu'nun da bu bildiri de ele alınması ile birlikte Çağlayangil açıklamalarında iki bakanında Kıbrıs Sorununun adadaki Türk ve Rumların barış ve tam güvenlik içinde yaşayabilmesi için hak ve menfaatlerini tam anlamıyla koruyacaklarını ve erken bir çözüme ulaşmasını dile getirmiştir.⁶⁴

İlişkilerin normalleşme sürecinde TBMM'de İçel Milletvekili Celal Kargılı tarafından, Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan anlaşmazlıklara yönelik Türk Hükümeti'nin hangi politikayı izleyeceğine ilişkin bir soru sorulmuştur. Soruya karşılık olarak Dönemin Başbakanı Nihat Erim tarafından yazılı bir cevap verilmiştir. Nitekim Erim cevabında taraflar arasındaki anlaşmazlık konularından birisi olan Doğu Pakistan sorununun, Pakistan'ın kendi iç sorunu olduğunu, mülteciler sorununun ise Hindistan'ı birinci derecede ilgilendiren bir sorun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu sorunun çözümünün savaş

⁶² **Milliyet Gazetesi**, "Hintli Parlamenterlere Bir Kokteyl Verildi", 9 Şubat 1970.

⁶³ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt:9,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c009/mm_03009003.pdf, s.21.

⁶⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Türk-Hint Ortak Bildirisinde Kıbrıs'a Değinildi", 6 Kasım 1970.

olmadığını ve Türk Hükümeti'nin ateşkesten yana olduğunu vurgularken, Türk Hükümeti'nin bu soruna ilişkin kararının, BMGK'nin 7 Aralık 1971 tarihli kararıyla uyumuna dikkat çekmiştir.⁶⁵

Normalleşme sürecinin siyasi boyutuna ek olarak ekonomik boyutunda da 1970'li yıllarda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin 1950'li yıllarda ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için Türkiye'ye bir heyet gönderen Hindistan 1971 yılının mart ayında da benzer bir heyeti Türkiye'ye göndermiştir. Ardından Türkiye Odalar Birliği Genel Sekreteri Behzat Tanır, bu heyetin çeşitli madenler, borasitler, cıva, pamuk, sentetik lifler, bazı sanayi ürünleri satın almayı planladığını kamuoyuna açıklamıştır.⁶⁶ 1973 yılında ise Türk Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken, Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin ardından taraflar arasında yayınlanan ortak bildirmede Kıbrıs Sorununa barışçıl bir çözüm getirilmesi için bazı adımların atılacağı ve Türkiye Ticaret Bakanı Ahmet Tükel'in aynı yılın Eylül ayında Hindistan'a giderek bir ticaret antlaşması imzalayacağı belirtilmiştir. Bahsedilen tarih de imzalanan Ticaret Antlaşması kapsamında her iki ülkede karşılıklı olarak Ticaret Fuarları ve Sergiler açılması, Sergilere katılım hususlarında ve iş adamları ile Ticaret Heyetlerinin ülkelerine yapacağı ziyaretlerde gerekli bütün yardım ve kolaylıkların gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşma ayrıca belirlenecek bir tarih de Ankara ve Yeni Delhi'de ortak bir komite toplanmasına ilişkin adımların atılmasını öngörmüştür. Türkiye adına bu antlaşmasını Ahmet Tükel imzalarken, Hindistan adına D. P. Chattopadhyaya imzalamıştır. Chattopadhyaya tarafından bu anlaşma "gelişmekte olan ülkeler arasındaki iş birliğinde dev bir adım" olarak nitelendirilmiştir. Üstelik antlaşmanın maddeleri Türkçe, Hintçe ve İngilizce olmak üzere üç ayrı dilde yazılmıştır.⁶⁷

Ekonomik ilişkilerin gelişim sürecinde Türkiye Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'ün, Hindistan'ı ziyareti sonrası taraflar arasında bir Ekonomik ve Teknik İş birliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında karşılıklı iş birliği

⁶⁵ **Millîyet Meclisi Tutanak Dergisi,**

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c023/mm_03023058.pdf, Cilt:23, s.217-218.

⁶⁶ **Millîyet Gazetesi,** "Hindistan Sınai Ürünler Almak İstiyor", 2 Nisan 1971.

⁶⁷ **T.C Resmî Gazete,** "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Antlaşması", 8 Aralık 1973.

ve ticaretin arttırılmasına bazı hedefler belirlenmiştir. Ayrıca 1973 tarihli Ticaret Anlaşması gereği kurulan ortak bir komitenin taraflar arasındaki ticareti incelemek amacıyla toplanmasına karar verilmiştir. Nitekim ekonomileri hızlı bir şekilde gelişen iki ülkenin attığı bu ortak adımlar G-20 ülkesi olmaları sayesinde daha da ileri boyutlara taşınabilmiştir. 1970’li yıllar boyunca gelişen ekonomik ve ticari ilişkilerin ardından 1983 yılında Ekonomik ve Teknik İş Birliği Ortak Komitesi (JCETC) gibi ikili anlaşmaların imzalanması bu duruma önemli bir örnek teşkil etmiştir.⁶⁸

İlişkilerin gelişim sürecinde bir başka önemli etken ise karşılıklı resmi ziyaretler olmuştur. Bu bağlamda Türkiye Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün, 9 Temmuz 1978 tarihinde Hindistan’a gitmiştir.⁶⁹ Ökçün bu ziyaret öncesinde Türkiye’nin bağlantısız ülkelerle yakın bağlar kurmayı amaçladığını ve bu doğrultuda girişimlerin başlatılacağını açıklamıştır. Ayrıca ziyaretin ardından Ankara’da bulunan bağlantısız ülkelerin büyükelçileriyle bir toplantı yapacağını belirtmiştir. Bu ziyaret esnasında Hindistan Hükümeti ile görüşmelerde bulunan Ökçün, gelişmekte olan ülkelerin arasındaki sorunları ele aldıklarını ve bölge sorunlarının üzerinde durmakla beraber Türk-Hint ilişkilerinin geliştirilmesi sürecini değerlendirdiklerini ifade etmiştir. Ek olarak Türkiye’nin bağlantısız ülkelerle olan yakınlaşmasına katkıda bulunacağını açıklamıştır.⁷⁰

Türkiye-Hindistan ilişkilerindeki dostluk süreci 31 Ekim 1984 tarihinde, Hindistan lideri Indira Gandhi’nin silahlı bir saldırı sonucu hayatını kaybetmesinin ardından da devam etmiştir. Nitekim TBMM Başkanı Necmettin Karaduman ülkeye taziyelerini ileterek karşılıklı dostluk sürecinin ne derece önemli olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Ayrıca Karaduman, bu üzücü olayın ardından terörizmin yok edilmesinde bütün milletlerin iş birliği yapması gerektiğini ifade ederken; Gandhi’nin ailesine ve Hindistan halkına taziyelerini

⁶⁸ “Hindistan’ın Ekonomisi”, **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa#:~:text=%2D%20%20C4%B0%20C5%9F%20Konseyi%3A%201996%20y%C4%B1%20C4%B1%20C4%B1%20kurulan,2011%20tarihinde%20%20C4%B0%20istanbul%20da%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9Ftir.>, (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2020)

⁶⁹ **Milliyet Gazetesi**, “Ökçün Hindistan’a Gitti”, 10 Temmuz 1978.

⁷⁰ **Milliyet Gazetesi**, “ÖKÇÜN”, 10 Temmuz 1978.

sunmuştur. Hatta TBMM Genel Kurulunu bir oturum esnasında Gandhi'nin ölümüne ilişkin sürecin ardından bir dakikalık saygı duruşuna davet etmiştir.⁷¹

Söylenenlerin yanı sıra 2-4 Kasım 1984 tarihleri arasında Hindistan Başbakanı Bayan Indira Ghandi'nin Yeni Delhi'de yapılacak olan cenaze törenine katılmak üzere Türkiye'den Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İ. Kaya Erdem ile Devlet Bakanı Sudi Türel Hindistan'a gitmiştir.⁷² Akabinde iki ülke arası ilişkileri pekiştirmek amacıyla ortak bir Dostluk Grubu oluşturulmuştur. Parlamentolar arası Türk-Hindistan Dostluk Grubu 27 Mart 1986 tarihinde TBMM'de alınan kararın ardından oluşturulmuştur. Türk-Hindistan Dostluk Grubu'nun Kurucular Kurulu TBMM'de yapılan oylama sonucu oluşturulmuştur. Kurulun önemli isimleri arasında; Ercüment Konukman, Ferruh İlter, Leyla Yeniay Köseoğlu, Fahir Sabuniş, İbrahim Ural, Yılmaz Önen, Göksel Kalaycıoğlu, İlker Tuncay, Ogan Soysal ve İsmail Şengün'den (Denizli) yer almıştır.⁷³

Karşılıklı resmi ziyaretlerin önemli bir örneği ise 8-14 Nisan 1986 tarihleri arasında Turgut Özal tarafından Hindistan'a gerçekleştirilen ziyaret olmuştur. Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi'nin resmi konuğu olan Özal'a, Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Devlet Bakanı Vehbi Dinçerler ve bazı parlamenterler bu ziyarette eşlik etmiştir. 1960 yılında Hindistan Başbakanı Nehru'nun, Türkiye'ye yaptığı geziden bu yana taraflar arasındaki üst düzey ilk temas olarak da nitelendirilen bu ziyaret aynı zamanda bir Türk Başbakanı'nın Hindistan'a ilk ziyareti olmuştur. Hatta bu ziyaret, Hindistan'ın 1960 mayısında ülkemize yaptığı ziyaretin iadesi şeklinde de nitelendirilebilir. Özal, görüşmelerin oldukça faydalı geçtiğini ve Bağlantısız ülkelerin lideri

⁷¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:8, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c008/tbmm17008019.pdf>, s.5-6.

⁷² **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:8, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c008/tbmm17008021.pdf>, s.86-87.

⁷³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:27, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c027/tbmm17027085.pdf>, s.15.

konumundaki Başbakan Gandhi'nin Türkiye'ye, bilhassa Kıbrıs sorununa, bakış açısının değiştiğini dile getirmiştir.⁷⁴

Özal'ın Hindistan'a yönelik gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında uluslararası önemli meseleler, ikili ekonomi ve ticari ilişkiler, uluslararası ekonomik mevzular üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Hint iş adamları ile birtakım görüşmeler gerçekleştiren Özal ülkenin tarihi ve turistik yerlerini görmüş, sanayi kuruluşların da incelemelerde bulunmuştur. Hatta Yeni Delhi'de, Hindistan Ticaret ve Sanayi Odaları'nı, Bombay'da ise Hindistan İhracatçılar Federasyonu'nun hazırladığı toplantıları takip etmiştir. Bahsedilen örneklerden de anlaşılacağı üzere oldukça verimli geçen bu ziyaret Hindistan tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır.⁷⁵

Turgut Özal'ın ilişkileri bu noktaya getirmesinin ardından öncelikle Yeni Delhi Uluslararası Fuarına katılmak için 18 Kasım 1986'da Devlet Bakanı M. Vehbi Dinçerler, akabinde 6 Mart 1987 yılında Ulaştırma Bakanı Veysel Atasoy Hindistan'a gitmiştir.⁷⁶ İki ay sonra ise Türkiye Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nüzhet Kandemir'in davetlisi olarak Hindistan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Menon Türkiye'ye gelmiş ve birtakım görüşmelerde bulunmuştur. Nitekim Menon'un ziyareti Türkiye'nin Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan sorunlarda Türkiye'nin arabuluculuk rolü üstlenmesi için de ayrı bir önem arz etmiştir.⁷⁷

Karşılıklı ilişkiler 1980'li yılların sonuna kadar iyi yönde ilerlerken 5 Nisan 1988 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanı Safa Giray, Birleşmiş Milletler İskân (HABİTAT) Komisyonunun 11. dönem toplantısına katılmak için Hindistan'a gitmiştir.⁷⁸ Bu dönemde yaşanan diğer bir önemli gelişme ise Hindistan lideri Rajiv Gandhi'nin 17 Temmuz 1988'de Türkiye'ye gelmesidir.

⁷⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1985-1986-sayi-19-28.pdf>, Nisan 1986, Sayı:28, s.8-9.

⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 32, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c032/tbmm17032026.pdf>, s. 527.

⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:37, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c037/tbmm17037072.pdf>, s.279.

⁷⁷ Milliyet Gazetesi, "Menon'un Temasları", 12 Mayıs 1987.

⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:5, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c005/tbmm18005043.pdf>, s.452.

Başbakan Turgut Özal ve eşi tarafından karşılanan Gandhi, her fırsatta Hindistan halkının Atatürk'e büyük saygı duyduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Gandhi, Anıtkabir'e bir ziyaret gerçekleştirmiş ve saygı durumunda bulunmuştur. Sonrasında ise Hindistan ve Türkiye arasında konsolosluk sözleşmesi ile deniz taşımacılığına ilişkin birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. Nitekim Gandhi Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaretin taraflar arasındaki ilişkilerin daha da ileri boyutlara taşınmasına vesile olacağını belirtmiştir. Benzer şekilde Özal da bu ziyaretin Türkiye-Hindistan ilişkilerinin gelişmesine hız kazandıracaklarını ifade etmiştir. Ek olarak Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasında bir tarih köprüsü konumunda olduğunu söyleyen Gandhi, taraflar arasında birtakım ortak özelliklerin bulunduğunu da dile getirmiştir. Gandhi ziyaret çerçevesinde son olarak Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve eski başbakanlardan Bülent Ecevit ile de görüşmeler de bulunmuştur.⁷⁹

Karşılıklı resmi ziyaretlerin bir diğeri ise Hindistan Cumhurbaşkanı Venkataraman'ın daveti üzerine ise 22-26 Şubat 1989 tarihlerinde Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Hindistan'a yönelik yapılan ziyaret olmuştur.⁸⁰ Bu kapsamda Evren'in, Yeni Delhi basınına vermiş olduğu bir demeçte Türkiye ile Hindistan'ın bağımsızlık mücadelelerinde verdikleri karşılıklı desteklerin bugün de barış ve istikrar sürecine yönelik devam ettiğini belirtmiştir. Evren ziyareti esnasında Hindistan bağımsızlık liderlerinden Mahatma Gandhi, eski başbakanlardan Jawaharlal Nehru ve Indira Gandhi'nin kabirlerini ziyaret ederek çelenk bırakmıştır.⁸¹

Söylenenler doğrultusunda gerek karşılıklı resmi ziyaretler gerekse her iki tarafın vermiş olduğu ılımlı mesajlar 1980'li yılların sonlarına kadar Türkiye-Hindistan ilişkilerinin dostluk süreci şeklinde geliştiğini göstermiştir. Nitekim taraflar arasındaki ilişkilerin proaktif dış politika stratejileri ekseninde de gelişmesine katkı sunan karşılıklı resmi temaslar 1990'lı yıllarda da devam etmiştir. Bu kapsamda örneğin ilk olarak Hindistan Cumhurbaşkanı Dr. Shankar

⁷⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Hindistan'la Soğukluk Geride Kaldı, Gandi Ankara'da", 18 Temmuz 1988.

⁸⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:23,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c023/tbmm18023059.pdf>, s.142.

⁸¹ **Milliyet Gazetesi**, "Türkiye'nin Hindistan'a Üst Düzeyde Gerçekleştirdiği İlk Ziyaret, Evren Hindistan'da", 23 Şubat 1989.

Dayal Sharma, Kenan Evren'in 1989'daki Hindistan ziyaretine karşılık olarak 17 Temmuz 1993 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir.⁸²

Bu dönemde karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik bir başka önemli ziyaret, 30 Ocak- 2 Şubat 1995 tarihleri arasında Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Hindistan'a gerçekleştirilmiştir. Nitekim Demirel'e bu ziyarette Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ ve Ulaştırma Bakanı Mehmet Köstepen eşlik etmiştir.⁸³ Ayrıca 2 Ocak 1997 tarihinde Hindistan Meclis Başkanı tarafından Yeni Delhi'de Parlamentolar arası Birlik Toplantısı'nın düzenlediği Siyasette Kadın ve Erkek İşbirliğine Doğru, adlı konferansa TBMM'den iki kadın milletvekili davet edilmiştir.⁸⁴ Bu bağlamda taraflar arasında Türkiye-Hindistan Parlamentolar arası Dostluk Grubu adında bir oluşumun kurulmasına yönelik tezkere 16 Ocak 1997 tarihinde TBMM'de kabul görmüştür.⁸⁵ Sonrasında ise Hindistan Millet Meclisi Başkanı resmi bir davet çerçevesinde TBMM'den bir parlamento heyeti 30 Haziran 1997 tarihinde Hindistan'a davet edilmiştir. TBMM tarafından da kabul gören bu ziyaret 9-16 Ağustos 1997 tarihleri arasında gerçekleşebilmiştir.⁸⁶ Heyette Mustafa Kalemli, Yaşar Eryılmaz, Fatih Atay, Mehmet Elkatmış, Mehmet Ali Bilici, Fevzi Aytekin, Mehmet Fuat Fırat, ve Nihan İlgün gibi isimler yer almıştır.⁸⁷

1990'lı yılların karşılıklı resmi ziyaretler kapsamında dostluk süreci şeklinde geliştiğini gösteren bir başka örnek, Hindistan Cumhurbaşkanı K.R. Narayanan tarafından 16-21 Eylül 1998 tarihleri arasında Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyaret olmuştur. Nitekim karşılıklı ilişkilerin pekiştirilmesine yönelik bazı antlaşmaların yapılmasına vesile olan bu ziyaret kapsamında imzalanan en önemli antlaşma "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması

⁸² **Milliyet Gazetesi**, "Türkiye'ye İlk Ziyaret", 17 Temmuz 1993.

⁸³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:79,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c079/tbmm19079074.pdf>, s.40-41.

⁸⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:19,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c019/tbmm20019052.pdf>, s.634-635.

⁸⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:19,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c019/tbmm20019047.pdf>, s.208.

⁸⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt: 30,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c030/tbmm20030113.pdf>, s.87.

⁸⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:31,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c031/tbmm20031123.pdf>, s.131.

Antlaşması” olmuştur. Son olarak ise Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Krishan Kant tarafından 29 Ekim 1998 tarihinde Cumhuriyetin ilanının 75. yıldönümü kutlamaları vesilesiyle Türkiye’ye bir ziyaret gerçekleştirilmiştir.⁸⁸

Şu ana kadar genel olarak tarihsel gelişim sürecine ilişkin bilgi verilen Türkiye- Hindistan ilişkileri bu çalışmanın konusunu teşkil edecektir. Çalışmada ulaşılmaya hedeflenen en temel amaç Türkiye’nin 2000 sonrası dönemde siyasi, kültürel, askeri ve ekonomik anlamda Hindistan ile olan ilişkilerinin birtakım kaynaklar aracılığıyla ortaya konmasıdır. Bu çerçevede çalışmanın temel bölümleri oluşturulurken, dönemsel ayırım göz önünde bulundurularak Koalisyon Hükümeti Dönemi, Gül Hükümetleri Dönemleri ve Erdoğan Hükümetleri dönemleri ayrı ayrı başlıklar üzerinden ele alınacaktır.

---

⁸⁸ “India-Turkey Relations”, **Embassy of India**, <https://www.indembassyankara.gov.in/page/relation/>, (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2020)

ARAŞTIRMA METODLARI VE TEKNİKLERİ

1. Problem Durumu

Geçmişte oldukça eski zamanlara dayanan Türk-Hint ilişkisi, 1947 yılında Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra yeni bir boyut kazanarak günümüze kadar gelmiştir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişiminde bazı problemler yaşanmıştır. Özellikle Türkiye'nin Pakistan ile olan yakın ilişkisi ve bunun neticesinde Pakistan-Hindistan arasında yaşanan Keşmir sorununa, Türkiye'nin Pakistan yanlısı bir tutum izlemesi Türk-Hint ilişkilerin gelişmesindeki temel problemi oluşturmaktadır. Ayrıca Hindistan'ın bölgedeki Müslümanlara yönelik olumsuz eylemleri de Türk-Hint ilişkisini gelişmesini engellemektedir. Bütün bu sorunlara karşı iki ülke arasında kültürel, siyasi ve ekonomik iş birliklerini geliştirmektedir. Sonuç itibarıyla iki ülke tarihsel ve kültürel açılarından geçmişte uzun bir temas sürecine sahip olmalarına rağmen, Türk-Hint ilişkileri Hindistan'ın bağımsızlaşmasından 2000 yılına kadar, özellikle 1980'li ve 1990 yıllarda siyasi açıdan gelişmekle birlikte beklenen düzeye ulaşamamıştır. Bu çalışma TBMM Tutanak Dergisi, arşiv kaynakları, süreli yayınlar ve araştırma eserlerine dayanarak, bağımsız Hindistan'ın kuruluşundan itibaren Türk-Hint ilişkilerinin siyasi boyutlarıyla aydınlatılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'nin, Hindistan ile birtakım sorunlar yüzünden gelişmemiş olan ilişkilerinin siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda, 2000'li yıllardan günümüze kadar belirlemektir.

3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada, geçmişte iyi ilişkiler içerisinde olan Türkiye ve Hindistan'ın 2000'li yıllardan sonra olan ilişkileri siyasi, ekonomi ve kültürel ilişkiler kapsamında incelenmiştir. Bu ilişkiler dışında iki ülke arasında ilişkilerin gelişimini engelleyen sorunlar da ele alınarak, çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmamızın hedefi iki ülke ilişkilerinin hukuki bir çerçeve oluşturup günceli yansıtmak olmuştur. Bu çalışma için konu ile ilgili gerekli araştırmalar yapılmış fakat uluslararası anlamda fikir verebilecek bazı yabancı kaynaklardan Hintçe gibi diller kullanıldığı için yararlanılamamıştır. Ayrıca Türkiye’de bulunan Hindistan Dostluk Derneği ile iletişime geçilerek bazı bilgiler edinilmiş olsa da ülkemizde devam eden salgından dolayı doğrudan iletişim kurulamamıştır.

5. Varsayım

Pakistan-Hindistan arasında yaşanan problemlerin çözüme kavuşturulması hem bölge barışına hem de Türk-Hint ilişkisine büyük bir ivme kazandırabilir. Bu bakımdan Türkiye, bölgedeki çatışmaların sonlandırılması için hem bölgesel iş birliklerini ve uluslararası platformda çözüme ilişkin girişimlerde bulunması gerekmektedir. Türkiye’nin soruna ilişkin çalışması sonunda Hindistan ile olan kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerini artıracaktır. Bu çerçevede Türkiye- Hindistan ilişkilerini artıracak varsayımlar aşağıda temel alınmıştır;

-Türkiye, bölgedeki sorunlara ilişkin BM kararlarına destek sağlamalıdır.

-Türkiye, Pakistan-Hindistan arasında yaşanan sorunlarda tarafsız olmalı ve soruna ilişkin iki tarafta arasında arabulucu rolü olmalıdır.

- Türkiye, Pakistan ile olan tarihsel, kültürel ve dinsel bağlılığını Hindistan ile olan ilişkilerinde ön plana çıkarmamalıdır.

- Türkiye, Hindistan’ın teknolojik gelişmişliğinden yararlanarak katma değerini artırmalıdır.

6. Araştırma Modeli

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Bu araştırma Türkiye’nin Hindistan ile olan ilişkilerini 21.yüzyıldan itibaren incelemiş olup, yaşadığı sorunları, geçmişte yapılan anlaşma ve sözleşme çerçevesi ışığında

incelediğinden dolayı nitel araştırmanın doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

7. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmaya ait veriler, literatür taraması yapılarak, konu ile ilgili kitap, dergi, makale, TBMM tutanakları ve iki ülke arasında yapılan anlaşma metinleri okunarak toplanmıştır.

8. Verilerin Analizi

Doküman analizi ile araştırma düzenlenmiştir. 60 sayfalık kaynak taraması yapılarak analiz tamamlanmıştır. Bu kaynaklardaki temel amaç ve konu ile ilgili verileri açıklayabilecek bilgilere ulaşılmıştır. Özetlenen ve yorumlanan bilgiler çalışmaya eklenmiştir. Bağlı olunan enstitünün tez yazım kılavuzundaki örnekler kodlanarak, veriler ile birleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KOALİSYON HÜKÜMETİ DÖNEMİ TÜRKİYE- HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (1999-2002)

Tarihsel süreçte genel olarak dostane bir şekilde ilerleyen Türkiye-Hindistan ilişkileri, 1999 yılının mayıs ayında⁸⁹ Türkiye’de kurulan 57. Cumhuriyet Hükümeti⁹⁰ döneminde de devam etmiş ve bu süreç 2002 yılında Ak Parti Hükümeti’nin⁹¹ iktidara gelişine kadar oldukça istikrarlı bir şekilde ilerlemiştir. Koalisyon Hükümeti, 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinin ardından Demokratik Sol Parti (DSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Anavatan Partisi (ANAP) arasında oluşturulmuştur.⁹² Bu Hükümet döneminde Cumhurbaşkanı olarak 2000 yılının mayıs ayına kadar Süleyman Demirel görev yaparken, bu tarihten sonra Ahmet Necdet Sezer Türkiye Cumhuriyeti’nin 10. Cumhurbaşkanı olarak görev almıştır.⁹³ Başbakanlık görevini ise DSP’nin lideri Bülent Ecevit yürütmüştür.⁹⁴

Hindistan’a olan derin hayranlığı ile bilinen Ecevit’in⁹⁵ Başbakanlık görevini yürüttüğü bu dönemde Türkiye ve Hindistan arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler bakımından genel olarak yoğun bir süreç yaşanmıştır. Proaktif dış politika stratejilerinin Türkiye- Hindistan ilişkilerine yansıdığı bu

⁸⁹ “Hükümetlerimiz”, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html. (Erişim Tarihi: 10 Mart 2021)

⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html. (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

⁹¹ Sarp Özer, “Ak Parti İktidarında 8 Hükümet”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-iktidarinda-8-hukumet/577659#>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2021)

⁹² Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt:3, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları*, s.2721.

⁹³ “Cumhurbaşkanlarımız”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarimiz/>, (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021)

⁹⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014)*, s.84-85, Yayın Numarası: 25, Ankara 2014.

⁹⁵ *Milliyet Gazetesi*, “Ecevit Muradına Erdi”, 31 Mart 2000.

süreci ele alırken ilk alt başlıkta siyasi ilişkilere değinilecek, ardından sırasıyla ekonomik ve kültürel ilişkiler ayrı ayrı başlıklar halinde analiz edilecektir.

1.1 Siyasi İlişkiler

1.1.1 Devlet Başkanı ve Üst Düzey Karşılıklı Ziyaretler

1990'lı yıllarda karşılıklı resmi ziyaretlerin devam ettiği ve siyasi ilişkilerin istikrarlı bir şekilde yürütüldüğü Türkiye- Hindistan ilişkileri, Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasının ardından da artarak devam etmiştir. Bu bağlamda Ecevit'in, "çocukluğumdan beri bir türlü gerçekleştiremediğim hayalim⁹⁶" olarak adlandırdığı Hindistan'a yönelik bir ziyaret gerçekleştirme hayali göreve başladıktan hemen hemen bir yıl sonra Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee'nin davetine icabetle 30 Mart-2 Nisan tarihlerinde gerçekleşmiştir.⁹⁷ Gerçekleşen bu ziyaret ile iki ülke arasındaki bu ilişkiler artarak devam etmiştir.

Ziyaretin Türkiye açısından önemi bir Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı tarafından Hindistan'a yönelik 14 yıllık bir sürenin ardından gerçekleştirilen ilk ziyaret olmasından kaynaklıdır.⁹⁸ Ülkeye önceki dönemlerde Turgut Özal (1986), Kenan Evren (1989) ve Süleyman Demirel (1995) gibi liderler tarafından üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir.⁹⁹

Ecevit'in ziyareti başta Devlet Bakanları, Abdülhaluk Mehmet Çay, Edip Safter Gaydalı, Kültür Bakanı M. İstemihan Talay, Dışişleri Bakanı İsmail Cem,¹⁰⁰ olmak üzere Yaşar Dedelek (Eskişehir Milletvekili), Mükremin Taşkın (Nevşehir Milletvekili) Erdoğan Toprak (İstanbul Milletvekili), Abdülkadir Aksu (İstanbul Milletvekili) ve Nevzat Ercan (Sakarya Milletvekili)'ın da içerisinde bulunduğu kalabalık bir heyet ile gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹ Ziyaret kapsamında başkent Yeni Delhi'de son derece gösterişli bir törenle karşılanan

⁹⁶ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit Muradına Erdi", 31 Mart 2000.

⁹⁷ T.C Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Mart 2000, s.162.

⁹⁸ **BBC NEWS**, "Ecevit in Landmark India Trip", http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/695798.stm, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021)

⁹⁹ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Tagore'a Yolculuk", 30 Mart 2000.

¹⁰⁰ **T.C. Resmî Gazete**, "Yürütme ve İdare Bölümü, Başbakanlığa Vekâlet Etme İşlemi", 30 Mart 2000.

¹⁰¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:32,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c032/tbmm21032091.pdf>, s.223-224.

Ecevit, törenin ardından eşi Rahşan Ecevit ile birlikte Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinin kahramanı olan Gandhi'nin Anıtı'nı ziyaret ederek anıta bir çelenk bırakmıştır.¹⁰² Bunun yanı sıra ziyaret kapsamında ülkenin Cumhurbaşkanı, Başbakan, devlet temsilcileri ve üst düzey siyaset temsilcileri ile de bir takım görüşmeler gerçekleştirilmiştir.¹⁰³ Ayrıca Ecevit'in daha önce dış ziyaretlerinde rastlanmayan bir durum gerçekleşmiş ve ulusal gazetelerin yazı işleri müdürleri Ecevit tarafından kabul edilmiştir.¹⁰⁴

Bahsedilen ziyaret henüz gerçekleşmeden önce Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakan Ecevit'e bir not iletilmiştir.¹⁰⁵ Bu not kapsamında Başbakan'a Hindistan'a ilişkin bazı hususlardan bahsedilmiştir. Özellikle diplomatik ve siyasi cephede, gerilim kaynağı olarak kalan esasen iki faktör vardır. Bu bağlamda Hindistan'ın Pakistan ile yaşadığı Keşmir Meselesinde, Türkiye'nin Pakistan tarafından yer aldığı ve Kıbrıs Meselesinde de Hindistan'ın aksi tutumundan dolayı¹⁰⁶ bu ülke ile ilişkilerin istenilen düzeye ulaşamadığı açık bir biçimde ifade edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın ilettiği olduğu bu notta Hindistan ile her alanda ilişkilerin geliştirilmesinin şart olduğu, fakat bunun Pakistan ile Türkiye arasındaki dostane ilişkilere gölge düşürmediği takdirde gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir.¹⁰⁷ Bu söylemler üzerine Ecevit'in tutumu Türkiye'nin, Hindistan ile arasındaki sorunların aracısız bir şekilde karşılıklı görüşmeler sayesinde çözülebileceğinden yana olmuştur.¹⁰⁸

Ecevit'in Hindistan'a gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında Hindistan Cumhurbaşkanı Raman Narayanan ile görüşmesinin ardından yapmış olduğu açıklamalar oldukça dikkat çekmiştir.¹⁰⁹ Ziyaretin ilk gününde yapılan ikili

¹⁰² **Hürriyet Gazetesi**, "Rüyalarım Gerçekleşti", 1 Nisan 2000.

¹⁰³ Eminatp Malkoç, "20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye ile Hindistan'ın Siyasi İlişkileri", **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)**, s.139.

¹⁰⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit Muradına Erdi", 31 Mart 2000.

¹⁰⁵ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Tagore'a Yolculuk", 30 Mart 2000.

¹⁰⁶ **BBC NEWS**, "Ecevit in Landmark India Trip", http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/695798.stm, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021)

¹⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit Muradına Erdi", 31 Mart 2000.

¹⁰⁸ Ishtiaq Ahmad, "Turkey and Pakistan: Bridging The Growing Divergence", **Perceptions:Journal of International Affairs**, Cilt:5, S.3, s.3.

¹⁰⁹ **Hürriyet Gazetesi**, "Ecevit Hindistan Gezisine Devam Ediyor", 31 Mart 2000.

görüşmeler esnasında Hindistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin yanı sıra Kıbrıs Sorununa, Keşmir Sorununa, Türk-Yunan İlişkilerine, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine ve Avrasyalaşma Sürecine de değinilmiştir.¹¹⁰ Avrasyalaşma Sürecinde, hem Türkiye'nin hem de Hindistan'ın mühim görevlerinin olduğunu belirten Ecevit, iki ülke arasında birçok anlaşmanın yapılabileceğini de öne sürmüştür.¹¹¹ Başbakan, iki ülke arasındaki işbirliği sayesinde Doğu ve Batı'nın birbirine bağlanabileceğini tüm dünyaya gösterebileceklerini ifade etmiştir. Öyle ki bu yönde bir iş birliği sağlanırsa ikili ilişkilerin daha üst seviyelere taşınabileceği net bir şekilde vurgulanmıştır.¹¹² Narayanan ise Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini yakından takip ettiklerini ve Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilerek Türkiye'nin birliğe üye olmasını arzuladıklarını belirtmiştir. Buna karşılık Ecevit, Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.¹¹³ Nitekim Ecevit'in Mecliste okuduğu hükümet programında da AB ile ilişkiler konusunda "Türkiye'nin Avrupa'da bütünleşme sürecindeki payını, ulusal haklarından hiçbir ödün vermeden, er ya da geç alacaktır" ifadesinde bulunmuştur.¹¹⁴

Görüşmeler esnasında Ecevit, Narayanan'a yıllardır devam eden Keşmir Meselesinden ötürü Pakistan'ın diyalog çağrısını kapsayan bir barış mesajı iletmıştır.¹¹⁵ İletilen bu barış mesajında iki ülke arasındaki sorunların artık silahla değil de barış yolu ile bir sonuca varılmasının gerektiği üzerinde durulmuştur.¹¹⁶ Nitekim Narayanan'ın bu mesaja verdiği yanıt; bölgedeki terörist faaliyetlerinin önlenmesi gerektiği ve aynı zamanda Pakistan'ın da gerçekten barıştan yana bir tutum takınması gerektiğine ilişkin olmuştur.¹¹⁷ Bunun üzerine Ecevit, Pakistan'ın aynı zamanda Hindistan'ın silahlanmasından da endişe duyduğunu dile getirmiştir. Narayanan ise, silahlanma için bütçede

¹¹⁰ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit Hindistan'da Arabulucu Gibi", 1 Nisan 2000.

¹¹¹ **The Hindu**, "Major Role For India, Turkey in 'Eurasia' Formation: Ecevit", 3 Nisan 2000.

¹¹² "Başbakan Bülent Ecevit'in Hindistan Ziyareti", **Standart Ekonomik ve Teknik Dergi**, Yıl:39, Sayı:461, Mayıs 2000, s.4.

¹¹³ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Ecevit'e 5+5'i Sordu", 1 Nisan 2000.

¹¹⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:69,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c069/tbmm20069042.pdf>, s.76.

¹¹⁵ Kemal Ersöz, "Mustafa Bülent Ecevit 1925-2006", **Academia**, s.32.

¹¹⁶ **Türkiye Gazetesi**, "Ecevit, Rüya Gezisinde", 1 Nisan 2000.

¹¹⁷ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Ecevit'e 5+5'i Sordu", 1 Nisan 2000.

çok az artış yaşandığını ve taraflar arasındaki kontrol sözleşmesine saygı duyulmasının her iki taraf içinde önemli olduğunu bundan ötürü de Pakistan'ın endişe etmesine gerek olmadığını ifade etmiştir.¹¹⁸

Ecevit'in, Narayanan ile gündemine aldığı bir diğer konu ise Türk-Yunan ilişkileri olmuştur.¹¹⁹ Narayanan'a, Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler hakkında birtakım bilgiler veren Ecevit, Yunanistan'da gerçekleşen seçimlerin ardından iki ülke arasında gerekli adımların atılacağını ve Kıbrıs'ta bir çıkış yolu bulunacaksa bunun örtbas edilemez gerçeklerle görülmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁰ Bu gerçek Ecevit tarafından Ada'da iki devletin de bulunduğu şeklinde belirtilmiştir. Ecevit'in bu sözlerine karşılık Narayanan ise artık çoğu ülkenin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ister doğrudan isterse dolaylı yoldan olsun yavaş yavaş varlığını tanıdığına şahit olduklarını dile getirmiştir.¹²¹

İkili görüşmelerde Ecevit, Hindistan'ın ülke olarak siyasi hayatında uzlaşma kültürünü benimsediğini öne sürerek Türkiye'nin de bundan faydalandığını ifade etmiştir.¹²² Hindistan Hükümeti'nin içerisinde 22 partinin yer aldığını fakat Türkiye'nin sadece 3 partiyle bile uyumlu çalışmalar ortaya çıkarabildiklerini dile getirmiştir. Bu sözlere karşılık Narayanan, Türkiye'nin uyumlu davrandığını belirterek son anayasa değişikliği paketinin parlamentodan neden geçiremedikleri sorusunu Ecevit'e yöneltmiştir.¹²³ Ecevit'in yanıtı ise anayasa değişiklik paketinin parlamentodan geçirilmemesine rağmen kendisinin kötümser bir düşüncede olmadığı şeklinde olmuştur.¹²⁴

Görüşmelerin akabinde Narayanan, Ecevit'e "Türkiye'de Başbakanlık görevinde sizin olmanız bizim için büyük bir şanstır" sözleri ile iltifatlarda

¹¹⁸ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit Hindistan'da Arabulucu Gibi", 1 Nisan 2000.

¹¹⁹ **Hürriyet Gazetesi**, "Rüyalarım Gerçekleşti", 1 Nisan 2000.

¹²⁰ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Ecevit'e 5+5'i Sordu", 1 Nisan 2000.

¹²¹ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit Hindistan'da Arabulucu Gibi", 1 Nisan 2000.

¹²² **Milliyet Gazetesi**, "Moralini Düzeltti", 3 Nisan 2000.

¹²³ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Ecevit'e 5+5'i Sordu", 1 Nisan 2000.

¹²⁴ **Türkiye Gazetesi**, "Ecevit, Rüya Gezisinde", 1 Nisan 2000.

bulunurken, Ecevit'in yanıtı “Türklerin kalbinde Türkiye’de büyükelçilik görevinizi yapmanızdan ötürü büyük bir yeriniz var” şeklinde olmuştur.¹²⁵

Hindistan ziyaretinin ikinci gününde Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nda, Ecevit’e resmi bir karşılama töreni düzenlenmiş¹²⁶, Başbakan Hintli gazeteciler tarafından kendisine yöneltilen sorulara yanıt vermiştir.¹²⁷ Çocukluğundan beri Hindistan’a gelmek istediğini her fırsatta dile getiren Ecevit, “En büyük hayalimi böylece gerçekleştiriyorum”¹²⁸ sözleri ile bu ülkeye olan derin hayranlığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Tören esnasında Hintli gazeteciler, Ecevit’e Keşmir Sorunu üzerinden uluslararası terörizmi ne şekilde değerlendirdiğini içeren bir soru sormuştur. Başbakan’ın bu soruya yanıtı ülkesinin terör meselelerinden oldukça mustarip olduğu şeklinde olmuştur. Ayrıca Hindistan gibi bir ülkenin de tıpkı kendi ülkesi gibi bu meseleyi demokrasi ve insan hakları ekseninde çözebileceğine inancının tam olduğunu dile getirmiştir.¹²⁹

Ecevit’in sözlerinden de anlaşılacağı üzere her iki ülkenin de dış politikada bölgesel rakiplerine karşı mücadele verdikleri terör meselesi iki ülke açısından da ortak bir deneyim olmuştur. Bunun yanı sıra Başbakan, terörizmin kaynağı ne olursa olsun uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için önlenmesi ve bastırılması gerekli bir mesele olduğuna vurgu yapmıştır.¹³⁰

Bahsedilenlere ek olarak Ecevit ziyareti kapsamında, Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee ile de birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından taraflar arasında kültürel, siyasi ve ekonomik alanlar da iş birliğinin gelişmesini amaçlayan bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar şunlardır;

¹²⁵ **Milliyet Gazetesi**, “Rüyalarım Gerçekleşti”, 1 Nisan 2000.

¹²⁶ **Milliyet Gazetesi**, “Ecevit Muradına Erdi”, 31 Mart 2000.

¹²⁷ **Hürriyet Gazetesi**, “Ordu İktidar Meraklısı Değil”, 2 Nisan 2000.

¹²⁸ **Hürriyet Gazetesi**, “Rüyalarım Gerçekleşti”, 1 Nisan 2000.

¹²⁹ Kemal Ersözlü, “Mustafa Bülent Ecevit 1925-2006”, **Academia**, s.32.

¹³⁰ Aswini K. Mohapatra, “Bridge to Anatolia: An Overview of Indo-Turkish Relations”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, S.39, 2007, s.169.

- 1- Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası,
- 2- Tarım ile İlgili Alanlarda İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası,
- 3- Kültürel ve Bilimsel Değişim Programı¹³¹ adlı çeşitli iş birliği platformları oluşturulmuştur.

Ayrıca imzalanan bu protokollere ek olarak taraflar arasında dostluk sürecinin yaşanmasına bağlı olarak Hindistan Parlamentosunda Türkiye-Hindistan Parlamentolar arası Dostluk Grubu'nun kurulmasının kararlaştırıldığı bildirilmiştir.¹³²

Ecevit'in ziyareti kapsamında 1901 yılında ünlü şair ve düşünür Rabindranath Tagore tarafından kurulan¹³³ Batı Bengal iline bağlı Santinekan şehrinde bulunan Visva-Bharati Üniversitesi¹³⁴ tarafından kendisine Tagore tercüme ve Hint kültürüne olan ilgisinden dolayı fahri doktora unvanı verilmiştir.¹³⁵ Ecevit ise bu durumdan duyduğu memnuniyeti; "Visva-Bharati'de bir fahri doktora ile ödüllendirilmek benim için çok özel bir ayrıcalık¹³⁶" sözleri ile dile getirmiştir. Ayrıca Ecevit'in Hindistan ziyaretinin ardından yaptığı açıklamalar ikili ilişkilerin gidişatı ve karşılıklı iş birliğinin gelişimi üzerine olmuştur. Bu bağlamda bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarın güçlendirilmesine yönelik son derece önemli adımların atıldığını ve Hindistan'a yönelik ziyaretinin oldukça verimli geçtiğini vurgulamıştır.¹³⁷

Siyasi ilişkilerin gelişimi sürecinde Ecevit'in ziyaretinin yanı sıra bir takım farklı gelişmeler yaşanmıştır. Nitekim 31 Mart 2000 de Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de imzalanmış olan Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, Türkiye Bakanlar Kurulu tarafından

¹³¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Nisan 2000, s.9-10.

¹³² T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Mart 2000, s.162.

¹³³ "History", Visva- Bharati Resmî Web Sitesi, <http://www.visvabharati.ac.in/History.html>, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021)

¹³⁴ "Visva- Bharati University", **Vikipedi Özgür Ansiklopedisi**, https://en.wikipedia.org/wiki/Visva-Bharati_University, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021)

¹³⁵ **Hürriyet Gazetesi**, "Ecevit, Tagore'nun Ülkesine Gidiyor", 30 Mart 2000.

¹³⁶ **Milliyet Gazetesi**, "Moralini Düzeltti", 3 Nisan 2000.

¹³⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Nisan 2000, s.9-10.

aynı yılın ekim ayında onaylanmıştır. Bu bağlamda iki taraf arasındaki mevcut dostane ilişkilerin sürdürülmesi aynı zamanda iş birliğinin yoğunlaştırılması ve farklı boyutlarda devam etmesi amacıyla bazı konular üzerinde mutabık kalınmıştır. İlk olarak ikili ilişkilerin gözden geçirilmesinin yanı sıra, tarafları ilgilendiren bölgesel veya uluslararası meselelerde iletişimin kurulması amacıyla karşılıklı istişarelerin yapılması üzerinde durulmuştur. Bahsedilen istişarelerin dönüşümlü bir şekilde İslamabad ve Ankara’da gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Tarafların üçüncü bir ülkede katılacakları toplantı veya uluslararası konferanslarda da bu istişarelerin düzenlenmesi hedeflenmiştir. Öyle ki tarafların bu tür platformlarda ortak çıkarlar ekseninde iş birliği yapması iki tarafında amaçladığı diğer bir durum olmuştur.¹³⁸

Tarafların üzerinde mutabık kaldığı diğer bir durum karşılıklı istişarelerin Birleşmiş Milletler (BM) veya diğer uluslararası örgütler bünyesinde bulunan daimî temsilcilikler aracılığıyla da sürdürülebilmesidir. Bunun yanı sıra taraflar istişareler kapsamında ele alınacak konuları diplomatik yollarla önceden belirlemeyi taahhüt etmiştir. Taraflar arasındaki istişarelerin temel hedefi karşılıklı siyasi, kültürel, ekonomik, konsolosluk, bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelerin değerlendirilmesi ve bu alanlarda çok daha yoğun iş birliğinin sağlanması için görüş alış-verişi yapılmasıdır. Ayrıca taraflar bölgesel ve uluslararası sorunlarda el ele vererek karşılıklı iş birliğinin geliştirilmesi için de birbirlerine taahhütlerde bulunmuşlardır.¹³⁹ Son olarak imzalandığı tarihte yürürlüğe giren bu Muhtıranın beş yıl süre için yürürlükte kalması ve taraflardan birinin bu süreyi uzatmak istemesi durumunda en az altı ay önceden diplomatik yollarla bildirmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Hatta böyle bir talep olması durumunda söz konusu Muhtıranın ikişer yıllık süre ile yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. 31 Mart 2000’de başkent Yeni Delhi’de imzalanmış olan bu metin nüsha olarak Türkçe, Hintçe ve İngilizce olmak üzere üç farklı dil de hazırlanmıştır.¹⁴⁰

¹³⁸ T.C. Resmî Gazete, “Milletlerarası Andlaşma”, 9 Kasım 2000.

¹³⁹ T.C. Resmî Gazete, “Milletlerarası Andlaşma”, 9 Kasım 2000.

¹⁴⁰ T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”, 8 Kasım 2000.

Devlet Başkanı Ecevit'in Hindistan ziyareti öncesinde ve sonrasında bir takım üst düzey karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Aşağıda bunlara değinilecektir.

28 Kasım-2 Aralık 1999 tarihleri arasında, T.C. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Korkmaz Haktanır tarafından Hindistan'a bir ziyaret gerçekleşmiştir. Haktanır, ziyareti sırasında Hindistan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nareshwar Dayal ile birtakım görüşmeler gerçekleştirerek siyasi istişareler yoluyla Türkiye-Hindistan arasındaki ikili ilişkilerin tüm yönleriyle görüşüldüğünü ifade etmiştir. Haktanır, bunlara ek olarak, iki ülkeye dair bölgesel ve uluslararası mevzularda görüş alışverişinde bulunulduğunu da dile getirmiştir.¹⁴¹

İki ülke arasındaki diğer önemli bir gelişme ise 2000 yılının temmuz ayında gerçekleşmiştir. Türkiye-Hindistan arasında, Orta Asya ve Kafkasya konularında müzakereler 4 Temmuz tarihinde Ankara'da gerçekleşmiştir. Görüşmelerin ardından Hindistan ve Türkiye'nin bölgedeki ülkelerle ilişkilerini ve bu ülkelere yönelik politikalarının temel unsurları üzerinde durulmuştur. Bunlara ilaveten bölgede son zamanlarda ortaya çıkan artış ile bölgede var olan diğer güçlü ülkelerin Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkileri de incelemiştir.¹⁴²

Ecevit Hükümeti'nin son zamanlarına doğru 10 Nisan 2002 tarihinde Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ve Hindistan Cumhuriyeti Hukuk, Adalet ve Şirket İşleri Bakanlığı arasında iş birliği konusunda protokol imzalanmış ve 29 Nisan 2002 tarihinde onaylanmıştır. Bu bağlamda iki taraf arasındaki mevcut ilişkilerin devam ettirilmesi ve aynı zamanda iş birliğinin yoğunlaştırılması üzerinde mutabık kalınmıştır. İlk olarak taraflar arasında hukuki meselelerde, adalet alanında iki ülkedeki deneyimler ve uygulamalarda bilgi değişimleri ve her iki tarafı da ilgilendiren diğer yasal ve adli konularda iş birliği üzerinde karar verilmiştir. Her iki ülkede, imzalanan bu protokolün uygulanabilmesi için karşılıklılık esas

¹⁴¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi, Kasım 1999, s.223.

¹⁴² T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi, Temmuz 2000, s.117.

olmak üzere iş birliği programları hazırlanacaktır. Bahsi edilen iş birliği programlarının geliştirilmesi ve aynı zamanda uygulanabilmesi için taraflar, uzman çalışma grupları oluşturacaktır. Yargı ve adalet mevkileri arasından her iki ülkenin de temaslarının doğrudan olabilmesi için iki tarafta tüm şartları sağlaması gerekmektedir. Taraflar arasında iş birliğinin devamı için karşılıklı olarak konferanslar ve seminerler düzenlenecektir. Konu ile ilgili yazışmalarda ise taraflar, kendi anadillerini İngilizce çevirisiyle beraber kullanacaktır. Bu protokol kapsamında kendi ülkelerinde meydana gelecek etkinliklerde giderleri adı geçen ülke karşılayacaktır. Örneğin; kendi ülkesinde konaklama ve iç ulaşım giderlerini karşılayacak, gönderen taraf misafir eden ülkeye gidiş ve dönüş seyahat masraflarını karşılayacaktır. Son olarak bu protokol süresiz olarak yürürlükte kalacak ve taraflardan biri diğer tarafa bildirilmesi şartıyla protokolün feshini gerçekleştirebilecektir. 10 Nisan 2002 tarihinde başkent Yeni Delhi’de imzalanan bu metin nüsha olarak Türkçe, Hintçe ve İngilizce olmak üzere üç farklı dilde hazırlanmıştır.¹⁴³

1.2 Ekonomik İlişkiler

Ecevit döneminde Hindistan ile kurulan siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Ecevit’in 2000 yılında Hindistan’a gerçekleştirmiş olduğu ziyarette iki ülkenin ekonomik ilişkilerde iş birliği içerisinde olunması gerektiğine ilişkin açıklamaları ilişkilerin üst düzeye çıkmasını sağlamıştır.¹⁴⁴ Bu görüşmede Ecevit, Hindistan Cumhurbaşkanı Narayanan’a, Kazakistan’dan aldıkları petrol arama ihalesinden ötürü bir işbirliği teklifinde bulunmuş ve Narayanan bu iş birliği fikrine olumlu yaklaşmıştır.¹⁴⁵ Bu ziyaretin sonunda Hindistan-Türkiye arasında tarım, enformasyon teknolojilerinde iş birliklerinin geliştirilmesi hususu uygun görülmüştür.¹⁴⁶

¹⁴³ **T.C. Resmî Gazete**, “Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Hukuk, Adalet ve Şirket İşleri Bakanlığı arasında İş birliği Konusunda Protokol’un Onaylanması Hakkında Karar”, 19 Haziran 2002.

¹⁴⁴ **BBC NEWS**, “Turkey Requests Trade Links With India”, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/697547.stm, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021).

¹⁴⁵ **Yeni Şafak Gazetesi**, “Ecevit’e 5+5’i Sordu”, 1 Nisan 2000.

¹⁴⁶ **Milliyet Gazetesi**, “Ecevit, Hindistan’da Arabulucu Gibi”, 1 Nisan 2000.

Ekonomik ilişkiler kapsamında iki ülke arasındaki diğer bir konu; Türkiye- Hindistan arasında 13 Temmuz 1978 tarihinde imzalanmış olan Ekonomik ve Teknik İş birliği Anlaşması'nın 4.maddesi gereğince kurulan Türkiye- Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi' (KEK)dir. Bu komite, iki ülke arasındaki faaliyetleri gözden geçirerek ve görüş alışverişinde bulunarak ticarete ve ekonomide karşılaştıkları problemleri çözmeye noktasında etkili olmuştur.¹⁴⁷ Ecevit döneminde bu komitenin 8. Dönem Toplantısı, 8-9 Şubat 2000 tarihlerinde Yeni Delhi'de gerçekleşmiştir.¹⁴⁸ Gerçekleşmiş olan bu toplantıya katılmak üzere 6 Şubat 2000 tarihinde, Türkiye Devlet Bakanı Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay ve beraberindeki heyet Hindistan'a gitmiştir.¹⁴⁹ Bu ziyarette Çay, Hindistan Cumhurbaşkanı Narayanan tarafından kabul edilmiş ve Yüzey Taşımacılığı Bakanı Shri Raj Nath Singh ile Bilim ve Teknolojiden Sorumlu Devlet Bakanı Shri Bache Singh Rawat'a bir ziyarette bulunmuştur.¹⁵⁰ Komisyon Toplantı 'sının açılış oturumunda iki ülke Heyet Başkanları tarafından kapsamlı bir şekilde konuşmalar yapılmış ve toplantıda birçok konu üzerinde durulmuştur. Bu konuları özetleyerek anlatacak olursak öncelikle iki ülkenin ticari ilişkileri gözden geçirilmiş ve son on yılda ticaret hacminin artışı her iki tarafında memnuniyetle karşıladıkları bir durum olduğu dile getirilmiştir. Nitekim iki ülke arasındaki ticaretin, karşılıklı yarar esasına dayandırılarak ve ticaretin dengeli bir şekilde artması için birtakım kararlar alınmıştır.¹⁵¹ Türkiye-Hindistan Cumhurbaşkanı tarafından ticaret hacminin 2000 yılının ilk zamanlarında 1 milyar dolar seviyesine çıkartılması hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda birçok ihraç edilebilir mal listelerini karşılıklı alıp- vermişlerdir.

Bahsi geçen toplantıda görüşülen başka bir konu ise fuarlara katılım olmuştur. Her iki tarafta fuarların aynı zamanda sergilerin ticaret için büyük bir

¹⁴⁷ Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-dis-ekonomik-iliskileri.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

¹⁴⁸ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

¹⁴⁹ T.C. Resmî Gazete, "Yürütme ve İdare Bölümü", 6 Şubat 2000.

¹⁵⁰ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

¹⁵¹ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

öneme sahip olduğunu dile getirerek bu faaliyetlere katılımın daha çok geliştirilmesi üzerinde durmuştur.¹⁵² Bu bağlamda Türkiye'nin 8-11 Şubat 2000 tarihlerinde Yeni Delhi'de gerçekleşmiş olan "IT Asya 2000 Fuarı"na katılması ve Hindistan'ın da Ağustos/Eylül 2000 tarihlerinde İzmir'de düzenlenmiş olan "İzmir Uluslararası Fuarı"na¹⁵³ katılması her iki tarafın memnuniyetle karşıladıkları bir durum olmuştur.

Ticari bilgi paylaşımı konusundaki iş birliğinden de bahsedecek olursak, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (IGEME) ve Hindistan Ulusal Ticari Bilgi Merkezi (NCTI) arasında 17 Eylül 1998 tarihinde imzalanmış olan¹⁵⁴ Mutabakat Zaptından her iki tarafında memnuniyetlerini bu toplantı da dile getirilmiştir. Aynı zamanda iki ülke arasındaki elektronik iletişim ve ürün profilleri yoluyla bilgi değişiminin düzenli hale getirilmesinin üzerinde durulmuştur. Ticari bilgi paylaşımı konusunda son olarak Türkiye, TÜBİSAD Bilgi İşlem Hizmetleri Derneği'nin, Hindistan Elektronik ve Bilgisayar Yazılımı İhracatını Geliştirme Kurumu (ESC) ile elektronik sektöründe donanım ve yazılım konusunda iş birliğini gerçekleştirmek için hazır olduklarını ifade etmişlerdir.¹⁵⁵

İş birliğinin yapılmış olduğu bir diğer alan ise bankacılık alanıdır. İki ülke arasındaki ödemelerin ve malların intizamlı bir biçimde devamını sağlamak amacıyla doğrudan muhabirlik ilişkisi kurulması kararı verilmiştir.¹⁵⁶

KEK'te görüşülen bir diğer mesele ise Türkiye'nin, Hindistan'a ithalatını gerçekleştirdiği sarı haşhaş tohumuna uygulanan gümrük vergilerinin hesaplanmasında Türk ihracatçılarının karşılaştığı zorluklardır. Hindistan tarafı bu konuyla ilgilenen kuruluşlar ile görüşüleceğini ifade etmiştir. Türkiye'nin bu yakınması üzerine Hindistan tarafı da Türkiye'ye et ve et ürünlerinin ihracatını

¹⁵² T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

¹⁵³ "İzmir Enternasyonal Fuarı", https://www.wikiwand.com/tr/%C4%B0zmir_Enternasyonal_Fuar%C4%B1, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

¹⁵⁴ Asım Çalış, "Hindistan Ülke Profili", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (IGEME), s. 10, 2007.

¹⁵⁵ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

¹⁵⁶ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

gerçekleştirme konusundaki isteğinin üzerinde durmuştur. Türkiye'ye et ithalatı konusunun, Türkiye Tarım ve Köy işleri Bakanı'nın şubat ayı sonunda Hindistan'a gerçekleştireceği ziyaretinde ayrıntılı bir şekilde ele alınıp karar verileceğini ifade etmiştir. Bu toplantıda Hindistan'ın şikâyetçi olduğu bir diğer konu ise Türkiye'ye ihracatı gerçekleştirilen tekstil ve giyim konusu olmuştur. Bunun üzerine Hindistan tarafı ithalatın uygulanma yönteminin basite indirgenmesini ifade etmiş ve Türk tarafı ise tekstil sektöründe bir anlaşmanın olabilmesi için Hindistan'ı Türkiye'ye davet etmiştir. Toplantının sonuna gelindiğin de ise KEK'in 9.Dönem Toplantısı'nın, diplomatik yollarla belirlenerek Ankara'da yapılmasına karar verilmiştir.¹⁵⁷

Ecevit'in 31 Mart 2000 tarihindeki Hindistan ziyaretinde imzalanmış olan bir diğer anlaşma ise bugün iki devletin ekonomik ilişkilerin temelini belirleyen, güçlü ve sürdürülebilir hale gelmesini sağlayan "Tarım ve Tarımla ilgili Diğer Alanlarda İş birliği Mutabakat Zaptı" dır. Bu bağlamda mevcut ilişkilerin, tarımsal üretim ve tarımsal işleme, tarım bilimi ve teknolojisini ekonomik iş birliği yoluyla geliştirilmesi hedeflenerek aşağıdaki maddeler üzerinde uzlaşma sağlanmıştır.¹⁵⁸

- 1- İki ülke arasındaki ortak faaliyetler ve değiş-tokuş programları vasıtasıyla tarım bilimleri ve teknolojisi, tarımsal üretim ve işleme ile ekonomik iş birliği hususunda gelişim desteklenecektir.
- 2- Bitkisel üretim, hayvan yetiştiriciliği ve ıslahı, bitki ve hayvan sağlığı ve karantinası, tarımsal araştırma ve yayım, balıkçılık ve kültür balıkçılığı, sulama, deneme amaçlı bitkisel ve hayvansal materyal değişimi, uzman değişimi, teknik enformasyon ve dokümantasyon değişimi, tarım-iş ve ticarete ortak iş birliğinin teşviki, karşılıklı olarak iki ülke arasında kabul görecektir.
- 3- Birinci madde de ön görülmüş olan iş birliğini geliştirmek için taraflar aracılığıyla bir "Tarım Yürütme Komitesi" kurulmuştur.

¹⁵⁷ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000.

¹⁵⁸ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım ve Tarımla ilgili Diğer Alanlarda İş birliği Mutabakat Zaptı" 12 Temmuz 2000.

Kurulmuş olan bu komite, iki ülkenin Müsteşar Yardımcısı Başkanlığında 5 kişiden oluşmaktadır. Komitenin görevleri; gelecek dönemlerde Türkiye ve Hindistan'ın yapacağı işleri belirleyen bir program hazırlamak, önceki dönemlerde sağlanmış olan gelişmeleri sonraki dönemlerde değerlendirmek ve gerekli görüldüğü durumlarda karşılıklı anlaşarak Türkiye ve Hindistan'da bir araya gelmektir.

Belirlenmiş olan iş birliğini gerçekleştiren yetkililer ise Türkiye adına, Türkiye Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Hindistan adına ise Hindistan Tarım Bakanlığıdır.¹⁵⁹

Son olarak imzalandığı tarihte yürürlüğe giren bu mutabakat zaptı beş yıl süre için yürürlükte kalması ve taraflardan birinin bu süreyi sona erdirmek istemesi durumunda altı ay önceden diplomatik yollarla bildirmemesi takdirde 5 yıllık süreler için otomatik olarak uzatılması kararlaştırılmıştır. Eğer imzalanmış olan bu mutabakat zaptı sona erdirilirse öncesinde başlatılan proje ve faaliyetlerin devamlılığını etkilemeyecektir. 31 Mart 2000 tarihinde başkent Yeni Delhi'de imzalanan bu metin nüsha olarak Türkçe, Hintçe ve İngilizce olmak üzere üç farklı dil de hazırlanmıştır.¹⁶⁰

İki devlet; karşılıklı yatırımların devam etmesi ve teşvik edilmesi noktasında önemli çaba sarf etmişlerdir. Bu çabaya yönelik diğer bir iş birliği anlaşması ise Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz'ün 2000 yılında Hindistan'ı ziyareti sırasında demiryolları sektörü için imzaladığı anlaşmadır.¹⁶¹ İhracatı teşvik etme amacıyla iki ülke arasında birçok düzeyde girişimler gerçekleşmiştir. Bunlardan bahsedecek olursak öncelikle Hindistan Ticareti Geliştirme Organizasyonu (ITPO), düzenli olarak (2002 yılı hariç) her yıl İzmir'de gerçekleştirilen Uluslararası Ticaret Fuarı'na katılım

¹⁵⁹ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım ve Tarımla ilgili Diğer Alanlarda İş birliği Mutabakat Zaptı" 12 Temmuz 2000.

¹⁶⁰ T.C. Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım ve Tarımla ilgili Diğer Alanlarda İş birliği Mutabakat Zaptı" 12 Temmuz 2000.

¹⁶¹ Deepali Pant, Joshi, "Yatırım Fırsatları ve Türkiye ile Hindistan'ın Dış Ticaret Stratejileri: Hindistan Türkiye Ekonomik İlişkileri", I. Uluslararası Türk-Asya Kongresi, 2006, s.324.

göstermektedir.¹⁶² Nitekim bu düzey ziyaretler iki ülkeyi birbirine yakınlaştırarak ilişkileri bir üst seviyeye çıkarmaktadır. Bir diğer girişim, Başbakan Ecevit'in beraberinde Türk İnşa Şirketlerinin de bulunduğu bir heyet ile 2000 yılında Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin bir benzeri ise 2000 yılının Ekim ayında başka bir Türk altyapı heyeti tarafından gerçekleştirilmiş ve yapılan anlaşmaların devamı getirilmiştir.¹⁶³ Bunlara ek olarak iki Türk firması LIMAK ve STFA Hindistan'da otoyol projesine başlamıştır.¹⁶⁴ Hindistan şirketlerinden biri olan PUNJ LLOYD ile Türk firması LIMAK arasında, Bakü-Ceyhan hattı projesinde birlikte çalışmak üzere bir anlaşma yapılmıştır.¹⁶⁵ Yapılmış olan bu anlaşma Hindistan İnşaat Sanayi'si için Türk İhalesini kazanması açısından başarılı bir girişim olarak görülmüştür. 22 Ağustos 2002 tarihinde Hindistan Petrol ve Gaz Komisyonu (ONGC) Videsh Limited (OVL) ile Türkiye Petrol Ofisi arasında, ONGC'nin deniz aşırı araştırma faaliyetlerinden ötürü bir anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma kapsamında Hindistan, Libya'da %49 oranında hisse ile yüzeyde iki petrol ve gaz araştırma bloğuna sahip olmuştur.¹⁶⁶ İki ülke arasındaki diğer sektörlerdeki iş birliği için; inşaat, altyapı projeleri, limanlar, bilgisayar yazılımı, işlenmiş tarım ürünleri, ilaç, kimyasallar gibi alanları ortaya koymak mümkündür.¹⁶⁷

İki ülke arasındaki ziyaretlere devam edecek olursak, Türkiye Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz tarafından 2001 yılında belirli inşaat firmaları ile bir heyet Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Gerçekleştirilen bu ziyarette Hint-Türk Turizm İş birliği Komisyonu'nun ilk görüşmesi dile getirilmiştir. Aynı zamanda iki ülke arasındaki turizmi geliştirmek ve ilerletmek için iş birliği için bir protokol imzalanmıştır.¹⁶⁸ Bu ve buna benzer ziyaretlerin iki ülke arasında karşılıklı

¹⁶² Aftab Kamal Pasha, "Hindistan-Türkiye Ticari İlişkileri", **TASAM**, <https://tasam.org/tr-icerik/998/hindistan-turkiye-ticari-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2021).

¹⁶³ JOSHI, "Yatırım Fırsatları ve Türkiye ile Hindistan'ın Dış Ticaret Stratejileri: Hindistan Türkiye Ekonomik İlişkileri", s.325.

¹⁶⁴ Aftab Kamal Pasha, "Hindistan-Türkiye Ticari İlişkileri", **TASAM**, <https://tasam.org/tr-icerik/998/hindistan-turkiye-ticari-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2021).

¹⁶⁵ **Hürriyet Gazetesi**, "Bakü-Tiflis-Ceyhan'ın Türkiye Ayağına Son İmza", 21 Eylül 2002.

¹⁶⁶ PASHA, "Hindistan-Türkiye Ticari İlişkileri", **TASAM**.

¹⁶⁷ "Hindistan Ülke Bilgi Notu", 8 Temmuz 2019, **ADASO**, s.32, (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021).

¹⁶⁸ JOSHI, **a.g.e.**, s.325.

etkileşimlerin yanı sıra ekonomik ve ticari ilişkilerin de artması oldukça önemlidir.

Yatırım eylemlerine paralel olarak iki ülkenin dış ticaret değerleri ekonomik iş birliğine yardım etmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacimleri 1980’li yıllara kadar ticaret hacmi cüzi bir oranda seyretmesine rağmen ticaret dengesi daha çok Türkiye’nin yararına olacak şekilde gerçekleşmiştir. Nitekim 1990’lı yıllarda Hindistan’ın Türkiye’ye ihracatı yoğun bir şekilde artmaya başlamıştır.

Tablo I: 2000-2002 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

YILLAR	2000	2001	2002
İHRACAT	56	74	73
İTHALAT	449	355	564
TOPLAM	505	429	637

Kaynak: Asya’nın Yükselen Gücü: Hindistan, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)**, Şubat 2010, s.46.

Tablo I’den görüldüğü üzere 2002 yılına gelindiğinde Hindistan’ın Türkiye’ye yapmış olduğu ihracat %60 oranında artarak 564 milyon dolara yükselmiştir. Bunun sonucunda toplam ticaret hacmi 637 milyon dolar olmuş ve aynı zamanda 2000 yılındaki ticaret hacmini de geçerek üst bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁶⁹ Türkiye ekonomisi, 2001 yılında yaşadığı krizin sonucunda ve dolarında artmasıyla beraber ithalatta ağır bir düşüş yaşamıştır. Önceki yıla göre ithalatta %24 oranında bir küçülme meydana gelmiştir. Bununla birlikte yine doların etkisinin büyüklüğü ile %12,8 oranında ihracatta artış görülmüştür.¹⁷⁰ Yaşanmış olan bu krizde IMF (Uluslararası Para Fonu) ile “stand-by” anlaşması uygulanmış olsa bile istenilen düzeyde iyileşme gerçekleşmemiştir.¹⁷¹

¹⁶⁹ Deepali Pant, Joshi, “Yatırım Fırsatları ve Türkiye ile Hindistan’ın Dış Ticaret Stratejileri: Hindistan Türkiye Ekonomik İlişkileri”, **I. Uluslararası Türk-Asya Kongresi**, 2006, s.324.

¹⁷⁰ Aynur Arslan, “Gelişmekte Olan Ülkeler Arasındaki Ticaret: Türkiye-Hindistan Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2020, s.71.

¹⁷¹ Ercan Kumcu, Mahfi Eğilmez, **Krizleri Nasıl Çıkardık?** Creative Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.89.

Başlıca Türkiye'den Hindistan'a ihraç edilen mallar ve Hindistan'dan Türkiye'ye ihraç edilen mallar Tablo II' de gösterilecektir.

Tablo II: Türkiye'den Hindistan'a İhraç Edilen Mallar ve Hindistan'dan Türkiye'ye İhraç Edilen Mallar

Türkiye'den Hindistan'a İhraç Edilen Mallar	Hindistan'dan Türkiye'ye İhraç Edilen Mallar
Tarımsal Ürünler (fındık, bakliyat, pamuk, pamuk ipliği, kuru üzüm, zeytin, zeytinyağı ve ayçiçeği yağı)	Kıymetli taşlar ve mücevherat
Dayanıklı tüketim malları (buzdolabı, çamaşır makinesi)	Eczacılık ürünleri
İşlenmiş ve hazır meyve ve sebzeler	Kahve
Konserve Yiyecekler	Bilgi teknolojisi
Gıda ürünleri (makarna, bisküvi)	Alüminyum ve çelik ürünleri
Taş ve seramik Ürünleri	Tarım ürünleri
Cam ve cam ürünleri	Yazılım

Kaynak: T.C. Resmî Gazete, Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı, 12 Temmuz 2000.

Tablo II'de görüldüğü üzere Hindistan, Türkiye'den daha çok tarımsal ürünler ihraç ederken Türkiye, Hindistan'dan üst düzey teknolojik ürünler ihraç etmiştir. Bu durum iki ülke arasında ekonomide bir dengesizlik oluşmuştur. Bu bakımdan Türkiye, ticaret hacminin az olduğu Hindistan ile ortak yatırım ve üretim planlamaları yapmalıdır. Bilhassa Hindistan'ın uydu ve uzay sanayi alanındaki tecrübelerinden yararlanarak Türkiye, kendi uzay ve uydu teknolojisini geliştirebilir. Aynı zamanda bilgisayar ve yazılım teknolojisinin diğer Asya ülkelerine göre daha ucuz olmasından dolayı iki ülke ortak yazılım teknolojisi alanında iş birliği yapılabilir.

Türkiye, Hindistan ile ortak hareket edecek bir dış politika zemini oluşturmak için mutlaka sanayi ve ticari ilişkilerin daha çok gelişmesi gerekmektedir. Hindistan'ın geniş topraklara ve büyük bir nüfusa sahip olması Türkiye'nin bölgedeki yaptırımlarını olumlu etkileyebilir. Bu noktada Hindistan'ın altyapısının yeterli düzeyde olmaması ve 1 trilyon dolarlık bir altyapı yatırımına ihtiyaç duymasından dolayı Türk müteahhitleri bu bölgede önemli projelere imza atabilir. Böylece hem Hindistan altyapı eksiklerini ortadan kaldırır hem de Türkiye önemli kazançlar elde edebilir. Hindistan'ın demiryolu yapımı noktasında gelişmiş olması Türkiye'nin bu konuda gelişmesine ve üretmesine yardımcı olabilir. İki ülke arasında tarım ve hayvancılık noktasında da gelişmeler sağlanabilir. Hindistan büyük baş hayvan olan ineği kutsal olarak görmesinden dolayı Türkiye, daha çok küçük baş hayvanların işletilmesinde ve tesislerinin kurulmasında Hindistanlı yatırımcıları eğitebilir.

1.3 Kültürel İlişkiler

Hindistan, bağımsızlığı sonrası diğer ülkelerle kültürel ilişkilerini geliştirmek amacıyla Hindistan Kültür Hareketleri Konseyini kurmuştur. Bu konsey Hindistan'ı dünyaya daha iyi tanıtmak için çeşitli ülkelere kültür merkezleri kurmuşlardır. Bu kapsamda 1949 yılında Ankara'da ve daha sonra da İstanbul'da kurulan Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti, iki ülke arasında mevcut olan kültürel ilişkilerin büyümesinde büyük bir adım olmuştur.¹⁷² Bu kültür merkezlerinde gerçekleştirilen çalışmalar Hindistan'ın hem halk nezdinde hem de bürokrasi nezdinde tanınırlığını arttırmıştır.

İki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin hukuki altyapısını 29 Haziran 1951 tarihinde Ankara'da imzalanmış olan "Kültürel Münasebetlere Müteallik Anlaşması" oluşturmaktadır.¹⁷³ Bu anlaşma, Hindistan'ın yabancı bir devletle imzaladığı kültür anlaşmasında ilk olma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda Türkiye ile Hindistan arasındaki ilk uluslararası belgedir.¹⁷⁴ Kültür ilişkilerini ve

¹⁷² Eminaalp Malkoç, "Türkiye ile Hindistan'ın Kültürel Temasları ve Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S:6, s.515.

¹⁷³ **T.C. Resmî Gazete**, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti Arasında Kültürel Münasebetlere Müteallik Anlaşma", 17 Mayıs 1952.

¹⁷⁴ Buket Önal, "Hindistan'ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü," **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:12, s.337.

dostluk bağlarını kuvvetlendirmek için imzalanan bu anlaşmanın akabinde 31 Ocak 1995 tarihinde Yeni Delhi’de iki ülke arasında “Turizm İş Birliği Anlaşması” imzalanmıştır.¹⁷⁵

Nisan 2000’de Başbakan Ecevit’in Hindistan ziyareti esnasında, iki ülke arasında mevcut olan dostane ilişkileri daha da sağlamlaştırmak isteyerek, iki milletin yararına olan “Kültürel ve Bilimsel Değişim Programı”¹⁷⁶ adlı çeşitli iş birliği platformları oluşturulmuştur. Bu programın genel olarak amacı; iki ülke halkı arasındaki dostluğun pekişmesinde, her iki tarafında ülkelerinde düzenlenecek uluslararası nitelikteki kültürel ve bilimsel konferanslarda birbirlerini bilgilendirmesinde büyük bir önem arz etmektedir.¹⁷⁷ Bu kapsamda iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin; eğitim, kültür ve sanat alanlarındaki ilişkilerin gelişmesi vasıtasıyla güçlendirilmesi öngörülmüştür.

Nisan 2002’de Hindistan Cumhuriyeti Hukuk, Adalet ve Şirket İşleri Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı arasında iş birliği protokolü imzalanmıştır. Bu kapsamda protokolün hükümlerinin uygulanabilmesi için uzman çalışma grupları oluşturulmuştur.¹⁷⁸ 10 Nisan 2002 tarihinde başkent Yeni Delhi’de imzalanan bu metin nüsha olarak Türkçe, Hintçe ve İngilizce olmak üzere üç farklı dil de hazırlanmıştır. Bu protokolle birlikte iki ülke arasında hukuki iş birliği sağlanarak kültürel alanda gelişmeler sağlanmıştır.

2002 yılında TÜBİTAK ile Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) arasında İkili İş birliği Programı gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁹ Program iki ülke arasındaki mevcut 17 Eylül 1998 tarihli Bilimsel ve Teknik İş birliği Protokolü ile 9 Mayıs 2002 tarihinde TÜBİTAK aracılığıyla, 27 Mayıs 2002

¹⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:8,

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c008/tbmm22008050.pdf>, s.228.

¹⁷⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi, Nisan 2000, s.9-10.

¹⁷⁷ “İkili Kültürel İlişkiler”, <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22137/ikili-kulturel-iliskiler.html>, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

¹⁷⁸ T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Hukuk, Adalet ve Şirket İşleri Bakanlığı Arasında İmzalanan İş birliği Konusunda Protokol’ün Onaylanması Hakkında Karar”, 19 Haziran 2002.

¹⁷⁹ “TÜBİTAK ile Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) Arasında İkili İş birliği Programı”, <https://h2020.org.tr/tr/content/tubitak-ile-hindistan-bilimsel-ve-endustriyel-arastirma-konseyi-csir-arasinda-ikili>, UFUK 2020, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

tarihinde ise CSIR tarafından imzalanmış ve ortak projeler ile desteklenmiştir.¹⁸⁰ Program: bölgeden öğrencilerin staj ve araştırma için dönemsel olarak TÜBİTAK ve CSIR desteği ile çalışmalarda bulunmasını öngörmüştür. Ayrıca iki kurumun akademik alanda iş birliğinde bulunulması ve örtüşen çalışma alanlarında birlikte faaliyetler gerçekleştirilmesi konusunda mutabık kalınmıştır. Türk tarafından ortak proje önerisi üzerine CSIR'a bağlı olan bir araştırma kuruluşu ile çalışan araştırmacılarla “proje ortağı” olarak anlaşmak zorundadırlar.¹⁸¹ Öte yandan iki ülke arasındaki iş birliği projelerinde yurtdışı seyahat desteği verilmiş ve Türk tarafından talep edildiği sürece TÜBİTAK ek olarak araştırma desteği de vermiştir.¹⁸² İki ülke arasında karşılıklı akademisyen ve öğrenci değişim programları uygulaması, kültürel anlamda birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı tanımaktadır.

Hindistan'da Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın da (TİKA) kültürel ilişkilerimizi geliştirmek amacıyla faaliyetleri bulunmaktadır. Bu bağlamda TİKA'nın başlatmış olduğu Türkoloji projesinde Hindistan ile iş birliği yapılmaktadır. Bu projenin amacı ülkelerde bulunan üniversitelerle Akademik İş birliği Protokolü imzalayarak, üniversiteler bünyesinde Türkoloji/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ile Türkçe Eğitim Merkezleri açmaktır.¹⁸³ Bu protokol neticesinde Hindistan'ın Jamia Millia Islamia Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölüm açılarak Hintli öğrencilerin Türkçe öğrenmesi sağlanmıştır.¹⁸⁴ Ayrıca Türk dilinin öğrenilmesi, Türk dili ve edebiyatı öğreniminin uygun hale getirilmesi ve Türk kültürünün tanıtılması

¹⁸⁰ “Implementation Programme Associated with Protocol of Scientific and Technical Cooperation between the Scientific and Technical Research Council of Turkey (TUBITAK) and the Council of Scientific and Industrial Research (CSIR),

India”, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/ICIM/ictim/anlasmalar/Hindistan_CSIR_Uygulama%20Protokolu.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

¹⁸¹ “TÜBİTAK ile Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) Arasında İkili İş birliği Programı”, <https://h2020.org.tr/tr/content/tubitak-ile-hindistan-bilimsel-ve-endustriyel-arastirma-konseyi-csir-arasinda-ikili>, UFUK 2020, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

¹⁸² “Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) ile ikili İş birliği Programı”, <https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/uluslararası/ikili-proje-destekleri/2506/icerik-2506-hindistan-bilimsel-ve-end-ars-konseyi-csir-ile-ikili-isbirligi-programi>, TÜBİTAK, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

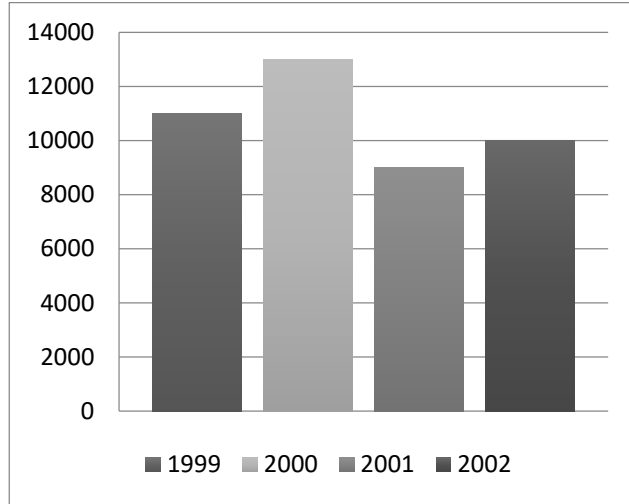
¹⁸³ “Bir Gurur Tablosu TİKA”, <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bir-gurur-tablosu.pdf>, s.13. (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

¹⁸⁴ “Faculty of Humanities and Languages,” https://www.jmi.ac.in/fhl/courses-name/BAHons_Turkish_Language_and_Literature-552/1, (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2022)

amacıyla yürüttüğü Türkoloji Projesi kapsamında Hindistan'daki çeşitli kurumlarla işbirliği yaparak ülkemizin daha iyi tanıtılmasına yardım etmiştir.

17 Eylül 2002 tarihinde iki ülke arasında Turizm Karma Komisyon I. Dönem Protokolü, İstanbul'da imzalanmıştır.¹⁸⁵ Turizm alanı, iki ülkenin ekonomik faaliyetlerini geliştirmesi açısından önem arz eden bir alandır. Ancak Tablo III'de görüldüğü üzere Türkiye'yi ziyaret eden Hintli turist sayısı yıllara göre artsa da hala yeterli bir sayıda değildir. Yoğunluk olarak 2000'li yıllarda kültürel anlamda Ecevit'in Hindistan'ı ziyaret etmesi ile Hintli turistlerin Türkiye'ye büyük bir ilgisi oluşmuştur. Ancak daha sonraları yaşanan birtakım sorunlardan ötürü bu sayıda düşüş yaşanmıştır. Bu sorunu çözmek için Türkiye, Hindistan için vize süresini uzatabilir veya Türk Hava Yolları'nın (THY) seferleri daha fazla olabilir.¹⁸⁶ Uçuşların artması ile Hindistan'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı da artabilir. İkili ilişkilerin ortak aktiviteler ile artırılacağı ve bu aktivitelerin karşılıklı turist sayılarında artış sağlayacağını da belirtmek yanlış olmayacaktır.

Grafik I: 1999-2002 yılları arası Türkiye'yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Kaynak: Asya'nın Yükselen Gücü: Hindistan, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu**, Şubat 2010, s.48.

¹⁸⁵ "Kültür ve Turizm Anlaşmaları Dizini", <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-267882/kultur-ve-turizm-anlasmalari-dizini.html>, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

¹⁸⁶ "Asya'nın Yükselen Gücü: Hindistan", **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)**, Şubat 2010, s.53.

1.4 Türkiye-Hindistan İlişkileri Arasındaki Sorunlar

İki ülke ilişkilerinde siyasal, toplumsal ve ekonomik konularda iş birliğinin yanı sıra bölgesel ve küresel anlamda anlaşmazlıklar vardır. Bu anlaşmazlıklar bölgesel anlamda Hindistan-Pakistan arasında yaşanan sorunların Türkiye'ye yansımaları ve ticari anlamda yaşanan sorunlar olmak üzere bir alt başlıkta incelenecektir.

1.4.1 Hindistan-Pakistan Arasında Yaşanan Sorunların Türkiye'ye Yansıması

Türkiye-Hindistan arasındaki ilişkilerin gelişmesini engelleyen en önemli sorun Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Türkiye, tarihsel, kültürel ve dinsel birliktelik nedeniyle Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunlarda Pakistan yanlısı bir politika izlemektedir. Bu durumda Türkiye-Hindistan ilişkilerine büyük zarar vermektedir. Türkiye- Hindistan arasındaki ilişkileri engelleyen Pakistan kaynaklı sorunlar Keşmir meselesi, Siyasal İslam, kültürel iş birliği, İslam iş birliği teşkilatından meydana gelmektedir.

1947 yılından günümüze kadar gelen Keşmir Sorunu, Hindistan ve Pakistan arasındaki en büyük sorunlardan birisidir. Türkiye her daim yakından takip ettiği bu soruna ilişkin genel yaklaşımı, meselenin iki ülke arasında karşılıklı diyalog yöntemlerini kullanarak barış içinde çözülmesi olmuştur. Ancak Keşmir meselesinde Türkiye-Hindistan ilişkileri, Hindistan'ın Kıbrıs sorununda Kıbrıs Rum Kesimi yanlısı politikalar izlemesi, Türkiye'nin de Keşmir meselesinde Pakistan yanlısı bir politika izlemesine nedeniyle hiçbir zaman parlak bir seyri izlememiştir.¹⁸⁷ Fakat Türkiye genel itibarıyla, Hindistan ile olan ilişkilerinde Keşmir meselesini ön plana çıkartmayarak dengeli bir politika izlemiştir. Ancak bu durum aşırı Hindu milliyetçisi olan Hindistan Başbakanı Narendra Modi, 2019 yılında Keşmir eyaletinin özerkliğini kaldırması ve bölgedeki Müslümanlara yönelik ayrımcı uygulamalar, bölgedeki

¹⁸⁷ Hasan Göğüş, "Dostları Arttırırken Yeni Düşmanlar Edinmek Neyin Nesi?", <https://t24.com.tr/yazarlar/hasan-gogus/dostlari-arttirirken-veni-dusmanlar-edinmek-neyin-nesi.30293>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022)

gerginliği artırmasıyla değişmiştir.¹⁸⁸ Bölgedeki güvenliği ve barışı tehdit eden bu uygulamalara, Türkiye sert tepki göstermiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2019 yılında BM Genel kurulunda Keşmir soruna ilişkin doğrudan Hindistan'a yönelik suçlayıcı ifadeler kullanarak sert tepki göstermiştir.¹⁸⁹ Aynı zamanda Erdoğan, 2020 yılında Pakistan'a yaptığı ziyaretinde "Dün Çanakkale neyse, bugün Keşmir bizim için odur" sözleri ile Türkiye'nin Keşmir meselesinde Pakistan yanlısı bir tutum izlediğini göstermektedir.¹⁹⁰ Türkiye'nin Pakistan yanlısı tutumu ve açıklamalarına Hindistan Dışişleri Bakanlığı, "ne tarih anlayışıyla ne de diplomasiyle örtüştüğünü" belirterek sert tepki göstermiştir. Aynı zamanda Hindistan Başbakanı Modi, Türkiye'nin Keşmir sorununa ilişkin tek yanlı ve Hindistan'ı suçlayıcı ifadeler kullanmasını iç işlerine müdahale olarak algılanmış ve sert tepki vermiştir.¹⁹¹ Hindistan, Türkiye'nin tarihi hasımlarından biri olan Ermenistan ile 40 milyar dolarlık radar sözleşmesi imzalamış ve Türkiye'deki yatırımlarını geri çekme tehdidinde bulunmuştur.¹⁹² Pakistan kaynaklı bu sorunlar Türkiye'nin Hindistan arasındaki çok yönlü ilişkilerine derin zararlar vermektedir.

Hindistan, nüfusunun yüzde 70'e yakınının Hinduizm dinine mensup olmasına karşın, Müslüman yoğunluğu bakımından dünyanın üçüncü sırasında yer almaktadır. 2014 yılında iktidara gelen Hindistan Halk Partisi, ideolojik anlamda aşırı Hindu milliyetçisi anlayışa sahip olması, ülkedeki Müslümanlara yönelik nefret ve ayrımcılık söylemlerinin artmasına neden olmuştur. Örneğin; Hint hükümetinin yeni vatandaşlık yasası adı altında Müslümanları dışlayıcı uygulamalarda bulunması ve Hintli din adamlarının Müslümanlara yönelik

¹⁸⁸ "Hindistan Keşmir'in Özerklik Statüsünü Kaldırdı", **Amerika'nın Sesi**, <https://www.amerikaninsesi.com/a/hindistan-kesmir-in-ozerklik-statusunu-kald%C4%B1rd%C4%B1/5029950.html>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022)

¹⁸⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Hindistan'a Sert Tepki", 25 Eylül 2019.

¹⁹⁰ **Hürriyet Gazetesi**, "Erdoğan Pakistan Parlamentosuna Seslendi: Dün Kurtuluş Savaşımız Neyse Bugünde Keşmir O", 15 Şubat 2020.

¹⁹¹ "Erdoğan'ın Resti Hindistan'ı Kızdırdı! Çok Çarpıcı Türkiye Açıklaması", <https://www.haber7.com/dunya/haber/2943882-erdoganin-resti-hindistani-kizdirdi-cok-carpici-turkiye-aciklamasi>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022)

¹⁹² "Türkiye-Pakistan Yakınlaşması Hindistan'ın Tepkisini Çekiyor", **Al-Monitor**, <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2020/08/turkey-tilt-pakistan-india-erdogan-saudi-uae-greece.html>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2022)

şiddet çağrısı, Hintli Müslümanların ayrımcılık yaşamasına neden olmaktadır.¹⁹³ Hindistan, ülkesindeki Müslümanlara yönelik ayrımcı uygulamaları, Türkiye-Hindistan arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Nüfusunun çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Türkiye, kültürel ve tarihsel anlamda yakınlığı bulunan Hintli Müslümanlara yönelik nefret ve ayrımcı söylemlerde bulunulmasına sert tepki göstermiştir.¹⁹⁴ Türkiye'nin sert tepkisi üzerine Hindistan, Türkiye'yi İslamcı siyaset yapmakla suçlamıştır. Özellikle Türkiye'nin ihvancı gruplara yönelik yaklaşımı nedeniyle bu suçlamada bulunan Hindistan, Erdoğan'ın İslamcı siyaseti kullanarak Müslüman dünyanın liderli olmak istediğini iddia etmiştir.¹⁹⁵ İki ülke arasında yaşanan dinsel gerilim çok yönlü ilişkileri etkilemektedir.

Türkiye-Hindistan arasında yaşanan Keşmir meselesi, dini sorunlar gibi problemler iki ülke arasındaki tarihsel yakınlığı ve ilişkileri derinden etkilemektedir. Özellikle birbirlerine yönelik suçlayıcı ifadelerde bulunması iki ülkenin farklı cephelerde yer almasına neden olmaktadır. Örneğin; Hintli dış politika uzmanı Raja Mohan, Hindistan'ın gereken durumlarda Türkiye'nin pozisyonuna şiddetle meydan okuması gerektiğini ve Türkiye ile daha yoğun ikili angajmana hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Son dönemlerde dünyada yalnızlaşan Türkiye, tarihsel ve kültürel yakınlığı olan Hindistan ile ilişkilerini yeniden düzeltmelidir.

Türkiye, dost ve kardeş ülke olarak gördüğü Pakistan ve ekonomik ve stratejik öneme sahip olan Hindistan arasında yaşanan Keşmir Meselesini her dönemde dikkatle izlemiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Türkiye, genel olarak meselenin barış içinde çözülmesi gerektiğini ve gerekirse iki ülke arasında arabuluculuk yapabileceğini belirtmektedir. Ancak Türkiye'nin Pakistan yakınlığı nedeniyle Hindistan arabuluculuk rolünü reddetmektedir. Türkiye, her ülkenin bölgedeki çıkarlarını koruyacak şekilde çözüm önerileriyle gelmesi

¹⁹³ "Hindistan'da Hindularla Müslümanlar Neden Karşı Karşıya Geldi?", **BBC News Türkçe**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51642920>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2022)

¹⁹⁴ **Hürriyet Gazetesi**, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Hindistan'a Sert Tepki", 5 Kasım 2021.

¹⁹⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Hint Basınında Erdoğan Değerlendirmesi: Keşmir'e Karşı "Kürt Sorunu" Mesajı", 6 Temmuz 2021.

durumunda Keşmir meselesi çözüme kavuşacaktır. Böylece Türkiye-Hindistan ilişkilerinin gelişmesi hızlanacaktır.

1.4.2 Türkiye-Hindistan Arasında Ticarete Oluşan Başlıca Sorunlar

Türkiye-Hindistan ticaretinde en büyük sorunlardan biri öncelikle iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın olmamasıdır.¹⁹⁶ İki ülkenin de ticareti için gerekli olan bu anlaşma hâlâ müzakere sürecindedir.¹⁹⁷ STA'nın eksikliğinden kaynaklanan yüksek gümrük vergileri Türk ihracatçılarının fiyat rekabetinde geride kalmasına sebep olmaktadır. Hindistan'ın serbest piyasadan farklı bir gümrük tarife fiyatı uygulaması Türk ithalatçısına zarar vermektedir. Bu bağlamda da Türkiye'nin rekabetçi durumda olduğu yerlerde rekabet gücü azalmaktadır.¹⁹⁸

Ticaretteki bir diğer problem ise iki ülkenin mesafe olarak birbirlerinden uzak olmasından kaynaklanan lojistik maliyetlerdir. Navlun fiyatlarının epey yüksek olması, limanlardaki yoğunluklar, gemilerin geç gelmesi ulaşımda karşılaşılan başlıca sorunlardandır.¹⁹⁹ Ek olarak; ithalatçı firmaların gelen malları gümrükten geç çektiği zamanlar da Türk ihracatçıları için ek maliyetler ortaya çıkmaktadır.²⁰⁰

İki ülke arasında vize sorunu da ticarete büyük bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü Hindistan diplomatik pasaport hariç diğer tüm pasaportlara vize uygulamaktadır. Türk firmalarına Hindistan ile ticaret için verilen vizeler 6 ay – 1 yıllık vizelerdir. Bundan ötürü ikili ticaretin gelişmesi ve ilerlemesi için vizelerin kaldırılması gerekmektedir.²⁰¹

¹⁹⁶ “Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) Bulunan Ülkeler”, <http://www.orgtr.org/turkiye-ile-serbest-ticaret-anlasmasi-sta-bulunan-ulkeler/>, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021)

¹⁹⁷ “Müzakere Süreci Devam Eden STA'lar”, **T.C. Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar>, (Erişim Tarihi 28 Mayıs 2021).

¹⁹⁸ Nejla Tuğrul, Tuğrul Somuncuoğlu, “Hindistan Gıda Sanayi Ürünleri Yerinde Pazar Tartışması”, **T.C. Ticaret Bakanlığı**, Mayıs 2019, s.79.

¹⁹⁹ “Hindistan Ülke Notu”, **Ankara Sanayi Odası**, Nisan 2017, s. 21.

²⁰⁰ TUĞRUL, SOMUNCUOĞLU, **a.g.e.**, s.80.

²⁰¹ “Hindistan Ülke Raporu”, **KFA Fuarcılık**, Eylül 2019, s.28.

Hindistan ve Türkiye arasındaki başka bir sorun ise bankacılık sistemlerindeki iş birliğinde görülen eksikliklerdir.²⁰² Bu eksiklikler Türk bankalarından alınan teminat mektuplarının kabul edilmemesi ve aracı bankalar ile yapılan ticari işlemlerin pahalı olmasından kaynaklanmaktadır.²⁰³ Nitekim Hindistan’da bürokrasinin yavaş hareket etmesi ve korsan üretim tehlikeleri de bu sorunların başında gelmektedir.²⁰⁴

Hindistan ile ilişkilerimizin geldiği noktada büyük bir potansiyeli bulunan ekonomik ilişkilerimiz de olumsuz seyretmektedir. İkili ilişkilerde ekonomik sorunların başladığı yıl olan 2019’dan bu yana iki ülke arasındaki ticaret 1 milyar dolar düşmüştür. 2018 yılında Türkiye’de gemi üretiminde önde olan TAIS, Hindistan donanması için yapılacak beş gemiyi kapsayan 2,3 milyar dolarlık ihaleyi kazanmasına rağmen iki yılı aşkın süredir ihale sonuçlanmamıştır. İki ülke arasında esen soğuk rüzgarlardan maalesef etkilenmiştir.

Türkiye ve Hindistan ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan farklı konumda bulunsalar da aslında uluslararası sınıflandırmalar da gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerin karşılıklı yapacakları ticaretin birbirlerine sağlayacağı katkı daha fazladır. Aynı zamanda birbirleri ile olan ticaret sayesinde gelişmiş olan ülkelere bağımlılıkları da azalacaktır. Başta ticaret olmak üzere, ortak projeler ve ticari ilişkileri de içerisinde bulunduran kapsamlı iş birlikleri geliştirilmelidir.

---

²⁰² “Hindistan İnfografik”, **DEİK**, <https://www.deik.org.tr/uploads/hindistan-infografik.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021)

²⁰³ “Hindistan Ülke Raporu”, **KFA Fuarcılık**, Eylül 2019, s.28.

²⁰⁴ “Hindistan İnfografik”, **DEİK**, <https://www.deik.org.tr/uploads/hindistan-infografik.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021)

İKİNCİ BÖLÜM

II. CUMHURBAŞKANI AHMET NECDET SEZER DÖNEMİ TÜRKİYE- HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (2000-2007)

Türkiye- Hindistan ilişkileri, 2000 yılının mayıs ayında TBMM tarafından Türkiye'nin onuncu cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Necdet Sezer²⁰⁵ döneminde de devam etmiş ve bu süreç 2007 yılında cumhurbaşkanı seçilen Abdullah Gül dönemine kadar istikrarlı bir şekilde ilerlemiştir. Bu Hükümet döneminde başbakanlık görevini ise Recep Tayyip Erdoğan yürütmüştür.²⁰⁶

Sezer'in cumhurbaşkanı olarak görevini yürüttüğü dönemde, Türkiye ve Hindistan arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler bakımından yaşanan süreç bu bölümde incelenecektir.

2.1 Siyasi İlişkiler

2000'li yıllarda karşılıklı resmi ziyaretlerin devam ettiği ve siyasi ilişkilerin dengeli şekilde yürütüldüğü Türkiye- Hindistan ilişkileri, Sezer döneminde de devam etmiştir. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ilk ziyaret dönemin TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın,²⁰⁷ Hindistan Parlamentosu Halk Temsilcileri Meclisi Başkanı Manohar Joshi'nin daveti üzerine gerçekleşmiştir.²⁰⁸ Ziyaret kapsamında öncelikle Arınç, Hindistan'ın bağımsızlığı için mücadele vermiş olan Gandhi'nin mezarını ziyaret etmiştir. Bunun yanı sıra ziyaret kapsamında ülkenin Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Üst Meclis Başkanı, devlet temsilcileri ve üst düzey siyaset temsilcileri ile de

²⁰⁵ "Ahmet Necdet Sezer", T.C. Cumhurbaşkanlığı, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarımız/ahmet_necdet_sezer/, (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022)

²⁰⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014)**, s.84-85, Yayın Numarası: 25, Ankara 2014.

²⁰⁷ "Meclis Başkanlarımız", <https://www.tbmm.gov.tr/biyog/tbmmbsk.htm>, Türkiye Büyük Millet Meclisi, (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

²⁰⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:1, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c001/tbmm22001008.pdf>, s. 258.

birtakım görüşmeler gerçekleştirilmiştir.²⁰⁹ Görüşmelerin ardından Arınç, Joshi'yi Türkiye'ye davet ederek, TBMM 'de bir dostluk grubu oluşturmaya başladığını ifade etmiştir. Arınç, ziyaretinde Hindistan Dışişleri Bakanı Sinha'yı da kabul etmiştir. Hindistan Parlamento Başkanı Joshi'nin, TBMM Başkanı Arınç'a bir diğer daveti ise Hindistan Parlamentosunun 50. kuruluş yıldönümü sebebiyle olmuştur.²¹⁰ 22-26 Ocak 2003 tarihleri arasında Yeni Delhi'de düzenlenmiş olan bu davete Arınç'ı temsilen TBMM Başkanvekili İsmail Alptekin ve bir TBMM üyesi katılım sağlamıştır.²¹¹

2003 yılında Hindistan Dışişleri Bakanı Yashwant Sinha ile bir araya gelen Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik fikir birliğinde bulunmuştur.²¹² Ayrıca bu görüşmeden dönemin Dışişleri ve Başbakan yardımcısı Abdullah Gül ve diğer önemli yetkililerinde bulunması iki ülke ilişkilerin önemliliğini göstermektedir.

İlişkilerin ivme kazanmasındaki bir diğer ziyaret ise Eylül 2003 tarihinde Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee'nin Türkiye'ye yapmış olduğu ziyarettir. Bu ziyaret sırasında, farklı alanlarda iş birliğini geliştirmek, ikili ilişkilere hareketlilik ve devamlılık sağlamak ve ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmak maksadıyla, iki ülkenin Dışişleri Bakanları arasında terörizm konusunda ortak çalışma grubu oluşturulmuş ve Türkiye ile Hindistan arasında suçluların iadesi anlaşmasına ilişkin protokol imzalanmıştır. Ziyaretin Türkiye açısından önemi Hindistan Başbakan'ı tarafında Türkiye'ye 15 yıllık bir sürenin ardından gerçekleştirilen ilk ziyaret olmasından kaynaklıdır. Erdoğan, görüşmelerin ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli olduğunu ve karşılıklı temasların sürdürülmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

²⁰⁹ **Hürriyet Gazetesi**, "Arınç Hindistan'da", 16 Aralık 2002.

²¹⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:2, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c002/tbmm22002021.pdf>, s.723.

²¹¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt:3, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c003/tbmm22003024.pdf>, s.224.

²¹² "Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Hindistan Dışişleri Bakanı Sinha'yı Kabul Etti", <https://www.ucankus.com/detay/2492/cumhurbaskani-ahmet-necdet-sezer-hindistan-disisleri-bakani-sinha%60vi-kabul-etti>, (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022)

17 Eylül 2003 tarihinde iki ülke arasında imzalanmış olan “Bilim ve Teknoloji Alanlarında İş birliği Anlaşması”²¹³ Türkiye Bakanlar Kurulu tarafından 8 Temmuz 2009 tarihinde onaylanmıştır. Bu bağlamda iki taraf arasındaki dostane ilişkilerin sürdürülmesi aynı zamanda iş birliğinin yoğunlaştırılması ve farklı boyutlarda devam etmesi amacıyla bazı konular üzerinde mutabık kalınmıştır. İlk olarak iki ülkenin de bilim ve teknoloji alanlarında eşitlik ilkesini ve karşılıklı çıkarlarını esas alarak iş birliğinin gerçekleştirilmesidir. Tarafların üzerinde mutabık kaldığı diğer bir durum ise bilim ve teknoloji alanlarında kullanacağı yöntemlerdir. Bu yöntemler arasında; iki ülkenin yapacağı ortak incelemeler, bilimsel bilgilerin karşılıklı alınıp verilmesi, sorunların tespiti, sorunlar üzerine seminerler bulunmaktadır.²¹⁴

Taraflar, kitap ve kaynakçaların karşılıklı tedarikini sağlayacak ve bilim kurumları arasındaki iş birliğini harekete geçirecek adımlar atacaktır. İmzalanan bu anlaşmanın uygulanmasındaki sorumluluk, Hindistan adına Hindistan Hükümeti Bilim ve Teknoloji Dairesi’ne (DST), Türkiye adına ise TÜBİTAK’a aittir. Bu iş birliğinde hedeflerin gerçekleştirilmesi için Bilim ve Teknoloji Alanında İş birliği Karma Komitesi kurulmuştur. Kurulan bu komite diplomatik yollarla belirlenen tarihlerde dönüşümlü olarak Yeni Delhi ve Ankara’da toplanacaktır. Komitenin görevlerinden de bahsedecek olursak tarafların öncelikli çıkarı temel alınarak üç yıllık dönemler için iş birliği programlarını tespit etmek ve anlaşmanın uygulanmasındaki gelişmeleri takip etmektir. Bu iş birliği anlaşmasında tarafların edinmiş olduğu bilgilerin diğer tarafın izni olmadan herhangi bir üçüncü tarafa açıklamama konusunda mutabık kılınmıştır. Son olarak bu anlaşma beş yıl süre için yürürlükte kalması ve taraflardan birinin bu süreyi uzatmak istememesi durumunda on iki ay önceden diplomatik yollarla bildirmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Hatta böyle bir talep olmaması durumunda söz konusu anlaşmanın kendiliğinden beş yıllık süre ile yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. 17 Eylül 2003 tarihinde Başkent Ankara’da imzalanan bu

²¹³ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:42,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c042/tbmm23042071.pdf> , s.306-307.

²¹⁴ T.C. Resmî Gazete, “Milletlerarası Andlaşma”, 1 Ağustos 2009.

metin nüsha olarak Türkçe, Hintçe ve İngilizce olmak üzere üç farklı dil de hazırlanmıştır.²¹⁵

11-16 Haziran 2005 tarihleri arasında TBMM Başkanı Arınç'ın konuğu olarak Hindistan Halk Temsilcileri Meclisi Başkanı Somnath Chatterjee ve beraberindeki parlamento heyeti Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²¹⁶ Ziyareti sırasında Chatterjee, Arınçla baş başa ve Cumhurbaşkanı Sezer ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerde ikili ilişkiler ve uluslararası sorunlar incelenmiş, bu kapsamda; ilişkilerin her anlamda büyük bir iş birliği potansiyeli bulunduğuna dikkat çekilerek, ilişkilerin her alanda daha da geliştirmenin yolları üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuştur.²¹⁷

2.2 Ekonomik İlişkiler

Sezer döneminde Hindistan ile kurulan siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Sezer'in görevine başladıktan sonra ve görev bitimine kadar iki ülke arasında ekonomik büyüme artarak devam etmiştir. Öyle ki Tablo IV' de bakıldığında 2003 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 749 milyon dolar olduğu zaman 2007 yılında bu rakam 2,6 milyar dolara ulaşması bu artışı kanıtlar niteliktedir.

2003 yılının Nisan ayında Ege Serbest Ticaret Bölgesinde "Hindistan Ticaret Günü" adıyla bir organizasyon düzenlenmiştir. Bu organizasyona Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği'nden bir heyet Hindistan'ı ziyaret etmiş ve Hintli tur operatörleri de ziyaretin karşılığı olarak Türkiye'yi ziyaret etmiştir.²¹⁸ Turizm faaliyetleri gösteren şirketlerin karşılıklı görüşmeleri, iki ülkenin hem kültürel hem de ekonomik ilişkilerini artıran etkenlerdir.

Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin 2003 tarihindeki Türkiye ziyaretine ASSOCHAM, FICCI, CII üyelerinin ve iş adamlarının bulunduğu bir heyet eşlik

²¹⁵ **T.C. Resmî Gazete**, "Milletlerarası Andlaşma", 1 Ağustos 2009.

²¹⁶ "TBMM Başkanlığı 2002/2007 Faaliyetleri", **TBMM Kütüphanesi**, s.88, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2239/200804326.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022)

²¹⁷ "Hindistan Halk Temsilcileri Meclisi Başkanı Chatteerjee, TBMM Başkanı Arınç'ın Konuğu Olarak Türkiye'ye Geliyor", **TBMM Meclis Haber**, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=28382, (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022)

²¹⁸ "Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi", <https://www.esbas.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022)

etmiştir. Bu bağlamda İstanbul’da “Made in Show” adlı bir organizasyonu CII düzenleyerek Hindistan Ticaret Fuarı’nı gerçekleştirmiştir.²¹⁹ Bu ziyarette Vajpayee ile ortak basın toplantısı gerçekleştiren Erdoğan iki ülkenin ekonomi alanında iş birliğini geliştirmekte kararlı olduğunu dile getirmiştir. Nitekim iki ülkenin ticaret hacminin 630 milyon dolar civarı olduğunu, Türkiye’nin Hindistan’a 565 milyon dolar ithalatı, 65 milyon dolar ihracatı olduğunu dile getiren Erdoğan bu açığın kapatılmasının her iki ülkenin yararına olacağını belirtmiştir.²²⁰

Vajpayee’nin ziyaretiyle hareketlenmeye başlayan ticari ve ekonomik ilişkilerin 2005 yılına kadar iki ülke arasındaki ticaret hacminin 1 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir. Erdoğan, iki ülke arasında başlayan müteahhitlik sektöründeki iş birliğinin de artacağını ifade ederek imzalanan anlaşmaların geleceğe yönelik atılmış ciddi adımlar olduğunu dile getirmiştir. Böylece iki ülke arasındaki dostça ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla önemli adımlar atılmış ve ilişkilerin daha da ileri seviyeye taşınacağını işaretleri verilmiştir.

2003 tarihinde Türkiye ilk defa Yeni Delhi’de düzenlenmiş olan, 22.Hindistan Uluslararası Ticaret Fuarına (IITF) katılım göstermiştir. Bu çerçevede 2004 ve 2005 tarihlerinde de IITF’ye katılım göstermesinin ardından Türkiye’ye Partner Ülke statüsü verilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Hindistan’ın 2001 tarihindeki ihracat rakamlarında artış yaşanmış ve 2002 yılında 564 milyon dolar olmuştur.

25 Kasım 2005 yılında Yeni Delhi’de bir araya gelen Hindistan Petrol ve Doğalgaz Bakanı Mani Shankar Aiyar ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler, iki ülkenin icat ve üretim girişimlerinin önündeki engelleri kaldıran ve firmaların birlikte çalışması önünü açan bir anlaşma (MOU) imzalamıştır.²²¹ Bu anlaşmanın temel hedefi iki ülkenin ortak ve iş birliğiyle petrol ve doğalgazı arzının güvenliğini sağlamaktır. Ayrıca bu anlaşma ile iki

²¹⁹ Aftab Kamal Pasha, “Hindistan-Türkiye Ticari İlişkileri”, **TASAM**, (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022)

²²⁰ “Yeni Türkiye Vizyonu Ezberleri Bozarken-1 “ <https://mk.gov.tr/GalleryFiles/242/Ezberleri-Bozarken-1-net-39c65558-4a9f-4a21-8ca7-ccb8a3515c4e.pdf>, Nisan 2003- Temmuz 2005, s.90-91

²²¹ Aftab Kamal Pasha, “Hindistan-Türkiye Ticari İlişkileri”, **TASAM**, (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022)

ülke birlikte üçüncü ülkelerde ortaklaşa yatırım yapma olanağına kavuşmuştur. Bu bağlamda iki ülke stratejik öneme sahip Kafkasya, Hazar, Güneydoğu Asya, Orta Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde birlikte çalışma konusunda ortak taahhütte bulunulmuştur. Hindistan ve Türkiye'nin hidrokarbon hedeflerinin uyuşması nedeniyle Aiyar, iki ülkenin sektörde birlikte çalışmasını, Türkiye içinde ya da dışında boru hatlarının inşa edilmesini, yakın bölgeler veya denizaşırı ihracatlarla entegrasyonunu ve üçüncü ülkelere ihracat konusunda birlikte ilerlemesini önermiştir. İmalat sanayisinde iş birliği, donanım ve petrokimyasal üretim birimlerinin üretiminin artırılması da anlaşma konular arasındadır. Ayrıca bu anlaşma yakıt enerjisi ve çevre konuları, enerji politikaları, bölgesel enerji altyapı ağının geliştirilmesi ve açılımı ve uzmanların yetiştirilmesi gibi konularda iş birliğini öne sürmektedir.

2005 yılında Çorlu Avrupa Serbest Bölgesi'nde polyester film tesisi yatırımı ve 2006 yılında aynı bölgede metal kaplama tesisi yatırımı gerçekleştirilmiştir. GMR – Limak İnşaat A.Ş. ise 2007 yılında yapılan ihale ile Sabiha Gökçen Havalimanı'nın yeni dış hatlar terminal binası ve diğer tesislerini yap-işlet-devlet modeli ile yapımını kazanmıştır. Limak ve Malaysia Airport Holding Berhad Ortak Girişim Grubunda %40 hisse ile yer almıştır. Söktaş Tekstil Fabrikası da 2007 yılında Hindistan'da kurduğu Söktaş India PVT şirketi ile Hindistan pazarına yönelik üretim yapmıştır.²²²

Tablo III: 2003-2007 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

YILLAR	2003	2004	2005	2006	2007
İHRACAT	71.365	136.317	219.869	222.242	347.209
İTHALAT	722.855	1.046.398	1.280.473	1.579.405	2.299.508
TOPLAM	794.22	1.182.715	1.500.342	1.801.647	2.646.717

Kaynak: Asya'nın Yükselen Gücü: Hindistan, **Dış Ekonomik İlişkiler**

Kurulu, Aralık 2011, s.13-14.

²²² Aynur Arslan, "Gelişmekte Olan Ülkeler Arasındaki Ticaret: Türkiye-Hindistan Örneği", **Yüksek Lisans Tezi,** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bursa, s.88-89.

Tablo IV'den görüldüğü üzere 2003 yılından itibaren Hindistan ve Türkiye arasında sürekli bir artış meydana gelmiştir. Bunun sonucunda 2007 yılında toplam ticaret hacmi 2.646.717 milyar dolar olmuş ve aynı zamanda 2003 yılındaki ticaret hacmini de geçerek üst bir seviyeye ulaşmıştır

2.3 Kültürel İlişkiler

İki ülke arasındaki kültürel ilişkiler Sezer döneminde de ilerleyerek devam etmiştir. Bu bağlamda 2003 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Başbakan Vajpayee, Teknik Ekonomik İş birliği programı etrafında Türk akademisyenlere yılda 50 burs verileceğini açıklamış ve üniversiteler arası iş birliklerine devam edileceğini ifade etmiştir.²²³ Üniversiteler, iki ülke arasındaki ilişkilerin akademik ve kültürel boyutuna önemli yardımlarda bulunmuştur.

Türkiye-Hindistan ilişkilerinde kültürel anlamda sorun yaratan bir etken olarak iki ülke arasındaki uzaklığı örnek verebiliriz. Nitekim doğrudan hava yolunun eksikliği turizm ve iş dünyasının gelişimi için ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bu sorunu çözmek amacıyla 2003 yılında gerçekleşen ziyarette tekrardan iki ülke arasındaki uçuşları haftada üç kez olmak üzere başlatılmıştır. Direkt uçuşların başlaması her iki ülkenin de memnuniyetle karşıladığı bir gelişme olmuştur. 2003 yılından itibaren de iki devlet arasında vize istatistikleri artan bir şekilde seyretmekte ve gelişmektedir.

Nisan 2003'te turizmi geliştirmek amacıyla Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'ne (TÜRSAB) ait bir heyet Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Hindistanlı tur operatörleri ise iade-i ziyareti 2003 yılının ekim ayında gerçekleştirmiştir. Nitekim Tatas, Reliance, Ispat, Aditya Birla Grubu gibi bir dizi Hintli lider sanayi firması pazardaki fırsatları değerlendirebilme amacıyla Türkiye'de ofislerini açmıştır.²²⁴ Türk sanayicilerin giderek artan sayılarının sonucu olarak da Hindistan'a düzenli olarak iş gezileri düzenlemişlerdir. Sektördeki ilerlemeyi fark eden Chartered Insurance Institute ise (CII) İstanbul'da bir ofis açmayı

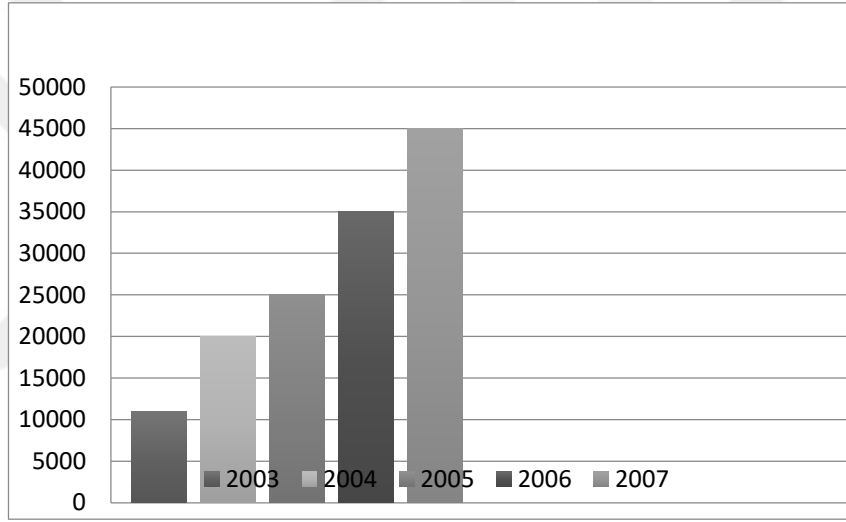
²²³ Buket Önal, "Hindistan'ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s.337-338.

²²⁴ PASHA, a.g.e, TASAM, (Erişim Tarihi:10 Şubat 2022)

planlamaktadır. İki ülke arasında artan iş fırsatları ilişkilere de olumlu yansımıştır.

İki ülke arasındaki uçuş seferlerinin artırılması, seyahat acentalarının ve sanayicilerin karşılıklı görüşmeleri, turizm faaliyetlerini artırmıştır. Özellikle tablo V’de görüldüğü gibi 2003 yılında başlayan karşılıklı görüşmelerden sonra Türkiye’ye seyahat eden Hintli turist sayısı kademeli bir şekilde artmıştır. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi şekilde ilerlediğini göstermektedir.

Grafik II: 2003-2007 yılları arası Türkiye’yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Kaynak: Asya’nın Yükselen Gücü: Hindistan, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu**, Aralık 2011, s.48.

2006 yılından itibaren Türkiye, Yeni Delhi’de bulunan Jamia Millia İslamia Üniversitesindeki TİKA ve dünya genelinde 45 merkez ve 100 üzerinde ilgili noktası olan Yunus Emre Enstitüsü ile ortaklaşa Türkçe programı yürütmektedir. Bu programın asıl amacı Türkçe’nin Hindistan’da yaygınlık kazanmasını hedeflemiştir. TİKA’nın girişimi ve Jamia Millia İslamia Üniversitesindeki Türkçe öğretimi, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında başlamış olup 2010 yılından bu yana da Yunus Emre Enstitüsü’nün vermiş olduğu destek ile devam etmektedir. Yabancı Diller ve Beşerî Bilimler Fakültesi kapsamında açılmış olan kurslar, sertifika programları da bu programa yardımcı olmuştur.

Öğrenciler tarafından büyük ilgi gören programların sonucunda 2012-2013 öğretim yılında Türk Dili ve Edebiyatı lisans programı açılmış ve ilk öğrenci kayıt alımları yapılmıştır.²²⁵ Aynı faaliyetleri gerçekleştiren Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA yapmış olduğu faaliyetlerle, Türkiye'nin, kültürel mirasının, Türk dilinin, kültürünün ve sanatının tanınmasına ve Türkiye'nin Hindistan ile dostluğunun gelişmesine olanak sağlamıştır.

---

²²⁵ Mohd Manazir, "Hindistan'da Türkçe Öğretimi, Türk Dili ve Edebiyatı Programı", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, s.53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL DÖNEMİ TÜRKİYE- HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (2007-2014)

Türkiye- Hindistan ilişkileri, 2007 yılının ağustos ayında TBMM tarafından Türkiye'nin on birinci cumhurbaşkanı seçilen Abdullah Gül döneminde de devam etmiş ve bu süreç 2014 yılında cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan dönemine kadar istikrarlı bir şekilde ilerlemiştir.²²⁶ Bu Hükümet döneminde başbakanlık görevini Recep Tayyip Erdoğan, Dışişleri Bakanlığı görevini ise 2009 yılına kadar Ali Babacan, 2014 yılına kadar da Ahmet Davutoğlu yürütmüştür.

Gül'ün cumhurbaşkanı olarak görevini yürüttüğü dönemde, Türkiye ve Hindistan arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler bakımından yaşanan süreç bu bölümde incelenecektir.

3.1 . Siyasi İlişkiler

28 Ağustos 2007 tarihinde Cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan Gül²²⁷, yaklaşık bir yıl sonra 17 Temmuz 2008 tarihinde Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in Ulusal Güvenlik Danışmanı M. K. Narayanan'ı ve beraberindeki heyeti kabul etmiştir.²²⁸ Yapılan bu görüşmeler Çankaya Köşkü'nde ve basına kapalı bir şekilde gerçekleşmiştir.²²⁹

İki ülke arasındaki bir diğer görüşme ise Hindistan'ın Ankara Büyükelçisi olan Raminder Singh Jassal'ın Gül'e sunmuş olduğu güven

²²⁶ “Abdullah Gül”, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarimiz/abdullah_gul/, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

²²⁷ “Abdullah Gül”, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarimiz/abdullah_gul/, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

²²⁸ “Anka 17 Temmuz 2008 Perşembe Gündemi”, <https://www.haberler.com/anka-17-temmuz-2008-persembe-gundemi-haberi/>, (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

²²⁹ “Çankaya Köşkü'nde “Güvenlik” Kabulleri, Abdullah Gül Resmî Web Sitesi, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/47503/cankaya-koskude-guvenlik-kabulleri.html>, (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

mektubudur.²³⁰ Bu görüşmenin ardından açıklama yapan Jassal, Türkiye ve Hindistan'ın birçok konuda benzer şekilde sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmiş özellikle de iki ülkenin de mustarip olduğu terör meselesini bitirebilmek için iş birliği yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Gül, 26-29 Kasım 2008 tarihleri arasında Hindistan'ın Mumbai kentinde gerçekleşmiş olan terör saldırısı²³¹ için: “Bu terör saldırısı, terörün ulaştığı korkunç durumu açıkça ifade etmektedir. Aynı konudan mustarip olan Türkiye, Hindistan'ın maruz kaldığı bu saldırıları şiddetle kınamıştır. Türkiye terör belasına karşı Hindistan ve Hint halkıyla dayanışma içinde olup, acı ve üzüntülerini paylaşmaktadır. Hindistan ve bölgenin istikrarına kasteden bu menfur terör saldırılarında hayatını kaybedenlerin yakınları başta olmak üzere tüm Hint halkına başsağlığı diliyorum²³²” sözlerini dile getirmiştir.

20 Ocak 2010 tarihinde Türkiye'ye gelen Hindistan Parlamento İşleri ve Su Kaynakları Bakanı Pawan Kumar Bansal ve beraberindeki heyet, Gül tarafından kabul edilmiştir. Yapılan bu görüşmeler Çankaya Köşkü'nde ve basına kapalı bir şekilde gerçekleşmiştir.²³³

Türkiye ile Hindistan arasındaki ilişkilerin gelişmesindeki bir diğer önemli adım; 7-12 Şubat 2010 tarihinde Gül'ün, Hindistan'ı ziyaret etmesi ile atılmıştır.²³⁴ Ziyaretin Türkiye açısından önemi bir Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından Hindistan'a yönelik 15 yıllık bir sürenin ardından gerçekleştirilen ilk ziyaret olmasından kaynaklıdır.²³⁵

Gül'ün ziyaretine başta eşi Hayrunnisa Gül olmak üzere Devlet Bakanı Sayın Mehmet Aydın, Ulaştırma Bakanı Sayın Binali Yıldırım, Sağlık Bakanı

²³⁰ “Güven Mektupları: Brezilya- Hindistan”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/47618/guven-mektuplari-brezilya-hindistan.html> , (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

²³¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Hindistan Savaş Alanı: 125 Ölü”, 27 Kasım 2008.

²³² “Gül: İnandığım, Doğru Bildiğim Her Şeyi Korkmadan Yaparım”, <https://www.haberler.com/gul-inandigim-dogru-bildigim-her-sevi-korkmadan-haberi/> , (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2021)

²³³ “Cumhurbaşkanı Gül Hindistan Parlamento İşleri ve Su Kaynakları Bakanı Bansal'ı Kabul Etti”, <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-gul-hindistan-parlamento-isleri-ve-haberi/> , (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2021)

²³⁴ **Sabah Gazetesi**, “Abdullah Gül Hindistan'da”, 8 Şubat 2010.

²³⁵ “Dış Politika Kronolojisi”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/subat_tr.mfa , (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

Sayın Recep Akdağ, bazı yöneticilerimiz ve işadamlarından oluşan bir heyet birlikte gitmiştir.²³⁶ Gül'ün ziyaretinin ilk durağı, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinin kahramanı olan Gandhi'nin Anıtı'nı ziyaret etmek olmuştur..²³⁷ Ziyaret kapsamında Gül, Hindistan Cumhurbaşkanı Pratibha Devisingh Patil ile gerçekleştireceği görüşmenin yanında Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ansari, Başbakan Singh, Dışişleri Bakanı Krishna ve İktidar Partisi Başkanı Sonia Gandhi ile Ana Muhalefet Partisi Başkanı Swaraj'la da görüşmeler gerçekleştirmiştir.²³⁸

Hindistan ziyaretinin ikinci gününde Gül, Hint kanaat önderleri ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Türkiye'nin son dönemlerde izlemiş olduğu çok yönlü, çok boyutlu ve yapıcı dış politikası Hint kanaat önderleri tarafından takdir edilmiştir.

Hindistan ziyaretinin üçüncü gününde Gül, Hindistan Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda, Cumhurbaşkanı Pratibha Patil'in daveti üzerine akşam yemeğine katılmıştır. Burada yapmış olduğu konuşmasında iki ülkenin daha fazla alanlarda iş birliği yapması gerektiğini, Hindistan'da olmaktan mutluluk duyduğunu dile getirerek: "Kurtuluş Savaşı öncesinde ve sırasında Hint halkı tarafından ülkemize verilen maddi ve manevi desteği her zaman hatırd tutmaktayız. Esasen dillerimizdeki ortak kelimelerden sadece biri olan 'dost', ülkelerimiz arasındaki ilişkinin niteliğini tarif etmek için yeterli olacaktır"²³⁹ sözleriyle iki ülke arasında ilişkilerin dostluk seviyesinde olduğunu belirtmiştir.

Yeni Delhi'deki temaslarının ardından Mumbai'ye geçen Gül'ün, gerçekleştirmiş olduğu toplantı da Türkiye'nin, Hindistan'da üç başkonsolosluk

²³⁶ "Turkish President Abdullah Gul to visit India from Feb 7-11", **Net Indian**, <https://www.netindian.in/news/international/turkish-president-abdullah-gul-visit-india-feb-7-11>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2021)

²³⁷ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Gül, Mahatma Gandhi'nin Anıt Mezarını Ziyaret Etti", 9 Şubat 2010.

²³⁸ "Hindistan'a On Beş Yıl Aradan Sonra Cumhurbaşkanı Düzeyinde İlk Ziyaret", **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48695/hindistana-on-bes-yil-aradan-sonra-cumhurbaskani-duzeyinde-ilk-ziyaret.html>, (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

²³⁹ "Türkiye- Hindistan: Güçlü Demokrasileri Olan İki Ülke", **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48714/turkiyehindistan-guclu-demokrasileri-olan-iki-ulke.html>, (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021)

daha açmak istediğini ve aynı zamanda Türk Hava Yolları'nın da Haydarabad, Madras ve Kalküta'ya sefer başlatmasını öngördüğünü dile getirmiştir.²⁴⁰

Gül'ün ziyareti kapsamında, Yeni Delhi'nin güneydoğusundaki Nodai şehrinde bulunan Amity Üniversitesi tarafından kendisine Uluslararası İlişkiler dalında Fahri Doktora unvanı verilmiştir.²⁴¹ Buradaki konuşmasında Gül, daha iyi bir gelecek için eğitimin büyük rolü olduğunu ve barış, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve birçok değerlerin gelecek nesillerin zihinlerine ancak eğitimle yerleştirilebileceğini ifade etmiştir.²⁴² Ziyaret sonrasında Gül, görüşmelerin her iki taraf için de faydalı geçtiğini ve ilişkilerin geliştirilmesi konusunda kararlı adımların atıldığını ifade etmiştir.²⁴³

Cumhurbaşkanı Gül'ün Hindistan ziyareti sonrasında da bir takım üst düzey karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Aşağıda bunlara değinilecektir.

Türkiye'nin ev sahipliğinde 9-13 Mayıs 2011 tarihleri arasında İstanbul'da dördüncüsü gerçekleşecek olan Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler (BM EAGÜ) Konferansı öncesinde Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 18-19 Şubat 2011 tarihlerinde Yeni Delhi'yi ziyaret etmiştir.²⁴⁴ Davutoğlu bu ziyaretinde “Güney-Güney İşbirliğinin En Az Gelişmiş Ülkeler İçin Olumlu Katkıya Dönüştürülmesi” başlıklı toplantıya katılmıştır.²⁴⁵

TBMM Başkanı Cemil Çiçek'in daveti üzerine 10-15 Ekim 2011 tarihleri arasında Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Eyaletler Konseyi Başkanı M. Hamid Ansari ve beraberinde bir Parlamento heyeti ülkemize resmi bir ziyaret

²⁴⁰ “Cumhurbaşkanı Gül, Hindistan Ziyaretinin Sonunda Temaslarını Değerlendirdi”, <https://www.sondakika.com/dunya/haber-cumhurbaskani-gul-hindistan-ziyaretinin-sonunda/>, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021)

²⁴¹ **Milliyet Gazetesi**, “Cumhurbaşkanı'nın Resmi Gezisinde Sürpriz İsim”, 6 Şubat 2010.

²⁴² “Gül: Dünyadaki Her Şeyin Çözümü İnsan”, <https://www.haber7.com/guncel/haber/479997-gul-dunyadaki-her-sevin-cozumu-insan>, (Erişim Tarihi: 25 Eylül 2021)

²⁴³ “Her Ülke Türkiye ile İş Yapmak, Dost Olmak İçin Yarışıyor”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48712/her-ulke-turkiye-ile-is-yapmak-dost-olmak-icin-yarisiyor.html>, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021)

²⁴⁴ “BM En Az Gelişmiş Ülkeler (BM EAGÜ) Dördüncü Konferansı Hakkında”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/no_120_-6-mayis-2011_-bm-en-az-gelismis-ulkeler- bm-eagu -dorduncu-konferansi-hk_tr.mfa, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁴⁵ **Hürriyet Gazetesi**, “Dışişleri Bakan Davutoğlu Nepal ve Hindistan'a Gidecek”, 14 Şubat 2011.

gerçekleştirmiştir.²⁴⁶ Öncelikle Ansari, Çiçek ile Meclis'te bir görüşme gerçekleştirmiş ve sonrasında onuruna verilen yemeğe katılmıştır. Ansari ziyareti sırasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile de görüşmüştür.²⁴⁷ Bu görüşmelere ek olarak Gül, Ansari ve beraberindeki heyeti Çankaya Köşkü'nde kabul etmiştir. Öncelikle Gül, Balkan Savaşı'nda yardım için gelen Hindistanlı doktorlar arasında bulunan Ansari'nin amcası ve babasına minnet duyduğunu dile getirmiştir. Gül, Türkiye-Hindistan ilişkilerinin oldukça sağlam bir zemine oturduğunu iki ülkenin ilişkilerini daha da geliştireceğini ifade etmiştir. Ansari de tıpkı Gül gibi iki ülkenin ilişkilerini daha da geliştirmekte kararlı olduklarını ifade ederek Ankara'daki ziyaretinden sonra Konya'ya geçmiştir.²⁴⁸

Ansari'nin temasları Konya'da devam ederken Mevlâna Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora unvanı verilmiştir. Mevlâna Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bahattin Adam, Ansari'nin ziyareti için yapmış olduğu konuşmasında: "Halkı, Kurtuluş Savaşı'nı madden ve manen destekleyen Hindistan, bağımsızlığını kazanır kazanmaz Türkiye tarafından tanınmış iki ülke arasında diplomatik ilişki tesis edilmiştir. Üniversitemiz senatosu gerek çalışma hayatınız boyunca bulunduğunuz ülkelerde uluslararası ilişkilere önem vermeniz, gerekse Cumhurbaşkanı Yardımcısı sıfatıyla Türkiye ve Hindistan arasındaki ilişkilerin gelişmesinde rol alarak dünya barışına yapmış olduğunuz katkılardan dolayı size uluslararası ilişkiler alanında fahri doktor unvanı verilmesine oy birliğiyle karar verildi."²⁴⁹ sözlerini dile getirmiştir. Ansari ise Türkiye'nin iyiliği ve refahı için iyi dileklerini dile getirerek ziyaretini sonlandırmıştır.²⁵⁰

²⁴⁶ "Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Eyaletler Konseyi Başkanı Ansari'nin Ülkemize Ziyareti", **Meclis Haber**, https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=113929, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021)

²⁴⁷ "Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ankara'da", <https://www.haberler.com/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-ankara-da-3051640-haberi/>, (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2021)

²⁴⁸ "Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Çankaya Köşkü'nde", **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/80981/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-cankaya-koskünde.html>, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021)

²⁴⁹ "Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Konya'da", <https://www.haberler.com/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-konya-da-3053651-haberi/>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁵⁰ "Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ansari, Mevlâna Üniversitesi'nde", <https://www.mynet.com/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-ansari-mevlana-universitesinde-180100058762>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

Gül Hükümeti'nin son zamanlarına doğru 20-22 Temmuz 2013 tarihleri arasında Hindistan Dışişleri Bakanı Salman Khurshid ülkemize resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin bir diğer önemi Hindistan Dışişleri Bakanının 10 yıl sonra ilk kez Türkiye'yi ziyaret etmesidir.²⁵¹ Sözü edilen ziyarette iki ülkenin ilişkileri, bölgesel ve uluslararası meseleler de göz önünde bulundurulmuştur. Fakat bu ziyaretin asıl amacı Hindistan Cumhurbaşkanı'nın Ekim ayında ülkemize yapacağı ziyaretten ötürü ziyaretin detayları ele alınmıştır.²⁵² Aynı zamanda Gül, Khurshid ve beraberindeki heyet ile Tarabya Köşkü'nde görüşme gerçekleştirmiştir.²⁵³

Gül döneminde diğer bir önemli gelişme ise 5-7 Ekim 2013 tarihleri arasında Hindistan Cumhurbaşkanı Pranab Mukherjee'nin ülkemize gerçekleştirdiği ziyarettir. Bu ziyaretin asıl önemi Hindistan'dan ülkemize 15 yıl aradan sonra Cumhurbaşkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmasıdır.²⁵⁴

Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Mukherjee, Çankaya Köşkü'nde bir törenle karşılanmıştır. Törenin ardından iki ülkenin Cumhurbaşkanları baş başa görüşme gerçekleştirdikten sonra heyetler arası görüşmeler de yapılmıştır. Görüşmelerin ardından birçok anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan anlaşmalar iki ülke ilişkilerine tekrardan yoğunluk kazandırmayı amaçlamıştır. İmza törenine, Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım, Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik, YÖK Başkanı Gökhan Çetinsaya ve TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin de katılmıştır.²⁵⁵ Siyasi ilişkiler bağlamında²⁵⁶Türkiye

²⁵¹ "Türkiye-Hindistan Siyasi İlişkileri", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-hindistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁵² "Hindistan Dışişleri Bakanı Salman Khursid'in Ülkemizi Ziyareti Hakkında", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/no-205-19-temmuz-2013-hindistan-disisleri-bakani-salman-khurshid-in-ulkemizi-ziyareti-hk.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁵³ "Hindistan Dışişleri Bakanı Khursid Tarabya Köşkü'nde", Abdullah Gül Resmî Web Sitesi, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/86663/hindistan-disisleri-bakani-khurshid-tarabya-koskünde.html> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁵⁴ Hint Cumhurbaşkanı Cihan'a Konuştu: Türkiye ile İlişkilerimiz Hızla Güçlenecek", TimeTürk, <https://www.timeturk.com/tr/2013/10/04/hint-cumhurbaskani-cihan-a-konustu-turkiye-ile-iliskilerimiz-hizla-guclenecek.html>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021)

²⁵⁵ "Türkiye ile Hindistan Arasında İş Birliği Anlaşması İmzalandı", <https://www.haberler.com/turkiye-ile-hindistan-arasinda-11-isbirligi-5153914-haber/> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁵⁶ "Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee Çankaya Köşkü'nde", Abdullah Gül Resmî Web Sitesi, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/87328/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-cankaya-koskünde.html> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Arşiv Alanında İşbirliğine Dair Protokol imzalanmıştır. Bu anlaşmanın onaylanmasındaki karara göre, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Hindistan Cumhuriyeti Milli Arşivi yürürlükte olan milli kanunlarına uygun olarak devlet arşivleri arasında iş birliğini geliştirmeyi hedeflenmiştir.²⁵⁷

Mukherjee'nin temasları devam ederken İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından kendisine fahri doktora unvanı verilmiştir.²⁵⁸ Mukherjee ise bu durumdan duyduğu memnuniyeti; “Siyasal bilgiler alanında bana ‘fahri doktora’ unvanı veren İstanbul Üniversitesi’ne teşekkürlerimi iletiyorum. Medeniyetleri, kıtaları birbirine bağlayan bir ülkede bulunmaktan ve böyle bir ülkede bana bu unvanın verilmesinden büyük memnuniyet duymaktayım. Türkiye ile güçlü bağlantılarımız bulunmaktadır. İkili anlaşmalarımız mevcut. Bu ilişkilerimiz gelecekte de bu şekilde devam edecektir”²⁵⁹ sözleri ile dile getirmiştir.

Türkiye ziyaretinin ardından birtakım açıklamalarda bulunan Mukherjee, iki ülke arasındaki ilişkileri her alanda ilerletmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir. Hindistan olarak Türkiye ile olan ilişkilerine büyük önemle yaklaştıklarını da dile getiren cumhurbaşkanı, ziyaretinin aynı zamanda Türkiye’ye duyulan güvenin bir işareti olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte yapmış olduğu diğer bir açıklamada ise hem Gül’ün hem de Erdoğan’ın, dünyayı tehdit eden bir unsur olan terör meselesinde mücadele etme konusunda aynı düşüncede olduğunu dile getirmiştir.²⁶⁰

²⁵⁷ “Milletler Arası Antlaşmalar Resmî Gazetede Yayımlandı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/milletlerarası-anlaşmalar-resmî-gazetede-yayımlandı/733568>, **Anadolu Ajansı**, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2022)

²⁵⁸ “Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee, İstanbul’a Geldi”, <https://www.sondakika.com/politika/haber-hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-istanbul-a-geldi-5148190/>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁵⁹ “Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee’ye Fahri Doktora”, <https://www.haberler.com/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-ye-fahri-doktora-5149590-haberi/>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

²⁶⁰ “Statement by the President of India to the Media on Board the Special Aircraft on His Way Back from His State Visits to Turkey”, **Shri Pranab Mukherjee Official Website**, <http://pranabmukherjee.nic.in/pr071013.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

3.2 . Ekonomik İlişkiler

Abdullah Gül döneminde Hindistan ile kurulan siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Gül'ün görevine başladıktan sonra ve görev bitimine kadar iki ülke arasında ekonomik büyüme artarak devam etmiştir.

2010 yılında Cumhurbaşkanı Gül, Hindistan'da Hintli iş adamlarının kendisine verdiği onur yemeğine katılmıştır. Bu yemekte Cumhurbaşkanı Gül, Türk iş adamlarının, Hindistan'ın yeniden dünyanın ekonomik merkezi haline geldiğini gördüklerini, gerçekleştirdiği görüşmede 3,1 milyon km yol ile 500 milyar dolarlık altyapı yatırımları yapılacağını Hindistan Başbakanı'nın kendisine aktardığını belirterek, Hindistan'ın çok büyük bir ekonomik dinamizmi bulunduğunu vurgulamıştır. Çünkü, Hindistan altyapısı, kanalizasyon, ulaşım, otoyol ve hava meydanları gibi birçok konuda büyük sıkıntı yaşamaktadır. Türkiye ile iş birliği yaparak bu sorunu çözmeye gayret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ek olarak Sabiha Gökçen Havalimanı'nı Limak ile ortaklaşa yapan Hindistan GMR şirketi Hindistan'ın en büyük hava limanları olan Yeni Delhi, Haydarabat gibi şehirlerde modern hava limanları inşa etmiştir. Türkiye CELEBİ yer hizmetleri ise 2009 yılının temmuz ayında 10 yıllığına kazandığı Mumbai hava alanının yer hizmetlerinin ardından Yeni Delhi Indira Gandhi Uluslararası Hava alanının da yer hizmetleri ihalesini almıştır.²⁶¹

Ayrıca Cumhurbaşkanı Gül, Hintli iş adamlarına Türkiye'nin son yıllarda sürekli büyüyen ekonomisi ve AB Gümrük Birliğine üyeliği gibi avantajlara sahip olduğunu belirterek, Hintli iş adamları için birçok iş imkanları ve fırsatları sunacağını vurgulamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin, İstanbul merkez alındığı zaman yaklaşık üç saatlik uçuşla bölgesindeki birçok ülkeye erişim sağladığı, komşularının çoğuyla serbest ticaret anlaşması yapmış, AB ile tam üyelik müzakerelerini yürüten, Rusya ile kendi para birimleriyle ticarete başlamış, çok büyük ekonomik imkânlar sunan bir ülke olduğuna dikkat çekmiş, Hint iş adamlarını Türkiye'ye yatırım yapmaya çağırıştır. Ayrıca Gül

²⁶¹ "Gül 100 İş Adanı ile Hindistan'a Gidiyor", <https://www.haber7.com/siyaset/haber/479472-gul-100-isadami-ile-hindistana-gidivor> , (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

toplantıda Hindistan-Türkiye arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanmasının iki ülkenin ekonomik gelişimine olumlu katkıda bulunacağını belirtmiştir.²⁶² Toplantıda iş adamlarına çağrıda bulunan Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye ile Hindistan arasındaki konjonktürün çok müsait olduğunu, ortaklıklar kurulması gerektiğini, bu durumun üçüncü ülkeler için de geçerli olduğunu, Türk ve Hindistan şirketlerinin birlikte üçüncü ülkelerde de yatırım yapmaları gerektiğini söylemiştir.

Gül Hindistan ziyaretine devam ederken, Kurtuluş Savaşı'nı da unutmuyarak yardımlarından ötürü Hint halkına teşekkürlerini ileterek iki ülkenin ortak değerlerine dikkat çekmiştir. İki ülkenin de ekonomi alanlarında lokomotif olan özel sektörün büyük bir öneme sahip olduğu aynı zamanda güçlü olduğunu ifade etmiştir. Türkiye ve Hindistan'ın bölgelerinde etkin olarak G-20 üyesi olduklarının üzerinde duran Gül, medeniyetler çatışmasının önüne geçmek için birlikte hareket edebileceklerini de dile getirmiştir.²⁶³

Hindistan temasları devam eden Gül, Hindistan'ın önde gelen iş adamlarıyla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ziyaretin üçüncü gününde Türk-Hint İş Forumu'na katılan Gül sonrasında, Hindistan'daki en büyük ve dünyada sayılı olan yazılım şirketlerinden WIPRO'nun Başkanı Azim Premji ile görüşme gerçekleştirmiştir. Türk-Hint İş Forumu'nda konuşma yapan Gül, Hindistan'dan "büyük fırsatlar ülkesi" olarak bahsetmiştir.²⁶⁴ Gül, Premji'yi Türkiye'ye yatırım yapmak ve Türk şirketleriyle ortaklaşa projeler faaliyete geçirmesi için Türkiye'ye davet etmiş ve her türlü desteğinde verileceğini ifade etmiştir. Gül'ün bu vaatlerine karşılık Premji ise en kısa zamanda Türkiye'ye bir heyetin

²⁶² "Hint İş Adamlarına Yatırım Çağrısı", **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48707/hint-is-adamlarina-yatirim-cagrisi.html>, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

²⁶³ "Ziyaretin Amacı: Hindistan ve Türkiye'nin Birbirlerini Yeniden Keşfetmesine Katkıda Bulunmak", **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48706/ziyaretin-amaci-hindistan-ve-turkiyenin-birbirlerini-yeniden-kesfetmesine-katkida-bulunmak.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

²⁶⁴ "Türk-Hint İlişkilerinin Gelişmesi İçin Güçlü Bir İrade Var", **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48722/turkhint-iliskilerinin-gelismesi-icin-guclu-bir-irade-var.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

gönderileceğini ve eğer imkân olursa da Türkiye’de bir teknoloji parkı kurabileceklerini dile getirerek görüşmeyi sonlandırmışlardır.²⁶⁵

Bilim kuruluşu Claris Life Sciences Group Başkanı Sushil Handa ile de görüşen Gül, başta ilaç sektörü olmak üzere firmanın bazı alanlarda Türkiye’de faaliyet yürütebileceğini ve bu firma aracılığıyla AB pazarlarına kolay erişebileceğini de belirtmiştir.²⁶⁶ Bu görüşmenin ardından ise Hindistan’ın önemli araştırma merkezlerinden olan Strategic Foresight Group (SFG) Başkanı Sundeep Waslekar ile görüşmüş ve günün akşamında onuruna verilen yemekte Bollywood’un önemli film yapım şirketlerinden biri olan Yash Raj Film Şirketi Başkan Yardımcısı Rafiq Gangjee ile temaslarda bulunmuştur.²⁶⁷

Gül’ün ziyareti ile hareketlenmeye başlayan ticari ve ekonomik ilişkilerle birlikte Hindistan tarafından Türkiye’ye 500 milyar dolarlık bir yatırım gerçekleşmiştir. Gül bu yatırımın, yarısının inşaat sektörüne ayrılmasının büyük bir fırsat olduğunu dile getirmiştir. Bu ziyaretteki diğer önemli bir gelişme ise Gül tarafında Mumbai borsasının ilk seansının açılışı yapılmıştır. Borsa yöneticileri tarafından karşılanan Gül, Asya’nın en eski borsasını ziyaret etmiş ve seansını açmanın vermiş olduğu mutluluğu dile getirmiştir.²⁶⁸

2013 yılında Gül’ün davetlisi olarak Türkiye’ye gelen Mukherjee, Çankaya Köşkü’nde bir törenle karşılanmıştır. Siyasi ilişkiler bölümünde bahsedilen görüşmede imzalanan anlaşmalar ekonomik anlamda şöyledir:²⁶⁹

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti, Mikro, Küçük ve Ortak

²⁶⁵ **Beyaz Gazete**, “Yazılım Devi WIPRO, Türkiye’de Yatırıma Hazırlanıyor”, 16 Şubat 2010.

²⁶⁶ “Cumhurbaşkanı Gül Hindistan’ın Önde Gelen İş Adamlarını Kabul Etti”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48725/cumhurbaskani-gul-hindistanin-onde-gelen-is-adamlarini-kabul-etti.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

²⁶⁷ “Gül, Bollywood’ta Yönetmenlerle Görüştü”, **TIMETURK**, <https://www.timeturk.com/tr/2010/02/11/gul-bollywood-ta-yonetmenlerle-gorustu.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

²⁶⁸ “Gül, Mumbai Borsası’nın Seansını Açtı”, **CNN TURK**, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/02/11/gul.mumbai.borsasinin.seansini.acti/563262.0/index.html>, (Erişim Tarihi 20 Mart 2022)

²⁶⁹ “Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee Çankaya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/87328/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-cankaya-koskünde.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

Ölçekli İşletmeler Bakanlığı Ulusal Küçük İşletmeler İş birliği Arasında Mutabakat Muhtırası

- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Hindistan Hükümeti, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Bilim ve Teknoloji Dairesi Arasında Bilim ve Teknoloji İş birliği Protokolü

İmzalanan anlaşmalardan da anlaşılacağı üzere iki ülkede ilişkilerinde her alanda iş birliğini geliştirmeyi hedeflemiştir.

Tablo IV: 2008-2014 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

YILLAR	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İHRACAT	542.730	409.202	606.081	756.082	791.720	586.927	586.589
İTHALAT	2.457.908	1.902.607	3.409.938	6.498.651	5.843.638	6.367.791	6.898.577
TOPLAM	3.000.638	2.311.809	4.016.019	7.254.733	6.635.358	6.954.718	7.485.166

Kaynak: Trade Map verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye-Hindistan arasında gerçekleştirilen ticaret oranını gösteren Tablo VI' da görüldüğü gibi her yıl ticaret hacmi giderek artmıştır. Ancak ihracat-ithalat dengesinin Türkiye'nin aleyhine gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun sebebi ise Hindistan'ın yüksek teknolojik ürünleri ihraç etmesidir. Bu noktada Türkiye, Hindistan'ın yüksek teknoloji tecrübesinden yararlanarak kendi katma değerini artırmalıdır. Böylece iki ülke arasındaki ticari dengesizlik ortadan kalkabilir.

3.3 Kültürel İlişkiler

Cumhurbaşkanı Gül göreve başladıktan hemen sonra, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve Hindistan Ulusal Bilim Akademisi (INSA) arasında Anlaşma ve Uygulama Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol iki ülkenin akademik iş birliğinin artmasına önemli katkılar sağlamıştır. TÜBA Başkanı Prof. Dr. Engin Bermek tarafından bu anlaşma Ankara'da, 29 Mayıs 2008

tarihinde imzalanmıştır. INSA Başkanı Prof. Vijayan tarafından ise Yeni Delhi’de, 13 Haziran 2008 tarihinde imzalandıktan sonra yürürlüğe girmiştir.²⁷⁰

2010 yılında Abdullah Gül Hindistan’a ziyarette bulunmuştur. Bu ziyarette kendisine bakanlar ve üst düzey bürokratlar* eşlik etmiştir. Ziyareti sırasında Gül ve eşi Yeni Delhi’de bulunan Hümayun Türbesini ziyaret etmiş ve iki ülke kültürel temaslarda bulunmuştur.²⁷¹

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında, 5 Haziran 2012 tarihinde Ankara’da imzalanan ve imzalandığı günde yürürlüğe giren “Gençlik Faaliyetleri ve Spor Alanlarında İş Birliği Mutabakat Zaptı”²⁷² imzalanmıştır. Bu anlaşmanın her iki ülke açısından gençlerin birbiriyle temaslarının gelişmesine katkı sunması ön görülmüştür. Anlaşmanın hükümleri ise Bakanlar Kurulu tarafından yürütülmüştür.

2013 yılında Abdullah Gül’ün davetlisi olarak Türkiye’ye gelmiş olan Mukherjee’nin ziyareti sırasında her iki ülkenin dış politikaları ve ikili ilişkileri hakkında daha çok bilgi sahibi olmanın önemini ve iki ülke arasındaki iş birliğini artırmak, diplomatik personellerinin eğitim ve öğretimini ilerletmek ve araştırma alanlarını geliştirmek amacıyla birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar²⁷³ şu şekildedir:

- Hindistan Devlet Televizyonu Doordarshan ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Arasında İş birliği Protokolü
- All India Radio ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Arasında Radyo Programları Alanında İş birliği Protokolü

²⁷⁰ “Anlaşmalı Ülkelerin Listesi”, TÜBA, <https://www.tuba.gov.tr/tr/uluslararasi-iliskiler/ikili-iliskiler/anlasmali-ulkelerin-listesi> , (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

* Bu ziyarette Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, Devlet Bakanı Mehmet Aydın, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Mustafa İshen, Sağlık Bakanı Recep Akdağ ve birçok milletvekili eşlik etmiştir

²⁷¹ **Sabah Gazetesi**, “Abdullah Gül Hindistan’da”, 8 Şubat 2010.

²⁷² **T.C. Resmî Gazete**, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyet Hükümeti Gençlik Faaliyetleri ve Spor Alanlarında İş Birliği Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, 25 Mart 2017.

²⁷³ “Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee Çankaya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/87328/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-cankaya-koskünde.html> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

- Jamia Millia Islamia Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Arasında Mutabakat Muhtırası
- Delhi Üniversitesi ile Atatürk Üniversitesi Arasında Mutabakat Muhtırası
- Delhi Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi Arasında Mutabakat Muhtırası
- Jawaharlal Nehru Üniversitesi ile Kadir Has Üniversitesi Arasında Mutabakat Muhtırası
- Jamia Millia Islamia Üniversitesi ile Kadir Has Üniversitesi Arasında Mutabakat Muhtırası

Bu bağlamda iki ülke kendi eğitim kursları ve diğer akademik faaliyetleri üzerine bilgi değişiminde bulunabilecek ve diplomatik eğitim ve öğretimi için gerekli konular ve özel yetenekler hakkında sürekli bilgi alışverişi yapabileceklerdir. Cumhurbaşkanı Gül, Mukherjee'nin onuruna vermiş olduğu yemekte kültürel konular da ele alınmış ve bu çerçevede Türkiye'nin Hindistan'da, Hindistan'ın da Türkiye'de daha iyi tanıtılması kararlaştırılmıştır.²⁷⁴

Bu ziyaretin hemen ardından 26 Kasım tarihinde Bayburt Üniversitesi Avrasya İpek Yolu Üniversiteler Birliği ve Mevlâna Değişim Programı kapsamında Hindistan'da yapılan toplantıya katılım göstermiştir. Bu iş birliği hakkında bilgi veren Bayburt Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Sezgin Akbulut, "Biz bu toplantı sırasında hem Kiit University hem de University Putra ile iş birliği protokolü hem de Mevlâna Değişim Programı çerçevesinde bir protokol imzaladık. Altyapıyı tamamlamaya çalışıyoruz belki hemen değişim yapamayabiliriz ama ilerleyen yıllarda en kısa sürede bu değişimi yapacağız. Birkaç Üniversite daha var anlaşma imzalayacağımız onları da ilerleyen zamanlarda dahil edeceğiz"²⁷⁵ sözlerini dile getirmiştir. Üniversiteler arasındaki iş birliği iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

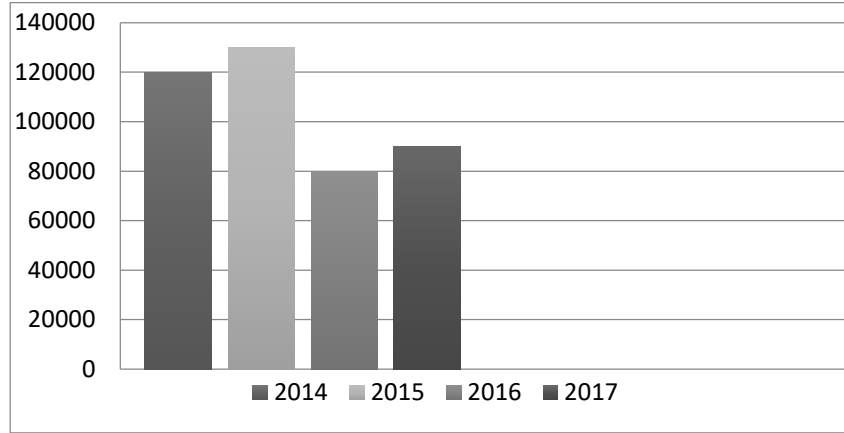
²⁷⁴ "Cumhurbaşkanı Gül, Mukherjee Onuruna Akşam Yemeği Verdi", <https://www.iha.com.tr/haber-cumhurbaşkanı-gul-mukherjee-onuruna-aksam-yemeği-verdi-304252/>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2022)

²⁷⁵ Hürriyet Gazetesi, "Bayburt Üniversitesi Hindistan ve Malezya Yolunda", 26 Kasım 2013.

Türkiye’de yaşayan Hintli nüfusuna baktığımız zaman 800 civarında olduğunu görmekteyiz. Bu nüfus genel olarak İstanbul ya da Ankara’daki firmalarda yahut üniversiteler de çalıştığı bilinmektedir.²⁷⁶

Türk halkı arasında Hint sanatına ve kültürüne gerçekten önemli bir derecede hayranlık bulunmaktadır. Bu hayranlık Hint filmlerine, danslarına, sinemasına ve dizilerine olan ilgiden anlaşılmaktadır. Örneğin; Raj Kapoor’un “Aware” filmi Türkiye’de vizyona girdiğinde yaklaşık 15 milyon izleyici tarafından izlenmiştir. Aynı zamanda sinema sektöründe Bollywood yapımlarının Türkiye de çekilmesi için çalışmalara başlanılmıştır.²⁷⁷ Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından teşvik paketi hazırlanarak Hintli yapımcılar Türkiye’ye davet edilmiştir. Türklerin Hindistan’a olan ilgisi yanında özellikle son zamanlarda Hintlilerin de Türkiye’ye yaptıkları ziyaretlerinde sayısında artış yaşanmıştır. Tablo VII’de görüldüğü üzere, 2010-2013 yılları arasındaki dönemde Hintli turist sayısı istikrarlı bir biçimde büyüme göstermiş olup ilerleyen yıllarda artması beklenmektedir.

Grafik III: 2014-2017 yılları arası Türkiye’yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Kaynak: OTM Mumbai & Satta Yeni Delhi Fuar Raporları,
TÜRSAB, s.3.

²⁷⁶ **Akşam Gazetesi**, “Hindistan- Türkiye Hattında Bahar Kardeşliği”, 6 Nisan 2013.

²⁷⁷ Buket Önal, “Hindistan’ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s.338.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRKİYE-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ (2014-)

Türkiye- Hindistan ilişkileri, 2014 yılının ağustos ayında Türk siyasi tarihinde doğrudan halkın oylarıyla seçilen Türkiye'nin on ikinci cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan döneminde de devam etmiş ve bu süreç günümüze kadar hâlen devam etmektedir.²⁷⁸ Bu Hükümet döneminde başbakanlık görevini Ahmet Davutoğlu, Dışişleri Bakanlığı görevini ise 28 Ağustos 2014 tarihine kadar Ahmet Davutoğlu, 29 Ağustos 2014 tarihinden itibaren Mevlüt Çavuşoğlu, 2015 tarihinde Feridun Hadi Sinirlioğlu ve 24 Kasım 2015 tarihinden günümüze kadar hâlâ Mevlüt Çavuşoğlu devam ettirmektedir.²⁷⁹

Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olarak görevini yürüttüğü dönemde, Türkiye ve Hindistan arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler bakımından yaşanan süreç bu bölümde incelenecektir.

4.1 . Siyasi İlişkiler

Erdoğan, 10 Ağustos 2014 tarihinde Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamış ve 15-16 Kasım 2015 tarihlerinde G-20 Zirvesi Türkiye'de düzenlenmiştir. Bu zirveye Hindistan tarafından Başbakan Narendra Modi katılmıştır. Erdoğan ve Modi'nin görüşmesi basına kapalı bir şekilde 45 dakika sürmüştür, bu görüşmede Dışişleri Bakanı Sinirlioğlu, MİT Müsteşarı Fidan ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Kalın katılım göstermiştir.²⁸⁰

²⁷⁸ "T.C. Cumhurbaşkanları", T.C. Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi/>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

²⁷⁹ "Dış işleri Bakanları Listesi", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

²⁸⁰ "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Modi ve Rajoy ile Görüştü", Anadolu Ajansı", <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-modi-ve-rajoy-ile-gorustu/474240>, (Erişim Tarihi 26 Mart 2022)

2016 yılının ağustos ayında ise Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Hindistan'a bir resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret kapsamında müzakereleri tamamlanmış olan “Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Hindistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Yol Haritası” kabul edilmiştir.²⁸¹ İki ülke arasında iş birliğinin daha da artırılmasının üzerinde durulduğu yol haritasında halihazırdaki dostluğun karşılıklı yarar esasları üzerine yeni bir seviyeye aksettirmesi de öngörülmüştür. Ayrıca ikili görüşmelerde sorunlar tüm yönleri ile ele alınmış ve FETÖ'nün terörist darbe girişimine karşı gösterilen dayanışma için Hindistan'a teşekkür edilmiştir.²⁸²

Türkiye ile Hindistan arasındaki ilişkilerin gelişmesindeki diğer önemli bir adım ise Erdoğan'ın, 30 Nisan-1 Mayıs 2017 tarihinde Hindistan Cumhurbaşkanı Pranab Mukherjee'nin davetine icabeten Hindistan'a gerçekleştirdiği ziyarettir.²⁸³ Erdoğan, ziyaretine başlamadan önce Hindistan'ın Bağımsızlık Hareketi lideri Mahatma Gandhi'nin anıtını ziyaret ederek anı defterini imzalamıştır.²⁸⁴

Ziyareti kapsamında Erdoğan, üst düzey yetkililer ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve kendisine Jamia Millia İslamia Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir.²⁸⁵ Bu ziyaretin asıl önemi 1 Mayıs 2017'de Hindistan-Türkiye İş Forumu'nun gerçekleşmiş olmasıdır. Sözü edilen İş forumuna inşaat, altyapı, enerji, tekstil, gıda ve otomotiv gibi birçok sektörde işlev gösteren tahmini 300 Türk ve Hintli iş insanı iştirak etmiştir. Forumun asıl amacı Hindistan ve Türkiye'nin potansiyelini tam olarak yansıtmayan mevcut

²⁸¹ “Sayın Bakanımızın Hindistan'a Gerçekleştirdiği Ziyaret Hakkında”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/no_-187_-17-agustos-2016_-sayin-bakanimizin-hindistan_a-gerceklestirecekleri-ziyaret-hk_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 30 Mart 2022)

²⁸² “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Hindistan Ziyareti”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglu_nun-hindistan_i-ziyareti.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 30 Mart 2022)

²⁸³ Ali Engin, Oba, “Türk-Hint İlişkileri ve Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Delhi'ye Yaptığı Devlet Ziyareti”, **TASAM**, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/42079/turk_-hint_iliskileri_ve_cumhurbaskani_sayin_recep_tayyip_erdoganin_yeni_delhiye_yaptigi_devlet_ziyareti, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

²⁸⁴ “Hindistan”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/vurt-disi-ziyaretler/355/75046/hindistan>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

²⁸⁵ “Hindistan Jamia Millia İslamia Üniversitesi'nin Fahri Doktora Takdim Töreninde Yaptıkları Konuşma”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/75074/hindistan-jamia-millia-islamia-universitesinin-fahri-doktora-takdim-torende-yaptiklari-konusma>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

ticaret ve yatırım hacmini arttırmak ve ikili ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktır.²⁸⁶

Ziyaretin ardından basın açıklaması yapan Hindistan Başbakanı Nahindra Modi, Türk ve Hint halklarına ve tarihsel ilişkilere değinmiş, kültür ve dil bağlarının iki toplumu yüzyıllarca birleştirdiğini ve Mevlâna Celaleddin Rumi'nin Hindistan'daki Sufi geleneğini zenginleştirdiğini dile getirmiştir.²⁸⁷

Görüşmelerde ele alınan diğer bir konu güvenlik ve terörizmdir. Taraflar bu konularda iş birliği yapacakları konusunda anlaşmaya varmıştır. Üzerinde durulan diğer konular ise Birleşmiş Milletler reformu ve Güvenlik Konseyi'nin daha temsili hale getirilmesi konusudur.²⁸⁸ Bu nedenle 21. yüzyıl dünyasının BM'ye yansıtılması konusu da görüşülmüştür.

Ziyaret ile ilgili ortak bir bildiri yayımlanmıştır. Erdoğan'ın ziyareti sırasında, 2017-2020 Kültür Değişim Programı, Anadolu Ajansı ile Hindistan Ajansı (PTI) arasında İş birliği Anlaşması, Dışişleri Akademisi ile Hindistan Dışişleri Bakanlığı Dış İlişkiler Enstitüsü arasında Mutabakat Muhtırası, Türkiye-Hindistan Telekomünikasyon Ajansları arasında Mutabakat Muhtırası ve iki ülke Hükümetleri arasında Diplomatik ve Konsüler misyonlarda çalışanlar ve ailelere ilişkin Anlaşma imzalanmıştır.²⁸⁹

Erdoğan'ın, gerçekleştirdiği ve verimli geçtiği bu ziyaret başta ticaret olmak üzere Türk-Hint ilişkilerine her alanda ileriye taşıyacak bir mahiyettedir. Ara sıra, Pakistan'la olan ilişkilerimizin tesirinde kalan Türk-Hint ilişkilerinin

²⁸⁶ "Hindistan-Türkiye İş Forumu Sonuç Raporu, 1 Mayıs 2017", **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)**, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022)

²⁸⁷ "Press Statement by Prime Minister during the State visit of President of Turkey to India", **Ministry of External Affairs Government of India**, <https://mea.gov.in/incoming-visit-detail.htm?28430/Press+Statement+by+Prime+Minister+during+the+State+visit+of+President+of+Turkey+to+India+May+01+2017>, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022)

²⁸⁸ Ali Engin Oba, "Türk-Hint İlişkileri ve Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Delhi'ye Yaptığı Devlet Ziyareti", **TASAM**, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Tu%CC%88rk-Hint_I%CC%87lis%CC%A7kileri_-_Son_Hali_pdf_0cebd300-4c23-4e78-aa46-5a2a9f1f7c02.pdf, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

²⁸⁹ "India-Turkey Joint Statement during the State Visit of the President of Turkey to India (30 April to 1 May 2017)", **Ministry of External Affairs Government of India**, https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28433/IndiaTurkey_Joint_Statement_during_the_State_Visit_of_the_President_of_Turkey_to_India_30_April_to_1_May_2017, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

bu ziyaretten sonra kendi yolunda geliyeceği ve Asya'nın önemli bir ülkesi olan Hindistan ile Türkiye'nin ilişkilerinin daha da ilerleyeceği tahmin edilmektedir.

Erdoğan, İslam İş Birliği Teşkilatı dönem başkanı olarak 25 Temmuz 2018 tarihinde Güney Afrika'da düzenlenen 10.BRICS zirvesine davet edilmiştir. Bu zirvede Erdoğan, Hindistan Başbakanı Modi ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve iki ülke arasında siyasi, ekonomik ilişkilerin artacağı yönünde açıklamalar yapmıştır.²⁹⁰

Erdoğan, 4 Eylül 2018 tarihinde Hindistan Büyükelçisi Sanjay Bhattacharyya'yı Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde kabul etmiştir. Bu kabulde Hindistan Büyükelçisi Bhattacharyya, Erdoğan'a güven mektubunu sunmuştur.²⁹¹

Erdoğan ve Modi 2015-2019 yılları içerisinde, G20 ve BRICS zirveleri kapsamında sürekli bir arada bulunmuşlardır. Hindistan Başbakanı Modi ile görüşme gerçekleştiren Erdoğan konuşmasında Modi ile Türkiye-Hindistan ilişkilerinin değerlendirdikleri görüşmeler gerçekleştirdiğini ve ticari ortaklıklarının görüşmelerle daha da geliyeceğine inandığını dile getirmiştir.²⁹² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 74. Toplantısında Hindistan Dışışleri Bakanı Subrahmanyam Jaishankar'la ikili bir görüşme gerçekleştiren Erdoğan, Türkiye-Hindistan arasındaki en son gelişen siyasi ilişkileri, Hindistan Dışışleri Bakanlığı Batı Müsteşarı Büyükelçi Gitesh Sharma ve Dışışleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Sayın Sedat Önal başkanlığındaki heyetler arasında 8 Mayıs 2019 tarihinde Yeni Delhi'de değerlendirmiştir.²⁹³

19 Ağustos 2020 tarihinde Erdoğan, Hindistan Büyükelçisi Sanjay Kumar Panda'yı Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde kabul etmiş ve Panda,

²⁹⁰ **Yeni Şafak Gazetesi**, "Erdoğan'dan BRICS Liderlerine Teşekkür", 28 Temmuz 2018.

²⁹¹ "Hindistan Büyükelçisinden Güven Mektubu", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/96425/hindistan-buyukelcisinden-guven-mektubu>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

²⁹² Recep Tayyip Erdoğan Resmi Twitter Hesabı 29 Haziran 2019 tarihli paylaşımıdır. <https://twitter.com/rterdogan/status/1144986379379781633>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

²⁹³ "Türkiye-Hindistan Siyasi İlişkileri", **T.C. Dışışleri Bakanlığı**, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-hindistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

Erdoğan'a güven mektubunu sunmuştur.²⁹⁴ Panda bu görüşmede Hindistan tarafı olarak doğalgaza olan ihtiyaçlarını eğer Türkiye tarafı kabul ederse en büyük alıcıları olacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda her iki ülkenin de enerji alanındaki potansiyeline ve kazan-kazan (win-win) esaslı iş birliğine çok sıcak yaklaştığını kabul etmek gerekir.²⁹⁵

2020 yılında Pakistan'a yapmış olduğu ziyaretinde Keşmir konusuna değinen Erdoğan, Keşmir'deki hususun Hindistan'ın yakın zaman önce yaptığı değişimlerden meydana geldiğini ileri sürmüştür. Hindistan tarafı ise Türkiye Büyükelçisi Şakir Özcan Torunlar'ı sesleyerek Erdoğan'ın Keşmir'e yönelik laflarından rahatsızlık duyduklarını dile getirmiştir.²⁹⁶ Bunun yanı sıra Keşmir'le alakalı söylenen sözlerin Hindistan-Türkiye ilişkilerine olumsuz etkileri olacağını da üzerinde durulmuştur. Türkiye-Hindistan arasında pek çok problemin var olduğunu ve bunları aşmak için iş birliği yapılabileceğine de dikkat çekilmiştir.

4.2 . Ekonomik İlişkiler

Recep Tayyip Erdoğan döneminde Hindistan ile kurulan siyasi ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkilerde de gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Erdoğan'ın görevine başladıktan sonra ve görev bitimine kadar iki ülke arasında ekonomik büyüme artarak devam etmiştir.

Türkiye-Hindistan İş Konseyi Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Başkanı Tefik Dönmez, iki ülke arasında ticareti kolaylaştırmak için imzalanan iyi niyet anlaşmasının ardından açıklamalar da bulunmuştur. Ekonomik ilişkiler hakkında Anadolu Ajansı'na yapmış olduğu açıklamasında "7 milyar doları ithalat, 1,2 milyar doları ihracat olmak üzere 8 milyar dolarlık ticaret hacmi ile hedefimize ulaştık"²⁹⁷ sözlerini dile getirmiştir. İki ülkenin 2020 yılı için 10

²⁹⁴ "Hindistan Büyükelçisinden Güven Mektubu", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/121843/hindistan-buyukelcisinden-guven-mektubu>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

²⁹⁵ Tefik Dönmez, Sabri Öz, "Türkiye-Hindistan Ekonomik İlişkilerinde Yeni Dönem", **Türkiye-Hindistan Çalışmaları-I APAM**, Ankara 2021.

²⁹⁶ Millî Gazete, "Hindistan'dan Türkiye'ye Nota", 17 Şubat 2020.

²⁹⁷ "Turkey, India Trade Grows Steadily: Expert", **Hürriyet Daily News**, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-india-trade-grows-steadily-expert-155724>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

milyar dolar ve 2023 yılı için 25 milyar dolarlık ikili ticaret hacmi hedeflediğini de ifade etmiştir. Aynı zamanda Dönmez, dünyada kültürel ve ekonomik paradigmanın değişmesiyle Türkiye- Hindistan arasındaki siyasi, kültürel ve ekonomik bağların önem kazandığının üzerinde durmuştur. Ancak Türk-Hint bankaları arasındaki sorunların iki ülke arasındaki ticareti olumsuz etkilediğinin de üzerinde duran Dönmez, Hint bankalarıyla ilgili temel sorunumuzun Türk bankalarıyla olan muhabir ağlarını yeterince kullanmaması ve bundan ötürü direkt çalışılmamasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Türk şirketlerinin, Hindistan'da iş yapacakları sıra ihtiyaç duyulan banka güvencesini üçüncü bir başka bankanın sorunu çözmeye çalışması maliyeti iki katına çıkarmaktadır. Biz yapılan bu anlaşmayla tüm bu sorunları ilgili muhataplara aktararak ortadan kaldırmış olduk. Bu tarz iş birliklerinin artmasının ikili ticaret rakamlarına büyük ölçüde katkı sağlayacağını ve Hindistan'da iş yapmak isteyen Türk iş insanlarımızın önünü açacağını yürekten inanıyorum.²⁹⁸ sözlerini dile getirmiştir.

Açıklamasına Hindistan'ın birçok ilaç hammaddesinin üretildiği yer olduğunu ve tıbbi cihaz ve test kitleri gibi katma değeri yüksek ürünlerin üreticisi Türkiye için önemli bir karşılıklı potansiyele sahip sözleri ile son vermiştir.

Tüm dünyayı kontrolü altına alan korona virüs iki ülke ilişkilerine de doğrudan etki etmiştir. Dolayısıyla 2020 yılında Türkiye'nin Hindistan'a ihracat oranında %15'lik bir düşüş meydana gelmiştir.

1 Ocak-30 Nisan 2021 aylarını kapsayan dönemde Türkiye tarafından Hindistan'a yapılan ihracat bir önceki yıla göre %21 artışla 323,6 milyon dolar olmuştur.

2018 yılının akabinde 2019 yılı sonunda yakalanmış olan 1,2 milyar dolarla ihracattaki ilerleme artmıştır. Bu bağlamda 2 yıldır eksilen beyaz haşhaş tohumu ihracatının her yıl düzenli olmak şartıyla yeniden başlatılmasına karar verilmiştir. Diğer yandan 2019 yılı münasebetiyle ülkemizin Hindistan'dan

²⁹⁸ Ergin Garip, "Hindistan ile Ticareti Kolaylaştıracak İyi Niyet Anlaşması İmzalandı", **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hindistan-ile-ticareti-kolaylastiracak-iyi-niyet-anlasmasi-imzalandi/1959446#>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

yaptığı ithalat %12 değerinde azalarak 6,6 milyar seviyesinde tahakkuk etmiştir. Türkiye cephesinden bakıldığı zaman pozitif olarak görülecek bu gelişmeye sahip dış ticaret tablosunun devamı olarak 2020 yılı itibariyle dış ticaret açığının karşılaştırması olarak eksilmeye doğru hareket ettiği ifade edilmektedir.²⁹⁹

Hint firmaları ile gerçekleşen kazançlı ortaklıklar ise son bir yılda Gülermak ve Doğuş gibi firmalarımızın 2020 yılında toplamda 1 milyar dolara yakın köprü ve metro gibi müteahhitlik ihaleleri alması ile ileri bir boyuta taşınmıştır. Bu bağlamda tüm ilişkilerin ve stratejik iş birliğinin özellikle ekonomik seviyede hız kesmeden devam ettiğini göstermektedir.

Türkiye-Hindistan arasında gerçekleştirilen ticaret oranını gösteren Tablo VIII’de görüldüğü üzere her yıl ticaret hacmi giderek artmıştır. Ancak ihracat-ithalat dengesinin Türkiye’nin aleyhine gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Tablo V: 2014-2020 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan İthalat ve İhracat İstatistikleri (Milyon \$)

YILLAR	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İTHALAT	6.899	5.614	5.757	6.217	7.534	6.635	8.90
İHRACAT	586.9	650.3	651.7	758.6	1.121	1.167	4.830

Kaynak: Hindistan Ülke Profili, T.C. Ticaret Bakanlığı, s.9.

4.3 Kültürel İlişkiler

Erdoğan döneminde de TİKA’nın Hindistan ile kültürel ilişkilerimizi ilerletmesi için faaliyetleri bulunmaktadır. Bu durumda 13 Haziran 2016 tarihinde TİKA Başkanı Serdar Çam, birtakım temaslarda bulunmak ve önemli düşünce kuruluşlarından olan Gateway House tarafından düzenlenen “The Gateway of India Dialogue” organizasyonuna katılmak üzere Hindistan’a gitmiştir.³⁰⁰ Çam ziyaretinde öncelikle Hindistan’ın Mumbai kentinde bulunan

²⁹⁹ DÖNMEZ, ÖZ, a.g.m.

³⁰⁰ “TİKA’dan Kurtuluş Savaşı’ndaki Hindistan Yardımlarına Vefa”, TİKA, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_kurtulus_savasi%27ndaki_hindistan_yardimlarina_vefa-23524, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022)

“All India Khalifat” genel merkezini ziyaret etmiştir. Bu merkezin önemi Kurtuluş Savaşı’nda Hintliler’in göndermiş olduğu yardımlarını organize etmiş olmasıdır. Çam, Türkiye’nin, Anadolu’nun çok ötesinden gelen bu yardım elini asla unutmayacağını dile getirmiştir.

TİKA’nın Hindistan’daki bir diğer faaliyeti ise yine 2016 yılında gerçekleşmiştir. Jamia Millia Islamia Üniversitesi, Hindistan’ın, Türk dilleri alanında en geniş içerikli eğitim programları olan tek üniversite olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda TİKA desteğiyle Jamia Millia Islamia Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile İnsani Bilimler Yabancı Diller Fakültesi tarafından “Hindistan Türkiye İlişkilerine İlişkin Çağdaş Perspektifler” uluslararası konferansı gerçekleştirilmiştir.³⁰¹ Onur konuğu olarak da T.C. Hindistan Büyükelçisi Burak Akçapar konferansa katılmış ve 3 gün boyunca devam eden konferansta Türk-Hint ilişkileri farklı açılardan ele alınmıştır.

2017 yılında, Türkiye’nin Hindistan’la olan tarihi ve kültürel bağlarının tekrar canlandırılması ve ülkeler arasında iş birliğinin devamlılığı için Mumbai Başkonsolosu Erdal Sabri Ergen’in atılımları ve TİKA’nın daveti üzerine Mumbai Üniversitesi’ne bağlı All India Khilafat Committee College of Education adlı yüksekokulun öğretim görevlilerinden oluşan heyet için mayıs ayında Ankara ve İstanbul’da ziyaret ve iş birliği imkanlarının araştırıldığı bir program düzenlenmiştir.³⁰²

2017-2020 Yılları İçin Kültürel Değişim Programı, 1 Mayıs 2017 tarihinde Türkiye-Hindistan arasında Yeni Delhi’de imzalanmıştır. İmzalanan bu programa göre iki ülke beraber seminerlerle oyunculuk, tasarım, edebiyat kapsamında tiyatro, opera ve bale sanatçılarının dönüşümüyle kültürel bağlarını güçlendirecektir. İki ülke akademisyenlerinin araştırmalarını yapmalarında yardımcı olabilmek için de kaynak değişimleri sağlanacaktır. Nitekim iki ülkenin ulusal kütüphaneleri olan Türkiye Milli Kütüphanesi ve Hindistan Milli

³⁰¹ “Hindistan’da Türk Dili Eğitimi’ne TİKA’dan Akademik Katkı”, **TİKA**, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/hindistan'da_turk_dili_egitimi'ne_tika'dan_akademik_katki-20155, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

³⁰² “Hindistan ile Türkiye Arasında Gönül Köprüleri Tekrar Canlanıyor”, **TİKA**, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/hindistan_ile_turkiye_arasinda_gonul_kopruleri_tekrar_canlaniyor-34941, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

Kütüphanesi arasında doğrudan iletişime geçecektir.³⁰³ Aynı zamanda Anadolu Ajansı (AA) ve United News of India (UNİ) arasındaki iş birliğinin de gelişmesine yardımcı olacaktır. Bu anlaşma Türkiye adına Kültür ve Turizm Bakanı Nabi Avcı tarafından, Hindistan adına ise Kültür Bakanı Mahesh Sharma tarafından imzalanmıştır.

19 Temmuz 2018 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Ersoy'a ilk resmi ziyaret TÜRSAB ile TURSAV vasıtasıyla yapılmıştır. Bu ziyarette, Çin, Hindistan ve Uzak Doğu pazarında faaliyet gösteren tur operatörlerinin de bulunduğu bir çalışma toplantısı gerçekleştirilmiş pazarlarda turizm sektörünün yaşamış olduğu sorunlar dile getirilerek çözüm önerilerinde bulunulmuştur.³⁰⁴

21 Mayıs 2019 tarihinde ise TÜRSAB, hedef pazarlardan gelecek olan turist sayısını artırma maksadıyla kültürel ve tarihi değerlerimizi tanıtmak için ülkemizde görevlerini yapan yabancı misyon şeflerine yönelik ikinci tanıtım gezisini Bursa'da gerçekleştirmiştir.³⁰⁵ Bu tanıtım gezisine Hindistan Büyükelçisi de katılım göstermiştir.

Konya Büyükşehir Belediyesi, Selçuk Üniversitesi (SÜ), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türkiye-Hindistan İş Konseyi ve MÜSİAD Konya Şubesi ortaklığıyla Hindistan Araştırmaları Merkezi kurulmasına ilişkin protokol 2021 yılının aralık ayında imzalanmıştır. Konya Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Mustafa Uzbaş, protokolün iki taraf içinde hayırlı olmasını ifade etmiş ve Konya'nın nüfusunun, en büyük yüz ölçüme sahip olmasının, sanayisi ve kültürünün Türkiye için çok önemli olduğunun altına çizmiştir. Hindistan'ın ise dünya için çok önemli bir değer olduğunu ve ilgisini çeken bir ülke olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁶

³⁰³ **T.C. Resmî Gazete**, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında 2017-2020 Yılları için Kültürel Değişim Programının Onaylanması Hakkındaki Karar", 23 Kasım 2017.

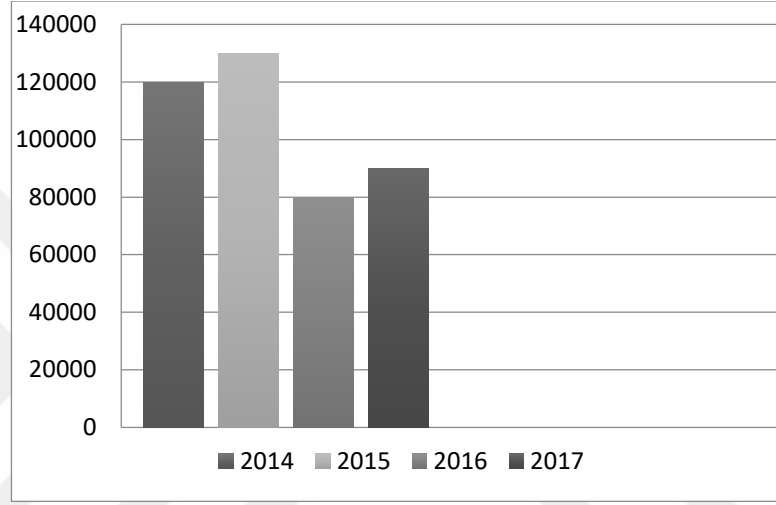
³⁰⁴ "T.C. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Ersoy İlk Resmi Kabulünde TÜRSAB ve TURSAV Yönetim Kurulunu Ağırladı", **TÜRSAB**, <https://www.tursab.org.tr/basin-odasi-icerikler/tc-kultur-ve-turizm-bakani-mehmet-ersoy-ilk-resmi-kabulunde-tursab-ve-tursav-yonetim-kurulunu-agirladi>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

³⁰⁵ "TÜRSAB 9 Ülkenin Büyükelçisini Bursa'da Ağırladı", **TÜRSAB**, <https://www.tursab.org.tr/basin-odasi-icerikler/tursab-9-ulkenin-buyukelcisini-bursada-agirladi>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

³⁰⁶ "Konya'da Hindistan Araştırmaları Merkezi Kurulması İş Birliği Protokolü İmzalandı", <https://www.konya.bel.tr/haberavrinti.php?haberID=8288>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

Ayrıca Tablo IX’da görüldüğü üzere turizm sektöründe de iki ülke arasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2012 yılında 73.731 bin Hintli turist ülkemizi ziyaret ederken, 2013 yılında bu sayı 90.934’e, 2014 yılında 119.503’e, 2015 yılında 131.869’a yükselmiştir. 2016’da bu rakam 79,316 olarak kaydedilmiştir.³⁰⁷

Grafik III: 2014-2017 yılları arası Türkiye’yi Ziyaret Eden Hintli Turist Sayısı

Kaynak: OTM Mumbai & Satta Yeni Delhi Fuar Raporları,
TÜRSAB, s.3.

³⁰⁷ “Bakanlıktan Haksız Rekabete Önlem”, **Atmosfer Dergisi**, s.28, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2000’li yılların başı ve sonrası incelenen bu çalışmada; Türkiye’nin Hindistan ile siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal konular araştırılmıştır. Hindistan; coğrafi konumu, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri itibariyle uzun yıllardır çeşitli aktörlerin ilgi odağı olan stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye, aktif dış politikasında Hindistan ile ilişkilerini ilerletmeye önem vermiş ikili ilişkilerini çok boyutlu yönlerle ele almak istemektedir. Çalışma bölümlendirmesi çerçevesini oluşturan Cumhurbaşkanları, dönemsel olarak gruplandırılarak belirlenmiştir. Bölüm alt başlıklar, Türkiye’nin ilişki kurduğu dönemlerin sırası temel alınarak numaralandırılmıştır. Bu ilkelerin sonucunda Türkiye’nin Hindistan ile olan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Türkiye-Hindistan ilişkileri, diğer Güney Asya ülkelerinde olduğu gibi coğrafi uzaklığı, temaslarının az olması ve dönemin şartlarından ötürü 20. yüzyılda pek gelişme fırsatı bulamamış, ancak karşılıklı ziyaretlerin gerçekleşmesiyle ilişkilerde önemli bir sıçrama yaşanmıştır. İki ülke arasındaki resmi siyasi ilişkiler, 1947’de Hindistan’ın bağımsızlığını kazanmasıyla başlamıştır. Dönem kapsamında değerlendirme yapıldığında 21. yüzyıl öncesinde Türkiye’nin bölgede önemli bir etkisi görülmektedir. Bu kapsamda taraflar arasında 1952’de bir dostluk anlaşması imzalamış ve 1952 yılının sonlarında Hindistan Parlamentosu’nun daveti üzerine, 1953’ün ilk aylarında TBMM temsilcilerinin Hindistan’a gerçekleştirdiği bir gezi yapılmıştır. Mayıs 1960’ta Hindistan Başbakanı Nehru, Türkiye’ye gelmiş, 1960’lı yılların ortalarından itibaren gerek Cumhuriyet Senatosu’nda gerekse TBMM’nde iki ülkenin iş birliği çizgisinde Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grupları oluşturulmuştur. Başbakan Turgut Özal’ın 1986 yılındaki resmi ziyaretiyle ilişkiler hareketlilik kazanmıştır. 1980’li yıllar da olduğu gibi 1990’larda ve 2000 yılında da cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık seviyesindeki karşılıklı ziyaretlerle ilişkiler iyileştirilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleşen üst düzey ziyaretlere bakıldığında dönemimizde gerek cumhurbaşkanı gerek başbakan gerekse bakanlık düzeyinde resmi ziyaretler artmıştır. Bu ziyaretler neticesinde birçok anlaşma imzalanarak, iki ülke arasındaki ilişkileri sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda üst düzey ziyaretlerin yanı sıra alt seviyedeki yetkilerinde karşılıklı ziyaretlerde bulunması, iki ülkenin gelecekteki ilişkilerine yönelik yol haritasının belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur.

Ekonomik ilişkiler açısından değerlendirildiğinde Türkiye-Hindistan ilişkilerinde ekonomi ve ticaret anlaşmalarının ağırlıklı olarak imzalandığını ve bu anlaşma çerçevesinde oluşturulan bakan düzeyindeki komisyonların toplandığını görmekteyiz. Ülkelerin üst düzey yetkililerin ekonomik ilişkiler açısından genel savı hacmi arttırmak ve ortak projeler yürüterek sağlam birliktelik ortaya çıkarmak istemesidir. Gerek cumhurbaşkanlığı gerek başbakanlık gerekse de bakanlık düzeyinde gerçekleşen ziyaretlerde ekonomik ilişkileri artırma isteğini öne çıkarmıştır. Ayrıca iki ülke artan ekonomik iş birliklerini iş adamları düzeyine indirmek için çeşitli iş forumları düzenlemiştir. Türkiye'nin Hindistan'a yönelik ihraç ettiği ürünler genel itibariyle katma değeri düşük ürünlerdir. Bu durum iki ülke arasında ticari dengesizlik yaratmaktadır. Bu sebepten dolayı Türkiye, Hindistan'ının teknolojik gelişmişliğinden yararlanarak katma değerli ürünler üretmesi gerekmektedir.

İki ülke arasındaki kültürel ilişkiler üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında, özellikle TİKA'nın bölgedeki aktif kültürel faaliyetleri Türkiye'yi daha fazla ön plana çıkartmaktadır. TİKA bölgede Türk dilinin öğrenilmesi, Türk dili ve edebiyatı öğreniminin nitelikli hale getirilmesi ve Türk kültürünün tanıtılması amacıyla yürüttüğü "Türkoloji Projesi" kapsamında Hindistan'daki çeşitli kurumlarla iş birliği yaparak, Türkiye'nin daha iyi tanıtılmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu sağladığı girişimler kültürel ilişkilerde öne çıkan ve kalıcı olan adımlardır. Gerek Türkiye'de gerekse Hindistan'da düzenlenen eğitim programlarıyla, iki ülkenin tarımdan devlet kurumlarına kadar birçok alanında daha donanımlı bireyler yetişmesinde katkı sunmuştur. Ayrıca Türkiye, Yunus Emre Enstitüsünü kullanarak Hindistan'daki yumuşak gücünü artırması

gerekmektedir. Türkiye'nin yurtdışındaki yüzü olan bu iki kurumun koordineli bir şekilde Hindistan yönetimi ve toplumuna yönelik olumlu çalışmalarda bulunması, Türk-Hint ilişkilerine ivme kazandıracaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin Hindistan ile kurduğu ilişkiler proaktif dış politika doğrultusunda geliştirilmiştir. Hindistan'ın Türkiye'ye yönelik ilgisi her geçen yıl gelişme göstermiş, birçok adım atılır hale gelmiştir. Fakat Türkiye'nin Pakistan ile yakınlığı ve bunun neticesinde Keşmir konusundaki tutumu Hindistan ile arasında sorun yaratmaktadır. Hindistan'ın bu soruna Türkiye'nin tarafsız kalmasını istemesine rağmen ortak bir nokta da anlaşma sağlanmamıştır. Türkiye her daim yakından takip ettiği bu soruna ilişkin genel yaklaşımı, meselenin iki ülke arasında karşılıklı diyalog yöntemlerini kullanarak barış içinde çözülmesi olmuştur. Ancak son yıllarda Türkiye'nin Keşmir sorununda Pakistan yanlısı bir tutum izlemesi, iki ülke arasında siyasi krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durumu engellemek için Türkiye'nin bu soruna karşı yeniden tarafsız bir davranış içine girmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye, Keşmir sorununa ilişkin BM kararlarına atıfta bulunarak iki ülke arasında arabulucu rol oynaması gerekmektedir. Hindistan'ın ülkesindeki Müslümanlara yönelik ayrımcı politikaları, Türk-Hint ilişkilerini olumsuz etkilen bir diğer konudur. Bu durumu ortadan kaldırmak için Türkiye, Hindistan ile olan diyalogunu güçlendirmeli ve bölge Müslümanların sorunlarını ikili ilişkiler çerçevesinde çözmelidir.

İki ülke arasında artan siyasi ziyaretlerin çok yönlü ilişkiler geliştirilmesine katkı sunarak ekonomik ve kültürel ilişkileri resmi zemine dayandıran anlaşmalar imzalanmasını sağlamıştır. Hindistan ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesi için siyasi ziyaretlerin daha sık yapılması gerekmektedir. Yapılacak olan bu ziyaretler sonucunda oluşacak dost ülkeler profili ile ekonomik ilişkilerde de ortak girişimleri yaşanacak ve artacaktır. Özellikle Hindistan'ın yazılım ve diğer teknolojik gelişmişliği Türkiye'den ileri bir konumda olması, Türkiye'nin Hindistan'ın tecrübelerinden yararlanarak katma değer ürünler üretmesini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda Hindistan'ın zengin yeraltı ve üstü kaynaklarına sahip olduğu ve Türkiye'nin de endüstriyel

kapasitesinin yeterliliği dikkate alındığı zaman karşılıklı yatırımların kazan – kazan ilkesine uygun işleyeceği kaçınılmaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

GAZETE

- Akşam Gazetesi**, “Hindistan- Türkiye Hattında Bahar Kardeşliği”, 6 Nisan 2013.
- Beyaz Gazete**, “Yazılım Devi WIPRO, Türkiye’de Yatırıma Hazırlanıyor”, 16 Şubat 2010
- Cumhuriyet Gazetesi**, “Hindistan Savaş Alanı: 125 Ölü”, 27 Kasım 2008.
- Cumhuriyet Gazetesi**, “Hint Basımında Erdoğan Değerlendirmesi: Keşmir’e Karşı “Kürt Sorunu” Mesajı”,6 Temmuz 2021
- Hürriyet Gazetesi**, “Arınç Hindistan’da”, 16 Aralık 2002.
- Hürriyet Gazetesi**, “Bakü-Tiflis-Ceyhan’ın Türkiye Ayağına Son İmza”, 21 Eylül 2002.
- Hürriyet Gazetesi**, “Bayburt Üniversitesi Hindistan ve Malezya Yolunda”, 26 Kasım 2013.
- Hürriyet Gazetesi**, “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Hindistan’a Sert Tepki”, 5 Kasım 2021.
- Hürriyet Gazetesi**, “Dışişleri Bakan Davutoğlu Nepal ve Hindistan’a Gidecek”, 14 Şubat 2011.
- Hürriyet Gazetesi**, “Ecevit Hindistan Gezisine Devam Ediyor”, 31 Mart 2000.
- Hürriyet Gazetesi**, “Ecevit, Tagore’nun Ülkesine Gidiyor”, 30 Mart 2000.
- Hürriyet Gazetesi**, “Erdoğan Pakistan Parlamentosuna Seslendi: Dün Kurtuluş Savaşımız Neyse Bugünde Keşmir O”, 15 Şubat 2020
- Hürriyet Gazetesi**, “Ordu İktidar Meraklısı Değil”, 2 Nisan 2000.
- Hürriyet Gazetesi**, “Rüyalarım Gerçekleşti”, 1 Nisan 2000.
- Milliyet Gazetesi**, “14 Kişilik Bir Hint Parlamento Heyeti Geliyor”, 1 Kasım 1954.
- Milliyet Gazetesi**, “Başvekil Nehru Şehrimize Geldi”, 23 Mayıs 1960.
- Milliyet Gazetesi**, “Bir Hint Ticaret Heyeti Geliyor”, 16 Aralık 1954.
- Milliyet Gazetesi**, “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Hindistan’a Sert Tepki”, 25 Eylül 2019.

Milliyet Gazetesi, “Cumhurbaşkanı’nın Resmi Gezisinde Sürpriz İsim”, 6 Şubat 2010.

Milliyet Gazetesi, “Ecevit Muradına Erdi”, 31 Mart 2000.

Milliyet Gazetesi, “Ecevit, Hindistan’da Arabulucu Gibi”, 1 Nisan 2000.

Milliyet Gazetesi, “Gürsel, Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı ile Görüştü”, 2 Haziran 1965.

Milliyet Gazetesi, “Hind Maarif Nazırı Şehrimizde”, 3 Temmuz 1951.

Milliyet Gazetesi, “Hindistan Sınai Ürünler Almak İstiyor”, 2 Nisan 1971.

Milliyet Gazetesi, “Hindistan’la Soğukluk Geride Kaldı, Gandi Ankara’da”, 18 Temmuz 1988.

Milliyet Gazetesi, “Hint Basın Ataşesi Valiyi Ziyaret Etti”, 16 Ekim 1951.

Milliyet Gazetesi, “Hintli Parlamenterlere Bir Kokteyl Verildi”, 9 Şubat 1970.

Milliyet Gazetesi, “İşte 2020 Raporu! Dünyanın En Güçlü Orduları Açıklandı”, 4 Şubat 2020.

Milliyet Gazetesi, “Menderes Nehru ile Dün Görüştü”, 2 Mayıs 1958.

Milliyet Gazetesi, “Menon’un Temasları”, 12 Mayıs 1987.

Milliyet Gazetesi, “Moralini Düzeltti”, 3 Nisan 2000.

Milliyet Gazetesi, “Nehru’nun Hediyeleri”, 6 Ağustos 1952.

Milliyet Gazetesi, “Ökçün Hindistan’a Gitti”, 10 Temmuz 1978.

Milliyet Gazetesi, “ÖKÇÜN”, 10 Temmuz 1978.

Milliyet Gazetesi, “Türk-Hint Ortak Bildirisinde Kıbrıs’a Değिनildi”, 6 Kasım 1970.

Milliyet Gazetesi, “Türk-Hint Ticaret Antlaşması”, 17 Mayıs 1950.

Milliyet Gazetesi, “Türkiye’nin Hindistan’a Üst Düzeyde Gerçekleştirdiği İlk Ziyaret, Evren Hindistan’da”, 23 Şubat 1989.

Milliyet Gazetesi, “Türkiye’ye İlk Ziyaret”, 17 Temmuz 1993.

Milliyet Gazetesi. “Ecevit Hindistan’da Arabulucu Gibi”, 1 Nisan 2000.

Sabah Gazetesi, “Abdullah Gül Hindistan’da”, 8 Şubat 2010.

T.C Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Antlaşması”, 8 Aralık 1973

T.C. Resmî Gazete, “Kanunlar: Türkiye ile Hindistan Dostluk Antlaşmasının onanmasına dair Kanun”, Sayı: 8108, 13 Mayıs 1952.

T.C. Resmî Gazete, “Milletlerarası Andlaşma”, 1 Ağustos 2009.

T.C. Resmî Gazete, “Milletlerarası Andlaşma”, 9 Kasım 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Hukuk, Adalet ve Şirket İşleri Bakanlığı arasında İş birliği Konusunda Protokol’un Onaylanması Hakkında Karar”, 19 Haziran 2002.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Hukuk, Adalet ve Şirket İşleri Bakanlığı Arasında İmzalanan İş birliği Konusunda Protokol’ün Onaylanması Hakkında Karar”, 19 Haziran 2002.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım ve Tarımla ilgili Diğer Alanlarda İş birliği Mutabakat Zaptı” 12 Temmuz 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyet Hükümeti Gençlik Faaliyetleri ve Spor Alanlarında İş Birliği Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”, 25 Mart 2017.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında 2017-2020 Yılları için Kültürel Değişim Programının Onaylanması Hakkındaki Karar”, 23 Kasım 2017.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”, 8 Kasım 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti Arasında Kültürel Münasebetlere Müteallik Anlaşma”, 17 Mayıs 1952.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı”, 12 Temmuz 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı”, 12 Temmuz 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Türkiye-Hindistan Ekonomik ve Teknik İş birliği Karma Komitesi Sekizinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı”, 12 Temmuz 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Yürütme ve İdare Bölümü, Başbakanlığa Vekâlet Etme İşlemi”, 30 Mart 2000.

T.C. Resmî Gazete, “Yürütme ve İdare Bölümü”, 6 Şubat 2000.

T.C. Resmî Gazete, Türkiye ile Hindistan Arasında Ticaret Anlaşması”, 22 Mart 1954.

The Hindu, “Major Role For India, Turkey in ‘Eurasia’ Formation: Ecevit”, 3 Nisan 2000.

Türkiye Gazetesi, “Ecevit, Rüya Gezisinde”, 1 Nisan 2000.

Yeni Şafak Gazetesi, “Ecevit’e 5+5’i Sordu”, 1 Nisan 2000.

Yeni Şafak Gazetesi, “Gül, Mahatma Gandhi’nin Anıt Mezarını Ziyaret Etti”, 9 Şubat 2010.

Yeni Şafak Gazetesi, “Tagore’a Yolculuk”, 30 Mart 2000.

TBMM TUTANAK DERGİSİ

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt:31, 13 Ocak 1966, s.681.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:7,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_d02/c007/mm_02007098.pdf, s.103.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 17,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_d02/c017/mm_02017103.pdf, s.198.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_d02/c023/mm_02023026.pdf, Cilt:23, s.265.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:9,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_d03/c009/mm_03009003.pdf, s.21.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c023/mm_03023058.pdf, Cilt:23, s.217-218.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:15,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c015/tbmm09015068.pdf>, s. 61.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:18,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c018/tbmm09018019.pdf> , s.312

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:20,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c020/tbmm09020043.pdf>, s.274.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:20,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c020/tbmm09020043.pdf>, s.288-289.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:21,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c021/tbmm09021072.pdf>, s.480.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:8,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c008/tbmm17008019.pdf>, s.5-6.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:8,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c008/tbmm17008021.pdf>, s.86-87.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:27,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c027/tbmm17027085.pdf>, s.15

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 32,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c032/tbmm17032026.pdf>, s. 527.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:37,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c037/tbmm17037072.pdf>, s.279.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:5,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c005/tbmm18005043.pdf>, s.452.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:23,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c023/tbmm18023059.pdf>, s.142.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:79,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c079/tbmm19079074.pdf>, s.40-41.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:19,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c019/tbmm20019052.pdf>, s.634-635.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:19,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c019/tbmm20019047.pdf>, s.208.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 30,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c030/tbmm20030113.pdf>, s.87.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:31,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c031/tbmm20031123.pdf>, s.131.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:32,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c032/tbmm21032091.pdf>, s.223-224.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:69,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c069/tbmm20069042.pdf>, s.76.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:8,

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c008/tbmm22008050.pdf>, s.228.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:1,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c001/tbmm2001008.pdf>, s. 258.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:2,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c002/tbmm2002021.pdf>, s.723.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:3,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c003/tbmm2003024.pdf>, s.224.

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:42,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c042/tbmm23042071.pdf> , s.306-307.

TBMM Tutanak Raporları, Sıra Sayısı: 158,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c015/tbmm09015068ss0158.pdf>.

TEZ

ARSLAN, Aynur, “Gelişmekte Olan Ülkeler Arasındaki Ticaret: Türkiye-Hindistan Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa, 2020, s.71.

ŞİMŞEK, Alim, “Soğuk Savaştan Günümüze Yükselen Hindistan ve Dış Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Çanakkale 2011, s.90.

MAKALE

AHMAD, Ishtiaq, “Turkey and Pakistan: Bridging The Growing Divergence”, **Perceptions:Journal of International Affairs**, Cilt:5, S.3, s.3.

ALİ, Ershad, “Ethnic Composition of Indian Population”, **Ananda Chandra College**, s.2.

AYDIN, Mehmet Korkud, “Bandung Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları”, **Turkish Studies**, s.47.

“Başbakan Bülent Ecevit’in Hindistan Ziyareti”, **Standart Ekonomik ve Teknik Dergi**, Yıl:39, Sayı:461, Mayıs 2000, s.4.

“Bakanlıktan Haksız Rekabete Önlem”, **Atmosfer Dergisi**, s.28, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

BOKULEVA, Bota – AVAKOVA, Rauşangül - ABALDEYAV, Janisbek ,“Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Yaz 2002, s.4420

ÇALIŞ, Asım, “Hindistan Ülke Profili”, **T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (IGEME)**, s. 10, 2007.

DÖNMEZ, Tevfik, ÖZ, Sabri, “Türkiye-Hindistan Ekonomik İlişkilerinde Yeni Dönem”, **Türkiye-Hindistan Çalışmaları-I APAM**, Ankara 2021.

DUMAN, Selçuk, “Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri”, **Turkish Studies**, c. IX, S.4 2014, s. 390.

ERSÖZLÜ, Kemal, “Mustafa Bülent Ecevit 1925-2006”, **Academia**, s.32.

JOSHİ, Deepali Pant, “Yatırım Fırsatları ve Türkiye ile Hindistan’ın Dış Ticaret Stratejileri: Hindistan Türkiye Ekonomik İlişkileri”, **I. Uluslararası Türk-Asya Kongresi**, 2006, s.324.

KERİMOĞLU, Hasan Taner, “Trablusgarp ve Balkan Savaşları’nda Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti’ne Yaptıkları Yardımlar”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Kış 2012, s.166.

KESKİN, Mustafa, Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadele’de Türkiye’ye Yardımları (1919-1923), **Erciyes Üniversitesi**, Kayseri 1991, s.53.

KİŞİ, Şule Sevinç, “Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti ve Türkiye’ye Yardımları (1911-1923)”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:6, S.32, s.750.

MALKOÇ, Eminalp, “Türkiye ile Hindistan’ın Kültürel Temasları ve Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S:6, s.512.

MALKOÇ, Eminalp, “20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye ile Hindistan’ın Siyasi İlişkileri”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, s.139.

MANAZİR, Mohd, “Hindistan’da Türkçe Öğretimi, Türk Dili ve Edebiyatı Programı”, **Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, s.53.

MOHAPATRA, Aswini K., “Bridge to Anatolia: An Overview of Indo-Turkish Relations”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, S.39, 2007, s.169.

ÖĞÜN, Tuncay, “Osmanlı Basınında Cihad-ı Ekber: İran Örneği”, **Türkiyat Mecmuası**, C:28, s.97.

ÖNAL, Buket, “Hindistan’ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü,” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:12, s.337.

ÖNAL, Buket, “Hindistan’ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s.337-338.

ÖNAL, Buket, “Hindistan’ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s.338.

ÖZCAN, Azmi, “Osmanlı ve Babürlü Devleti Arasındaki İlişkiler”, **Türkler**, Ankara, 2002, C. 8, s. 1347

QURESHİ, M. Naeem, “The Indian Khilafat Movement (1918-1924)”, **Journal of Asian History**, Vol:12, pp.152.

ŞAHİN, H. Hilal, “Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C:2, S:6, s.64.

ŞAHİN, H. Hilal, “Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Tarihi Bağı ve “Hindistan Hilafet Hareketi”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.742.

PAY, Salih “Indian Muslims, Ottoman Empire and Caliphate during Colonial Period”, **International Journal of Business and Social Science**, February 2015, s.285.

TANSEL, Selahattin, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C. II, **Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı**, 1973, s.178.

ÜNYAY AÇIKGÖZ Fatma, “Osmanlılar ile Hindistan Sultanlıkları Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Hediyeleşme (XV.- XVII. Yüzyıllar)”, **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, S.31, s.1682.

İNTERNET KAYNAKLARI

“Abdullah Gül”, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarımız/abdullah_gul/, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

“Ahmet Necdet Sezer”, **T.C. Cumhurbaşkanlığı**, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarımız/ahmet_necdet_sezer/, (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022)

“Anka 17 Temmuz 2008 Perşembe Gündemi”, <https://www.haberler.com/anka-17-temmuz-2008-persembe-gundemi-haberi/> , (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

“Anlaşmalı Ülkelerin Listesi”, **TÜBA**, <https://www.tuba.gov.tr/tr/uluslararası-iliskiler/ikili-iliskiler/anlasmali-ulkelerin-listesi> , (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

“Bir Gurur Tablosu TİKA”, <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bir-gurur-tablosu.pdf>, s.13. (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

“BM En Az Gelişmiş Ülkeler (BM EAGÜ) Dördüncü Konferansı Hakkında”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/no_120_-6-mayis-2011_-bm-en-az-gelismis-ulkeler- bm-eagu_-dorduncu-konferansi-hk_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz”, **Türkiye Cumhuriyeti Yeni Delhi Büyükelçiliği**, <http://yenidelhi.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>, (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2020)

“Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Hindistan Dışişleri Bakanı Sinha’yı Kabul Etti”, <https://www.ucankus.com/detay/2492/cumhurbaskani-ahmet-necdet-sezer-hindistan-disisleri-bakani-sinha%60yi-kabul-etti>, (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022)

“Cumhurbaşkanı Erdoğan, Modi ve Rajoy ile Görüştü”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-modi-ve-rajoy-ile-gorustu/474240>, (Erişim Tarihi: 26 Mart 2022)

“Cumhurbaşkanı Gül Hindistan Parlamento İşleri ve Su Kaynakları Bakanı Bansal’ı Kabul Etti”, <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-gul-hindistan-parlamento-isleri-ve-haberi/> , (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2021)

“Cumhurbaşkanı Gül Hindistan’ın Önde Gelen İş Adamlarını Kabul Etti”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**,
<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48725/cumhurbaskani-gul-hindistanin-onde-gelen-is-adamlarini-kabul-etti.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

“Cumhurbaşkanı Gül, Hindistan Ziyaretinin Sonunda Temaslarını Değerlendirdi”,
<https://www.sondakika.com/dunya/haber-cumhurbaskani-gul-hindistan-ziyaretinin-sonunda/> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021)

“Cumhurbaşkanı Gül, Mukherjee Onuruna Akşam Yemeği Verdi”,
<https://www.iha.com.tr/haber-cumhurbaskani-gul-mukherjee-onuruna-aksam-yemegi-verdi-304252/>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2022)

“Cumhurbaşkanlarımız”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**,
<https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/>, (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021)

“Çankaya Köşkü’nde “Güvenlik” Kabulleri, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**,
<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/47503/cankaya-koskunda-guvenlik-kabulleri.html> , (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

“Dış İşleri Bakanları Listesi”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**,
<https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

“Dış Politika Kronolojisi”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**,
<https://www.mfa.gov.tr/subat.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

“Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu’nun Hindistan Ziyareti”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**,

https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglu_nun-hindistan_i-ziyareti.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 30 Mart 2022)

“Dünyanın En Güçlü Orduları Açıklandı: İşte Ülkelerin Hava, Kara ve Deniz

Güçleri”, **CNNTÜRK**, <https://www.cnnturk.com/dunya/dunyanin-en-guclu-ordulari-aciklandi-iste-ulkelerin-hava-kara-ve-deniz-gucleri?page=27>, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020)

“Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi”, <https://www.esbas.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022)

“Erdoğan’ın Resti Hindistan’ı Kızdırdı! Çok Çarpıcı Türkiye Açıklaması”,
<https://www.haber7.com/dunya/haber/2943882-erdoganin-resti-hindistani-kizdirdi-cok-carpici-turkiye-aciklamasi>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022)

“Faculty of Humanities and Languages,” https://www.jmi.ac.in/fhl/courses-name/BAHons_Turkish_Language_and_Literature-552/1, (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2022)

“Gül 100 İş Adamı ile Hindistan’a Gidiyor”,

<https://www.haber7.com/siyaset/haber/479472-gul-100-isadami-ile-hindistana-gidiyor>, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

“Gül, Bollywood’ta Yönetmenlerle Görüştü”, **TIMETURK**,

<https://www.timeturk.com/tr/2010/02/11/gul-bollywood-ta-yonetmenlerle-gorustu.html>, (Erişim Tarihi:20 Mart 2022)

“Gül, Mumbai Borsası’nın Seansını Açtı”, **CNN TURK**,

<https://www.cnnturk.com/2010/dunya/02/11/gul.mumbai.borsasinin.seansi.ni.acti/563262.0/index.html>, (Erişim Tarihi 20 Mart 2022)

“Gül: Dünyadaki Her Şeyin Çözümü İnsan”,

<https://www.haber7.com/guncel/haber/479997-gul-dunyadaki-her-seyin-cozumu-insan>, (Erişim Tarihi: 25 Eylül 2021)

“Gül: İnandığım, Doğru Bildiğim Her Şeyi Korkmadan Yaparım”,

<https://www.haberler.com/gul-inandigim-dogru-bildigim-her-sevi-korkmadan-haberi/>, (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2021)

“Güven Mektupları: Brezilya- Hindistan”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**,

<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/47618/guven-mektuplari-brezilya-hindistan.html>, (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

“Her Ülke Türkiye ile İş Yapmak, Dost Olmak İçin Yarışıyor”, **Abdullah Gül**

Resmî Web Sitesi, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48712/her-ülke-türkiye-ile-is-yapmak-dost-olmak-icin-yarisiyor.html>, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021)

“Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) ile ikili İş birliği

Programı”, <https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/uluslararasi/ikili-proje-destekleri/2506/icerik-2506-hindistan-bilimsel-ve-end-ars-konseyi-csir-ile-ikili-isbirligi-programi>, **TÜBİTAK**, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee Çankaya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî**

Web Sitesi, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/87328/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-cankaya-koskünde.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee Çankaya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî**

Web Sitesi, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/87328/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-cankaya-koskünde.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee Çankaya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/87328/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-cankaya-koskünde.html> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee, İstanbul’a Geldi”,
<https://www.sondakika.com/politika/haber-hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-istanbul-a-geldi-5148190/> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Mukherjee’ye Fahri Doktora”,
<https://www.haberler.com/hindistan-cumhurbaskani-mukherjee-ve-fahri-doktora-5149590-haberi/> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ankara’da”,
<https://www.haberler.com/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-ankara-da-3051640-haberi/> , (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ansari, Mevlâna Üniversitesi’nde”,
<https://www.mynet.com/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-ansari-mevlana-universitesinde-180100058762> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Çankaya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/80981/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-cankaya-koskünde.html> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Konya’da”,
<https://www.haberler.com/hindistan-cumhurbaskani-yardimcisi-konya-da-3053651-haberi/> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Eyaletler Konseyi Başkanı Ansari’nin Ülkemize Ziyareti”, **Meclis Haber**,
https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=13929 , (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021)

“Hindistan Dışişleri Bakanı Khursid Tarabya Köşkü’nde”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/86663/hindistan-disisleri-bakani-khurshid-tarabya-koskünde.html> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Dışişleri Bakanı Salman Khursid’in Ülkemizi Ziyareti Hakkında”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/no_-205_-19-temmuz-2013_-hindistan-disisleri-bakani-salman-khurshid_in-ulkemizi-ziyareti-hk_.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Hindistan Halk Temsilcileri Meclisi Başkanı Chatterjee, TBMM Başkanı Arınç’ın Konuştuğu Olarak Türkiye’ye Geliyor”, **TBMM Meclis Haber**,
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=28382 ,(Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022)

“Hindistan ile Türkiye Arasında Gönül Köprüleri Tekrar Canlanıyor”, **TİKA**,
https://www.tika.gov.tr/tr/haber/hindistan_ile_turkiye_arasinda_gonul_kop_ruleri_tekrar_canlaniyor-34941, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

“Hindistan İnfografik”, **DEİK**, <https://www.deik.org.tr/uploads/hindistan-infografik.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021)

“Hindistan Jamia Millia İslamia Üniversitesi’nin Fahri Doktora Takdim Töreninde Yaptıkları Konuşma”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**,
<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/75074/hindistan-jamia-millia-islamia-universitesinin-fahri-doktora-takdim-torende-yaptiklari-konusma>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

“Hindistan Keşmir’in Özerklik Statüsünü Kaldırdı”, **Amerika’nın Sesi**,

<https://www.amerikaninsesi.com/a/hindistan-kesmir-in-ozerklik-statusunu-kald%C4%B1rd%C4%B1/5029950.html>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022)

“Hindistan’a On Beş Yıl Aradan Sonra Cumhurbaşkanı Düzeyinde İlk Ziyaret”,

Abdullah Gül Resmî Web Sitesi,

<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48695/hindistana-on-bes-yil-aradan-sonra-cumhurbaskani-duzeyinde-ilk-ziyaret.html> , (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021)

“Hindistan’da Hindularla Müslümanlar Neden Karşı Karşıya Geldi?”, **BBC News**

Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51642920>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2022)

“Hindistan’da Türk Dili Eğitimi’ne TİKA’dan Akademik Katkı”, **TİKA**,

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/hindistan'da_turk_dili_egitimi'ne_tika'dan_akademik_katki-20155, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

“Hindistan’ın Ekonomisi”, **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**,

<http://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa#:~:text=%2D%20%C4%B0%C5%9F%20Konseyi%3A%201996%20y%C4%B1l%20C4%B1nda%20kurulan,2011%20tarihinde%20%C4%B0stanbul'da%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9Ftir.>, (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2020)

“Hint İş Adamlarına Yatırım Çağrısı”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**,

<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48707/hint-is-adamlarina-yatirim-cagrisi.html>, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2022)

“History”, **Visva- Bharati Resmî Web Sitesi**,

<http://www.visvabharati.ac.in/History.html>, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021)

“Implementation Programme Associated with Protocol of Scientific and Technical Cooperation between the Scientific and Technical Research Council of Turkey (TUBITAK) and the Council of Scientific and Industrial Research (CSIR), India”, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/ICIM/icim/analasmalar/Hindistan_CSIR_Uygulama%20Protokolu.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

“India-Turkey Joint Statement during the State Visit of the President of Turkey to India (30 April to 1 May 2017)”, **Ministry of External Affairs Government of India**, https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28433/IndiaTurkey_Joint_Statement_during_the_State_Visit_of_the_President_of_Turkey_to_India_30_April_to_1_May_2017, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

“India-Turkey Relations”, **Embassy of India**, <https://www.indembassyankara.gov.in/page/relation/>, (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2020)

“İkili Kültürel İlişkiler”, <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22137/ikili-kulturel-iliskiler.html>, **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı**, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

“İzmir Enternasyonal Fuarı”, https://www.wikiwand.com/tr/%C4%B0zmir_Enternasyonal_Fuar%C4%B1, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

“Konya’da Hindistan Araştırmaları Merkezi Kurulması İş Birliği Protokolü İmzalandı”, <https://www.konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=8288>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

“Kültür ve Turizm Anlaşmaları Dizini”, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-267882/kultur-ve-turizm-anlasmalari-dizini.html>, **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı**, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

“LALL, Diwan Chaman”, Peoplepill, <https://peoplepill.com/people/diwan-chaman-lall/>, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2020)

“Meclis Başkanlarımız”, <https://www.tbmm.gov.tr/biyog/tbmmbsk.htm>, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2021)

“Milletler Arası Antlaşmalar Resmî Gazetede Yayımlandı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/milletlerarasi-anlasmalar-resmi-gazetede-yayimlandi/733568>, **Anadolu Ajansı**, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2022)

“Müzakere Süreci Devam Eden STA’lar”, **T.C. Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar>, (Erişim Tarihi 28 Mayıs 2021).

“Press Statement by Prime Minister during the State visit of President of Turkey to India”, **Ministry of External Affairs Government of India**, <https://mea.gov.in/incoming-visit-detail.htm?28430/Press+Statement+by+Prime+Minister+during+the+State+visit+of+President+of+Turkey+to+India+May+01+2017>, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022)

“Sayın Bakanımızın Hindistan’a Gerçekleştirdiği Ziyaret Hakkında”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/no_-187_-17-agustos-2016_-sayin-bakanimizin-hindistan_a-gerceklestirecekleri-ziyaret-hk_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 30 Mart 2022)

“South Asia: India” <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html#>, **CIA: The World Factbook**, (Erişim Tarihi: 03 Mart 2020)

“Statement by the President of India to the Media on Board the Special Aircraft on His Way Back from His State Visits to Turkey”, **Shri Pranab Mukherjee Official Website**, <http://pranabmukherjee.nic.in/pr071013.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“T.C. Cumhurbaşkanları”, **T.C. Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi/>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

“T.C. Kùltür ve Turizm Bakanı Mehmet Ersoy İlk Resmi Kabulünde TÜRSAB ve TURSAV Yönetim Kurulunu Ağırladı”, **TÜRSAB**, <https://www.tursab.org.tr/basin-odasi-icerikler/tc-kultur-ve-turizm-bakani-mehmet-ersoy-ilk-resmi-kabulunde-tursab-ve-tursav-yonetim-kurulunu-agirladi>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

“TBMM Başkanlığı 2002/2007 Faaliyetleri”, **TBMM Kütüphanesi**, s.88, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2239/200804326.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2022)

“TİKA’dan Kurtuluş Savaşı’ndaki Hindistan Yardımlarına Vefa”, **TİKA**, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_kurtulus_savasi%27ndaki_hindistan_yardimlarina_vefa-23524, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022)

“Turkish President Abdullah Gul to visit India from Feb 7-11”, **Net Indian**, <https://www.netindian.in/news/international/turkish-president-abdullah-gul-visit-india-feb-7-11>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2021)

“TÜBİTAK ile Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) Arasında İkili İş birliği Programı”, <https://h2020.org.tr/tr/content/tubitak->

ile-hindistan-bilimsel-ve-endustriyel-arastirma-konseyi-csir-arasinda-ikili
,**UFUK 2020**, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)

“Türk-Hint İlişkilerinin Gelişmesi İçin Güçlü Bir İrade Var”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**, <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48722/turkhint-iliskilerinin-gelismesi-icin-guclu-bir-irade-var.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

“Türkiye- Hindistan: Güçlü Demokrasileri Olan İki lke”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**,
<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48714/turkiyehindistan-guclu-demokrasileri-olan-iki-ulke.html> , (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021)

“Türkiye ile Hindistan Arasında İş Birliği Anlaşması İmzalandı”,
<https://www.haberler.com/turkiye-ile-hindistan-arasinda-11-isbirligi-5153914-haberi/> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) Bulunan lkeler”,
<http://www.orgtr.org/turkiye-ile-serbest-ticaret-anlasmasi-sta-bulunan-ulkeler/>, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021)

“Türkiye-Hindistan Siyasi İlişkileri”, **T.C. Dışışleri Bakanlığı**,
<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-hindistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> , (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2021)

“Türkiye-Hindistan Siyasi İlişkileri”, **T.C. Dışışleri Bakanlığı**,
<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-hindistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

“Türkiye-Pakistan Yakınlaşması Hindistan’ın Tepkisini ekiyor”, **Al-Monitor**,”
<https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2020/08/turkey->

[tilt-pakistan-india-erdogan-saudi-uae-greece.html](https://www.tursab.org.tr/basin-odasi-icerikler/tursab-9-ulkenin-buyukelcisini-bursada-agirladi), (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2022)

“TÜRSAB 9 Ülkenin Büyükelçisini Bursa’da Ağırladı”, **TÜRSAB**,
<https://www.tursab.org.tr/basin-odasi-icerikler/tursab-9-ulkenin-buyukelcisini-bursada-agirladi>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

“Visva- Bharati University”, **Wikipedi Özgür Ansiklopedisi**,
https://en.wikipedia.org/wiki/Visva-Bharati_University, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021)

“Yeni Türkiye Vizyonu Ezberleri Bozarken-1 “
<https://mk.gov.tr/GalleryFiles/242/Ezberleri-Bozarken-1-net-39c65558-4a9f-4a21-8ca7-ccb8a3515c4e.pdf>, Nisan 2003- Temmuz 2005, s.90-91

“Ziyaretin Amacı: Hindistan ve Türkiye’nin Birbirlerini Yeniden Keşfetmesine Katkıda Bulunmak”, **Abdullah Gül Resmî Web Sitesi**,
<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48706/ziyaretin-amaci-hindistan-ve-turkiyenin-birbirlerini-yeniden-kesfetmesine-katkida-bulunmak.html> , (Erişim Tarihi: 20 Mart 2022)

ALP, Doruk, “Dünya Nüfus Sıralaması (2020)”,
<https://egezen.com/yasam/dunya-nufus-siralamasi/>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

BBC NEWS, “Ecevit in Landmark India Trip”,

BBC NEWS, “Turkey Requests Trade Links With India”,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/697547.stm, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021).

CÖHÇE, Salim “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları, <https://www.altayli.net/hindistanda-kurulan-turk-devletleri.html>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2020)

GÖĞÜŞ, Hasan “Dostları Arttırırken Yeni Düşmanlar Edinmek Neyin Nesi?”, <https://t24.com.tr/yazarlar/hasan-gogus/dostlari-arttirirken-yeni-dusmanlar-edinmek-neyin-nesi,30293>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022)

Hint Cumhurbaşkanı Cihan’a Konuştu: Türkiye ile İlişkilerimiz Hızla Güçlenecek”, **TimeTürk**, <https://www.timeturk.com/tr/2013/10/04/hint-cumhurbaskani-cihan-a-konustu-turkiye-ile-iliskilerimiz-hizla-guclenecek.html>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021)

India Country Profile, <https://www.india.gov.in/india-glance/profile>, **National Portal of India**, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

MATTAYASOVSKY, Miklos, “The Largest Countries in the World”, <https://www.worldatlas.com/articles/the-largest-countries-in-the-world-the-biggest-nations-as-determined-by-total-land-area.html>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

OBA, Ali Engin, “Türk-Hint İlişkileri ve Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın Yeni Delhi’ye Yaptığı Devlet Ziyareti”, **TASAM**, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/42079/turk_hint_iliskileri_ve_cumhurbaskani_sayin_recep_tayyip_erdoganin_yeni_delhiye_yaptigi_devlet_ziyareti, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

ÖZER, Sarp, “Ak Parti İktidarında 8 Hükümet”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-iktidarinda-8-hukumet/577659#>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2021)

PASHA, Aftab Kamal “Hindistan-Türkiye Ticari İlişkileri”, **TASAM**,
https://tasam.org/tr-tr/icerik/998/hindistan_-_turkiye_ticari_iliskileri ,
 (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1985-1986-sayi-19-28.pdf>, Nisan 1986, Sayı:28, s.8-9.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri,
https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html, (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti arasında Kültürel Münasebetlere Mütteallik Anlaşmanın Onanmasına Dair Kanun,https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc034/kanuntbmmc034/kanuntbmmc03405933.pdf.

Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**,
https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-dis-ekonomik-iliskileri.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

“Hindistan”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı,
<https://www.tccb.gov.tr/yurt-disi-ziyaretler/355/75046/hindistan>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022)

“Hindistan Büyükelçisinden Güven Mektubu”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/121843/hindistan-buyukelcisinden-guven-mektubu>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

“Hindistan Büyükelçisinden Güven Mektubu”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/96425/hindistan-buyukelcisinden-guven-mektubu>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

Recep Tayyip Erdoğan Resmi Twitter Hesabı 29 Haziran 2019 tarihli paylaşımıdır. <https://twitter.com/rterdogan/status/1144986379379781633> , (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

“Turkey, India Trade Grows Steadily: Expert”, **Hürriyet Daily News**, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-india-trade-grows-steadily-expert-155724>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

GARİP, Ergin, “Hindistan ile Ticareti Kolaylaştıracak İyi Niyet Anlaşması İmzalandı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hindistan-ile-ticareti-kolaylastiracak-iyi-niyet-anlasmasi-imzalandi/1959446#>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022)

“Hükümetlerimiz”, https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html . (Erişim Tarihi: 10 Mart 2021)

ÜLKE RAPORLARI

“Asya’nın Yükselen Gücü: Hindistan”, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)**, Şubat 2010, s.53.

“Hindistan Ülke Bilgi Notu”, 8 Temmuz 2019, **ADASO**, s.32, (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021).

“Hindistan Ülke Notu”, **Ankara Sanayi Odası**, Nisan 2017, s. 21.

“Hindistan Ülke Raporu”, **KFA Fuarcılık**, Eylül 2019, s.28.

“Hindistan-Türkiye İş Forumu Sonuç Raporu, 1 Mayıs 2017”, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)**, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022),

Hindistan Ülke Raporu, **Konya Ticaret Odası**, Nisan 2017, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020)

KİTAP

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s.127.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, Cilt: III, s.538-539.

CÖHÇE, Salim, “**Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan**”, Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri, 31 Ekim-1 Kasım 2002, Ankara 2006, s.161.

KILIÇKAP, Tolga Barış, **Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.32

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt:3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, s.2721.

KUMCU, Ercan, EĞİLMEZ, Mahfi, **Krizleri Nasıl Çıkardık?** Creative Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.89.

SARI, İbrahim, **Büyük Türk Tarihi**, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2017, s.709.

Sebülürreşâd, 5 Haziran 1919, 17. Cilt, s.31-32.

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI GÜNCESESİ

T.C Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Mart 2000, s.162.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014)**, s.84-85, Yayın Numarası: 25, Ankara 2014.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Nisan 2000, s.9-10.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Kasım 1999, s.223.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Güncesi**, Temmuz 2000, s.117.

TUĞRUL, Nejla, SOMUNCUOĞLU, Tuğrul, “Hindistan Gıda Sanayi Ürünleri Yerinde Pazar Tartışması”, **T.C. Ticaret Bakanlığı**, Mayıs 2019, s.79.